

z a l i v

- Milko Matičetov *Ob obletnici Rožic in ob izidu njih dvojčka Zverinic iz Režije*
- Janko Messner *Meditacija*
- Matija Ribič *Duma za zdomca*
- Jakob Renko *Pesmi*
- Josip Merkù *Fatti di luglio 1868*
- Janko Messner *Govor v Dragi '73*
- Mirjana Selj *Andaluzijska ljubezenska pesem*
- Ubaldo Vrabec *Poitalijančeni priimki*
- Matija Tuma *Slovenski zdomci danes*
- Boro Ban *Moč v belem*
- Igor Mislej *Fiziognomija totalitarizma*
- Boris Pahor *Tomajski intermezzo*
- Intervju *Pogovor z B. Slavcem*
- Boris Pahor *Poseg na srečanju urednikov slovenskih revij*
- Mirjam Gregorčič *K vprašanju slovenske biti ali ne-biti*
- Jošt Žabkar *O slovenski bodočnosti
Drugi odgovor »Gospodarstvu«*
- N. S. *Manzonijevi Inni sacri prvič v slovenščini*
- Naša knjižnica *Aspekti ob Slavčevem italijanskem delu o Slovencih
Demonstracija Koroških Slovencev
Protestno pismo PEN Klubu*

zaliV

december 1973 - štev. 44-45

revija za književnost in kulturo

izhaja štirikrat na leto, odprta je vsaki razsodni slovenski besedi za katero si upa avtor prevzeti odgovornost. Člani uredniškega odbora se prištevajo med sodelavce. Njih imena so navedena zgolj zato, da se ustrezne formalnosti

Rokopisi ostanejo v lasti revije

Registrirana na sodišču v Trstu pod št. 317

U r e d i l i :

*Danijela Nedoh, Milan Lipovec, Boris Pahor,
Irena Žerjal, Rada Premrl, Marica Vidmar*

Odgovorni urednik:

Milan Lipovec

Naslov uredništva:

Marica Vidmar

Ul. Timignano 47, tel. 412-777 - 34.128 - Trst

Poštni tekoči račun št. 11/9236, Franciška
Premrl-Pahor

Salita Contovello 23 34-136 Trieste - Trst

Revijo so podprli:

*dr. inž. Peter Merkù, Marija Bogataj, Stanko Pertot,
Ema Tomažič, Leopold Ažman, Evelina Pahor, N. N.,
Just Colja, Boris Cek, g. Hočevnar, B. G., Polda Gru-
den, Marjan Komjanc, Z. Mozetič, R. B., Jože
Kumer, dr. Vera Sardoč, Alojz Udovič, N. R., prof.
Vera Vesel, Elka Suša, Uča Berce, Marica Živec.*

Cena posamezne številke

500 lir

Celoletna naročnina 2000 lir. Za druge države

5 dolarjev

Tiskala Tiskarna GRAPHART Trst.

Ulica Rossetti 14 tel. 772.151

Hvaležni smo dr. Milku Matičetovemu, da se tako pristrčno oglašča s prispevkom v naši reviji, in si štejemo v čast, da je prav na naših straneh objavil novine iz Rezijske, ki so zdaj zagledale luč v dveh pomembnih knjigah: ROŽICE IZ REZIJSKE in ZVERINICE IZ REZIJSKE. In medtem ko od srca čestitamo dragemu prijatelju in kraškemu znanstveniku za ta njegov pomemben dvojni uspeh, želimo z gradivom, ki nam ga je poslal, ponovno dokazati bitnost ljudi, ki so dobili v dediščino tako bogato izročilo, obenem pa pred kulturno Evropo ugovarjamo oblastem, ki odrekajo identiteto ljudstvu s tako samosvojo omiko.

MILKO MATIČETOV

**OB OBLETNICI ROŽIC
IN OB IZIDU NJIH DVOJČKA
ZVERINIC IZ REZIJSKE**

A

Na dútovski dopisnici z dne 4.6.1973 me je Boris Pahor naprosil: »Pa za Rožice mi koga stakni. Žalostno, a resnično, da moram avtorja klicati na pomoč, vendar nimam boljšega izhoda.« Podobna prošnja mi je prišla še iz dveh drugih uredništev. Moji kraški naravi pa se upira, ko sem v potu svojega obraza dokončal delo, loviti še ocenjevalca.

Vendar, kako bi mogel ostati gluha ob klicu z Górenjega Krajsa, kjer sem doma? In mar nisem z »Malo rezijansko antologijo« prav na straneh *Zaliva* (2-3, 1966, 68) prvič zaupal javnosti misel

na zbirko ljudskih liričnih pesmi iz Rezijske? Če čem ustreči Pahorju, ne da bi se izneveril svojim načelom, res ne gre drugače, kakor da o Rožicah nekaj napišem — sam.

Odkar sem zvečer 5. decembra 1972 dobil iz Kopra prvi primerek Rožic, je že skorajda leto dni. Javnih odmevov na knjigo je bilo v tem času precej, dotaknil pa bi se samo dveh.

Najbolj me je razveselil tale stavek iz rezijanskega farnega lista *All'ombra del Canin*, 46, št. 1-2, jan.-febr. 1973: »Il libro merita tutta la nostra attenzione. Penso infatti non sia lontano il giorno in cui nelle scuole resiane ci sarà un'ora quotidiana per lo studio e l'apprendimento del linguaggio e della cultura resiana. Matičetov ci precede preparandoci materiale prezioso ed indispensabile, che sarebbe finito con gli stessi personaggi che lui ha abbordato». Čeprav pouk rezijanščine za zdaj najbrž ni drugega kot pobožna želja urednika, ki pri stvari nima odločilne besede, je tudi to nekaj vredno, če bi količkaj vplivalo na oblikovanje »javnega mnenja« med Rezijani.

Ob pisanju v *Novi Mladiki*, 4, št. 5, maj 1973, 196-197, se moram ustaviti le toliko, da se ubranim neupravičenega očitka. Pisca ocene se ne zdi prav, da v času, »ko imamo strokovnjake za prepisovanje zvočnih posnetkov in ko je menda vendar že jasno, da je ljudska pesem pęta pesem«, nekdo kljub temu »objavlja samo besedilo, brez melodij«. Nepoučeni bo iz tega logično sklepal, da melodije načelno podcenjujem in sem jih zato zanemaril. Na pisca ocene (upam, da ne tudi na bravce knjige) »učinkujejo te čudovite rezijanske rožice brez melodij kakor posušene — lepe so, lepe, dišijo pa ne več.« Vrednost pisanih melodij je tu predimenzionirana: odstotek tistih, ki bi jim note na papirju mogle pričarati duh rožic-pesmi, je namreč hudo majhen. Prav zato sva z Markom Kravosom (jaz pismeno, on — v imenu ZTT — ustno) predlagala založbi Lipa v Kopru bistveno več: naj bi bila Rožicam priložena plošča, da bi govorila oziroma pela tudi takim kot jaz, so pravi pesmi željnim, ampak notno nepismenim. Lipa predloga ni sprejela. Pisec ocene za ta predlog najbrž ni vedel. Pač pa mu je bilo dobro znano (in me torej preseneča njegov ton!), da sem se že spomladi 1972 domenil z enim izmed naših strokovnjakov, ne samo da mi bo pripravil tipične napeve posnetih pesmi, ampak da bo tudi pri-

speval za predgovor k Rožicam — kot posebno poglavje — kratko karakteristiko rezijanskega petja in glasbe sploh. Na ta obljubljeni prispevek sem čakal do skrajne meje, do konca oktobra, dobil pa sem — ob dvanajsti uri — samo notne primere. Ker so oštevilčeni, je lepo dana povezava med napevi in teksti. Res bi rad vedel, zakaj teh notnih primerov — po besedah ocene v Novi Mladiki — »ni mogoče jemati resno«. Samo zato, ker so tiskani na notranji strani platnic in so obenem »učinkovit okras?«!

Že od vsega začetka me je zanimalo, kako bojo knjigo sprejeli Rezijani, predvsem pevke in pevci. Ko so jo dobili v dar in si jo ogledali, so se čutili počaščene, da so navedeni s polnim imenom, Niso pa mogli razumeti, kako da se nisem rajši odločil za to ali ono izmed pesmi, ki se njim osebno zdi boljša. Za marsikateri objavljeni tekst sem po izidu Rožic že ob prvem daljšem obisku v Reziji prišel do lepših, popolnejših variant. Na Solbici in v Bili sem na domu dobrih znancev priredil mikaven eksperiment — na pol pevške, na pol bralne večere. Skoraj vsaka pesem, ki sem jo prebral, je sprožila tako ali drugačno asociacijo in me naravnost ali po ovin-kih pripeljala do novega zapisa. Tako sem — z Rožicami v rokah — v nekaj dneh zapisal več ko sto pesmi, deloma variant že znanim, deloma čisto novih. Če bi se moral kdaj lotiti nove izdaje Rožic, se mi zdi, da bi bilo nujno povečati število tekstov od šestdesetih na sto, drugače bo namreč vse preveč lepih liričnih pesmi ostalo neupoštevanih.

Rožice 1972 še zdaleč niso zajele vsega, kar premore Rezija. To naj ponazorijo tri pesmice, prvi prispevek k novi, razširjeni antologiji — recimo ji kar »Rožice II«:

1. *Jesensko* mi je povedala 1. febr. 1973 Regina Micelli Rojál-ova (1903) iz Bile. (Po pticah selivkah in drugih znamenjih Rezijan-ka sklepa, da se je treba vrniti s planine v dolino.)

2. *Zimsko* mi je povedala 31. jan. 1973 Giuseppina Moznich (beri: Močnik, 1914) na Solbici.

3. *Spomladno* mi je 1. febr. 1973 povedala Regina Micelli Rojál-ova v Bili.

JESENSKA

*Wtyčaci preájajo,
bojo šli kárje na dalëč.
To balanà tas te worè,
pa zde bo tëlu balanèt
nu ja ćon wbiža' na damuw,
pri ke to me zabalànè.*

Ptički mimo letajo,
bojo šli deleč deleč proč.
Sneži tam gori po vrhéh,
vsak ćas bo tudi tu šel sneg
in jaz vbežala bom domu,
poprej ko bi zamedlo me.

ZIMSKA

*Da lipa mà mi pysala,
da o bo sni^h oko orú,
da pà onà će pry' damuw.
Ma sni^h je po wse Rèzije
nu lipa mē ny šće damuw!*

Oj pisal mi je ljubi moj,
da ko bo sneg odel goré,
bo tudi on prišel domu.
Zdaj sneg je po vsi Reziiji,
al ljubega ni še domu!

SPOMLADNA

*Bö mati nji je branila,
bö sawa se nalážala
ta pod to lipo gōžnjico.
Ko dōlu s trawo na je šla
z nen wántićon kambrykaven,
zis kite dōlu po ramè
nu s facolēton tuw rokè,
to me parjáló, da latè
na prepelyca májawa.*

Bolj mati nji je branila,
bolj vneto sva se shajala
pod lepo gozdno jablano.
Ko je navzdol po travi šla
v oblekici kambrikovi (1)
in s kitami dol po ramàh,
naglavno ruto u rokàh,
se mi je zdelo da leti
tam prepelica (2) maĵniška.

(1) *Kambrik* — lahko, pisano blago.

(2) *Prepelica* — metulj.

B.

Malo manj ko leto dni za Rožicami — konec novembra 1973 — prihajajo iz tiska *Zverinice iz Rezije*, zbirka najlepših živalskih pravljič iz moje pravljične doline. Ne samo število tekstov, ves redakcijski koncept je pri obeh knjigah enak. Napel sem vse svoje moči, da bi dvojčka izšla v letu 1972-1973, se pravi natanko ob stoletnici, odkar je docent peterburške univerze, poljski lingvist Jan Baudouin de Courtenay, na svojih potih po Goriškem 1872 prvič nalletel na potujoče rezijanske obrtnike in potem avgusta 1873 tudi sam prvič obiskal Rezijo. To se mi je posrečilo in zdajle odlagam z ramena breme, prijetno in težko obenem. Kritikom pa prepuščam, da spregovorijo o obeh knjigah skupaj ali o vsaki posebej ali samo o zadnji ali pa da grejo molče mimo, kakor se pri nas tudi rado dogaja.

V zvezi z *Zverinicami* bi povedal, da sem že spomladi 1969 poslal uredniktvu *Zaliva* — še toplo — pravljičico, ki je prišla na čelo antologije. Kajpada sem pošiljko takrat pospremil s pogojem, ki je še danes v veljavi: naj bi bila na prvem mestu natisnjena izvirna pripoved osojske pravljičarke Jelice v Borovičju (1916) z dne, 16. marca 1969. Pri *Zalivu* so se ustrašili s tem zvezanih tehničnih težav in tako zamudili priložnost prve objave. Ko zdajle ponujam ponatis pravljičice (izvirnik je moč preprosto presneti in pomanjšati), pripominjam, da je vseeno nekaj novega: komentar, ki je napisan nalašč za *Zaliv*.

Naslov pravljičice je *Fravràr anu hūdačeč* — Februar in hūdačič. V ti pravljičici vidim nekaj simboličnega. Proti drobnemu ptičku hūdačiču (ni mi čisto jasno, ali je to stržek ali kraljiček) se zarotijo divje naravne moči — februar, zima, mraz — da bi ga uničile. Mali (beneški Slovenec, slovenstvo sploh, slabotni in zatirani kjerkoli) se grobi moči postavi po robu, zdrži in s svojo obešenjaško prisebnostjo nazadnje izide iz spopada celo kot zmagovavec.

Fravràr anu hūdačeč (po rezijansko)

Februar in hudačič (knjižno slovensko)

Fravrár anu hūdačec

E bi fravrár, ka a ma dwíste nu ösan anu ko lantižěš, a ma dwíste anu děva dnuw. Alòre ko na ta zádñji din, ka e mēw zaròbet, alòre e bi wun hūdačec. (Tò te máji wptýác, hūdačec: dne jin díju da škríčec, dne da hūdačec.) Alòra e djaw:

»Boš vydu, če ću ti zděla' zmřznut!«

Alòra hūdačec e djaw: »Mlě?«

»Ne? Ty ti maš krapèt pri niku a vilýzen!« e djaw fravrár.

Hūdac e djaw: »Ćewa výdet!«

Anu búžac, talýko ka e biw mrəz, so se lovýle wòde te dō po pròdo. Anu hūdac e šow wun no táso sěna. Anu e šow skuz no skúza táso. Bō to bilo mrzlo, bō e šow skúz.

Ano ko te býlu zádñji din fravrárja, ka e mēw vilěst fravrár, ka to mělo pryt pa puwnòce, talýko ka e biw mřzow, ka e rüdi šow na dōlu no rütow, pragnow nōgice, ka biw plo-mènt, tu ka bilo sěno, e pragnòw nōgice dō w hliw. Ano ny mögu se gno', ka bi indurèw za mrázon.

Alòra fravrár e lěpo paršòw, e rėkow:

»Alòre, hūdac, káko bej sè« — e rėkow — »žiw liboj se krapán?«

E rėkow: »Se žiw ano si šće mása gōrak, ka si mážaw se dja' hláde' nōgice!«

»Zahwáli böga« — e rėkow — »ke a man riváno za be' a! Ka a ba bi tuw ti štağúne, ka e ģanár, lonèc ta par ognjè den krej an ba mēw wrèt, ta drügi krej an ba mēw ladanèt. Anu ba bi tuw ti štağúne, ka e mərč, ba mēle žwržüwat za garkúto öwpce ta par ásleh!«

Hūdačec e rėkow:

»Zawójo jtagà göspobúh e ta narėdew krátkaga, ka e vě-dow, da káka dən dōbri ti sè!«

Februar in hudačič

Je bil februar, ki ima osemindvajset in v prestopnem letu devetindvajset dni. Na njegov zadnji dan, ko mu je bilo treba le še zarobiti, je bil zunaj hudačič. (To je tisti mali ptiček, ki mu eni pravijo škričič, drugi hudačič.)

Tedaj je dejal februar:

»Boš videl, če ne naredim, da zmrzneš!«

Tedaj je hudačič dejal: »Jaz?«

»Ne? Ti moraš krepati, prej ko se jaz iztečem!« je dejal februar.

Hudac je dejal: »Bova videla!«

In ubožec — bilo je tako mraz, da so ledenele vode doli po produ — ubožec hudac je šel na seno, naloženo na hlevu. In je začel riniti navzdol skozi seno. Bolj ko je bilo mrzlo, bolj globoko je šel.

In ko se je že iztekal februar, ko je imelo priti tudi polnoči, je hudačiča tako zeblo, da je šel zmerom bolj dol skozi seno in se prigrabel do poda, na katerem je bilo naloženo seno; nogice pa so mu pogledale celo v hlev. In se ni mogel premakniti, saj je bil trd od mraza.

Tedaj je februar lepo prišel in rekel:

»Torej, hudac, kako se imaš« — je rekel — »si živ ali si krepan?«

Je rekel: »Sem živ in mi je še pregorko, da sem si moral dati hladit nogice!«

»Zahvali boga« — je rekel februar — »da je konec mojega vladanja! Če bi jaz vladal v času, ko je januar, bi lonec pri ognju na enem kraju vrel, na drugem kraju ledenel. In če bi vladal v času, ko je marec, bi od gorkote zvrogle ovce pri jaslih!«

Hudačič je rekel:

»Zavoljo tega te je gospodbog naredil kratkega, saj je vedel, kako dober si!«

JANKO MESSNER

MEDITACIJA

Alojzu Rebuli

*Semkaj v motnjavo vaške cerkve v Dobu,
v zidove šestkrat sto let stare,
v klopi izlizano, pred prt Veronikin
umikam svojo onemoglo osamelost, svoje rane.*

*Tu stikam, v glasovih te tihote verne,
za razodetjem svojih kmečkih manov,
za utripom srčnim svojih dedov z njiv in leh pri Dobrovi,
sosedov, sključenih v klopih preozkih trdih upov...*

*In voham te klopi — stoteri vonj po potu
izmučenih, izbičanih teles,
ki les častitljivi ga izpuhteva.
In čujem iz lesa neuslišane
stotere tožbe Bogu,
ko mi pod mojo onemoglo težo zaječi...*

*In vidim v tej motnjavi rod za rodom,
vsi so stisnjeni v (ta) preozko iztesani les,
v igo, ki ga župniki so stokrat poškropili.
In iz davnin se luščijo podobe groze mi, poguma in juna-
štva:*

*Ko voli so z oralom vred zdivjali,
so mesarji vse jih polovili, vse pobili...
Ko voli so z oralom vred zdivjali,*

Ko do krvi se vrat je mojim dedom že odrgnil,
ko je zavest človeška jim že skoraj otopela,
'le vkup, le vkup' je zmeraj spet zasramovana 'raja' vrela,
'le vkup' je v hlevih in na poljih vera nova prsi jim napela.

O Jezus, ki 'trekizh she pod krisham pade',
(vsaj križev pot pri nas je še slovenski,
štirinajstkrat naš v milobi trpki;
ko da babica grozo starosvetno tu mi baja,
tako razbiram starodavne ljube kvake,
ki se mi v biče, kole vse razraščajo...
Kako krivica zgodovine v srce zaskeli,
ko gledam te podobe o padanju, poniževanju, mučenju ro-
dov nešteti,

ki zemljo mojo to koroško vso so pregnjili,
ko gledam tu podobo golgotško o križanju — Selanov; (*)
kako varljivi up boli,
ko vidim še naposled vstajenje — partizanov,
ko čujem alelujo, alelujo, zmago —)
ti si vstal,
ti si odšel,
pa nisi več se vrnil.

Zdaj rod prekletih nov krvavi pot poti
in pada, krvavi na novo.
O Križani, Ponižani, ki rod moj vate še zaupa,
ki rodu mojemu pravice še si Bog,
ne vidiš nič ikonoklastov hudodelskih?
Zakaj ne zaustaviš že sekire, ki kar naprej vihti jo rabelj,
da ne bi jutri že pobil nam tudi — tvojih tabel.

Oktobra 1973.

(*) 13 obglavljenih Slovencev iz Sel pod Košuto.

DUMA ZA ZDOMCE

Rodil se je Mate, rasel dorasel, odšel v tuji svet, umrl.
Doma so ostale solze in lakota.

Rodil se je spet Mate, rasel, dorasel za tuji svet, umrl.
Doma je sameval oral zemlje.

In rodil se je Mate. Rasel, dozorel za pot v tujino.
Spomnil se ga je milostni pesnik, za Matejem je v svet posljal Dumo. Duma je bila v črnini in v mavričnih barvah, jokala je, bila vzhičena in vzvišena, elegična, slovesna in svetovljanska. Mate je na tujem umrl. Kljub Dumi, kič. Doma je morila revščina.

Življenje teče dalje, rodil se je Mate, v predmestno čumnato zavekal in čumnati rekel: Svet.

Svet je bil tudi kuhinja s pečnico, na pečnici je posedala stara mama in pela

Marija z Ogrskega gre
v naročju nese detece —

in s pesmijo na pečnici se je Matejev Svet večal. Najprej v gorastega velikana za otroške skrivalnice, velikan je bil sosedov skedenj. Dišal je po slami in šumel svojo pesem. Sosedovi hlapci so skednjevi pesmi dali pod okencem besede

polje
kdo bo tebe ljubil —

in Mate je občudoval skednjevi Svet. Za skednjem se je vlekla grapa. V grapi odpadki in podgane. Sprva so bile podgane Mateju velike, le sosedova kobila na slokih nogah je bila še večja. Podgane pa so postajale manjše, vedno manjše in Mate se je nanje spravil s fračo. Podgane so se

dele, izzivalno gledale, kako grabi Mate krepelce, pred katerim so se umaknile na škrbast zid onstran grape.

Tistega dne, ko sta nogi zmogli skok na zidno škrbino, je Mate odkril Svet podganjega zidu. Koruzna njiva, ki je medlela ob nasipih črne žindre. Tovarniški dimniki in smradni oblaki. V obzorju nekaj zobatega hribovja, pod katerega je lezla cesta, o kateri je pela pečnica

regiment po cesti gre —

Onstran podganjega zidu se je Matejev Svet poravnal v šolsko tablico, v učiteljev harmonij in v 'bože pravde'. Do bil je glas mestnih zidov, barvo ropotanja šibkih in velikih reči, in iz vsega je nastajal majhen svet. Mate je bil velik. Krenil je Mate

hodil po zemlji je naši

veliki Mate. Povsod, vsakdo je bil Mate. Mate-gorjan, saja-sti oglar, Mate-splavar se je vračal v dolenje. Med trškimi ošabniki je bil — daj, vpreži, Mate! izpreži, Mate! naloži, Mate; — bil je Mate hlapec, porinili so mu rigolnik v roke — hajd, Mate, na paštvanje! — bil je Mate-viničar v Halozah. V Vipavski dolini. Če ni bilo v Brdih

en hribček bom kupil
bom trsek sadil —

med viničarji. Med reveži. Med tavrharji, vedno v laseh z gospodarji. Vedno v zameri, in vedno čakajo, čakajo odrešenika. Pa je prišel Mate-opekar iz Ljubečne. Suhec, v dan pokašljuje in v noč pije, nič ni v njem odrešenika,

ramena in pleča kot skale

že niso. Rebrovje, samo rebrovje, na njem visi prazen vamp — kaj praviš, Mate? Kdo ga bo napolnil? Rus? Kaj pa, če bo Nemeč? Mate-študent je odmajeval z glavo. Ne

bo Nemet — je govoril hmeljarjem v Savinjski dolini —
Nemet ne poje po naše

le vkup, le vkup uboga gmajna —

Nemetov govor se lomi v zvok, ki naj se pne nad let
ptice, prehiti naj vsako drugo misel in se ji postavi v nevid-
no steno — naša beseda je most, ki boža zemljo in pije ze-
meljskih sokov

nabrusimo kose
že klas dozoreva — —

Mate-potepuh je razpel prazno bisago in jo prepustil
vetru, gnalo ga je s cvetnim prahom v polja sončnic, odvr-
glo ga je med lukarje...

... o, Prlekija! Tudi ti si dala svetu Mateja — in zdaj se
vrača tvoj Mate. V svetu je pustil roko, vrača se Mate-po-
haba. Korak in srce vlečeta v isto smer in srce hiti vedno
silneje, korak pa postaja truden, počasen. Dolg topolov dre-
vored. Prahu za ped, stopala meljejo betežno po sivkasti
moki, ki se vrtelja v nosnice. Sadovnjak, med drevjem po-
beljene hiše. Le strehe so črnkaste, kosminaste. Onkraj hiš
spet širjava, v katero silijo šopi drevja. Matejevo oko je
viselo v prostranstvu — povsod svetloba! luč iz sončne kro-
gle, moč in zdravje! Tu, nad Prlekijo je sončna krogla po-
stala majhna, ko da se je razdala belkasti luči. Zvečer po-
tone sonce v prag obzorja in ko se na nebu razčeperi luna,
postane nebo sinje, presinje, da bi bilo nebo noči. Zdi se,
da je v nebu skrit bivši dan vesele Prlekije, širne in nalez-
ljivo vedre — ah, Mate je zdrav! Razpel je spet obe roki,
objel jo je, svojo Prlekijo, okopano v znojevem dnevu in
tajinstveno snujoče v noči. Kar te v noči tamkaj obdaja, je
odtenek skrivnosti luninega svita. Obrisi hiš so mrke, uža-
ljene sence. Okopale bi se rade v luni, pa jih drevje zapira
v dno noči, medtem po se vrhovi kron trepetajoč vdajajo
srebru, ki pada z neba. Plotovi, ki parajo enoličnost noči
nekaj pedi nad zemljo, so složna tema razrinjenih plank, za

katerimi se bohotijo koprive. Kjer ni kopriv, tam se lunine-
mu svitu izogibata fant in dekle — no, za ljubezen tudi ko-
prive niso prepreka... ajsa-sa! Gola stegna so vražje občut-
ljiva. Koža postane pekljivo vroča. Ko da se je nanjo pri-
slonila zlomkova snetljiva brada — vse to je Matejeva Prle-
kija, neskončna, širna ... če ima človek dušo, ki je ušla bo-
govom iz delavnice, potem je duša enaka širjavi s sadov-
njaki, s hišami pod krošnjami nemirnega drevja, z ljube-
znijo med koprivami. Duša tedaj poje. Poje v mehkem,
brezkončno zateglem tonu, ki naj ne bi bil izpet do kraja,
kar naprej doni iz polnih prsi v grlo. In če se telo tedaj zno-
ji v samotni izbi, na postelji z ličkanjem v slamnjači, ki su-
ho zašumi ob najmanjšem gibu in je polna krvoločnih bolh,
tedaj usta zapojo.

ja - - sên - - čyja ftiča peti
pa je bija kyšar ...

Mate — povsod je živel in životaril, ljubil, stradal, de-
lal in

sveta si zemlja

je preklinjal iz navade. Kar je vzel v roke, je dalo glas go-
spodarju, postavilo je stote zidakov v dvorec gospodinji,
dalo je drugemu debeliž — Mateju je ostala pesem. Nje-
gova pesem. Njegova pesem, pesem brez

vetra in vej in trave
hitečih in stoječih valov
potokov in žit.

Tam, kjer se tepe vas z mestnim pločnikom, tam se
Matejeva pesem oglašá po svoje. Napevu doda nekaj mest-
ne hitrice, mestno popevkanje prevede v vaško robavsljo.
Od daleč mestna polikanost, od blizu zapravljená, a nikdar
zatajena slovenska vas

Trezinka zgodaj vstala
suhe žemlje ribala....

Melodika ceste. A v melodiki se gnete vse tisto, kar je premogel kdaj preprost slovenski človek — kako bogat je človek v svoji enostavnosti. Povsod najbolj sebi enak in isti z drugimi. V slovenčevi melodiki rada zazveni otožnost; ne kaj rožmarina, ščepec lune, pa ju hitro prevpije vrisk. Glasen in izzivalen vrisk — kosec obetajoče zavriska, preden zleze zvečer skoz okno k dekletu. Čim se uleže, zaspi poleg neučakane neveste da, da, kosa je vzela čez dan moči; tisoč zamahov, v hrbtnih mišicah prekleti krč, noč je tedaj za spanje prekratka, nič ne pomaga vriskanje pod oknom. Nič ne hasne juhej! V pesmi pa se vriskanje lepo sliši. V njem je toliko slovenske nedoživetosti, kolikor je obetov. Vrisku sledi kaj vinsko okroglega. Pomotoma dur namesto mola — delavec se ga je nacehal, in da ne bi doma brez potrebe razsajal, si na poti domov da duška.

majolka, ti si kriva — —

Nazadnje zadoni koračnica. Vojaška korajža v pesmi, to je nekaj! Kadar pa pride iz Slovenčevih ust, ni v njej nič smodnika. Tudi korak zveni po slovensko čisto domače. Tako kot se je rodil v gmajni, po travi je težko korakati, da bi se glasno slišalo. Korak po travi je mehak. Nič uporen. V slovenski vojaški pesmi je nekaj zvonjenja za rajnkim kamaradom, zadržan klic 'aufbiks' in previden poklon cesarju amen.

Matejeva stara mati je na vsem lepem odplahutala v grob in iz groba se ni več oglasila. Gomilo je prerasel plevel. Plevel je pomendrala druga svetovna vojna. Pečnico je zrušila bomba. Vojna se je gnala preko gmajn in skoz mestne hiše. Mate-puška je lazil skoz partizanske hoste

jutri gremo v napad
glej, kako visoko je nebo — —

strast je besnela skoz ljudske duše in razžirala živce.

Mate je ubijal in bežal, Mate-interniranec je trpel in sovražil in obupaval, po njem je gazil škorenj, bil je Mate poskusni kunec in postal bi naj podčlovek. Los, Mate!

Svinja, Mate! Marš na apel, Mate! Na juriš, Mate! V zasedo, Mate! Streljaj, Mate! — — Mimo je, Mate! Konec. Hvali boga, Mate, odnesel si živo kožo. Minili so tudi težki časi proletarca

mladost je zdaj bujno glavo povabila

in delavsko glavo je prekril cilinder

hiše so hišice
okna so okenca

zares, mimo so težave z denarjem, vse je zdaj okej ... kakšna ti je glava, Mate! Tvoja glava ni za cilinder, Mate! Premajhna za povojni cilinder ti je glava

no jó, moj Mate!

glava in cilinder, Mate! Napihnil ti bomo glavo, Mate, da bo glava vsaj za pol cilindra

no jó, moj Mate!

kaj si sploh ti, Mate, Mate-brez-cilindra!

Odhlapel je v nič Matejev svet. Veliki Svet Čumnate in Skednja in Šolske tablice in Duše Prlekije — ni! nič!

In spet je odšel v svet

Mate, moj Mate!
pesem obzidanih cest

je špalir njegovemu osamelemu koraku,

takt železnic pod zvezdami vsemi

enako je trd, trd, trd. Mate-gastarbajtar

V velikih mest valovanju bil je kup smeti, mlel je drobilnik kamenje, kadijo se črni kolti vrelega asfalta, hreščijo stroji.

Stara kapa, ki ni povojni cilinder, Mateja na tujem spet lepo pokriva.

Sveta si, zemlja,

blagor mu prav zares, tistemu, ki mu plodiš
v daljo kot seme razsipaš svoje gastarbajtarje,
razsejani, raztepeni, puhlo seme v vetru, ki vedno potegne
tja, kjer rabijo tujci delavca z rokami — in ???
tja, kjer rabijo tujci delavca z rokami — in Matejevim ro-
kam se je prilepilo nekaj deviz. Devize

a rodni dom
siromaku si grad in popotniku uteha

in domovina si prizadeva, da bi stlačila povojni cilindar na
obseg Matejeve kape

tu sem se žile življenja naj stekajo
pota deviz tu naj se sekajo

moj Mate! Slišiš Dume? Prisluhni, Mate. V Dumi je nekaj
domotožja. Za nekaj švicarskih frankov domotožja. In ne-
kaj domovinskega blagoslova je v Dumi tudi, za nekaj
nemških mark. Domovini postajaš koristen, Mate, in Duma
te pozdravlja že prek časopisa, 'domek te kliče', in pet mi-
nut radijske Dume pozdravlja drage rojake po svetu, Mate!
Spet postajaš nekaj, ko že nisi bil nič

ljubiš jih s hrupom in šumom, tuja mesta —
skoznje v svobodo greš, skoznje v bodoče gre cesta

po devize.

Mate pije. Mate je veseli kegljač in zgarani gast-
arbajter

Hamburk! Hamburk!

Ali pa München Basel Ingolstadt. Alpe. Tostran Alp v
jug lete enkrat na leto Gotthardove lastovke in zro v son-
ce. Z Renom valovi zemlja proti severu

Hamburk!

— ne, nič ne poje zvon. Mate ni umrl. Predpust je, veselo
je, kegljači praznujejo, sam s sabo v kotu se zgarano smeji

veseli kegljač gastarbajter Mate. V gostinsko sobo poje pod stropom zvočnik

o-o-o la-a-a
fildl-madl-todl
fildl-madl-todl
ola-la-la...

'brost!' veli prezident kegljačev. Vsi se drže velelnika, tudi veseli gasstarbajter Mate-sam-v-kotu. Pivo teče v goltance, po rokavih, po bradah

fildl-madl

in 'Brost! — oberkrajner-valcer!' gre val piva v goltance

fildl-madl-todl

'oberkrajner-polka!' in spet pivo in

fildl-madl obrkrajn ...

Pivo je potok, gostilničar je zadovoljen.

Mate-brost se tepe z novim požirkom, vamp je prepoln piva, obrkrajnski fild-madl trka v Matejev kot, in kar naprej 'brost'-obrkrajn. Obrkrajn — včasih smo temu dejali tudi Gorenjska, Mate.

»Oberkrajn. Moji rojaki,« de Mate-sam-v-kotu.

'Brost! — Nismo vedeli, da si Avstrijec', nazdravljajo Mateju.

Pivski požirek v Matejevem grlu dobi kosti in se zatakne.

Prezident ni le glava kegljanja, temveč je tudi razgledan gospod. Potrkal bi Mateja po hrbtu, pa mu je Mate v kotu predaleč, zato reče:

»Nekoč je tam v Obrkrajnu bila Avstrija.«

Ob prezidentu se je neslišno vzravnala gospa Zgodovina. Pomembno je požugala v prostor proti Mateju in dejala:

'jo, jo, Mate! Mate-gastarbajter fildl-madl-todl.«

'Zgodovina — naša učiteljica', je govoril gospod profesor v srednji šoli, ko je predstavljal gospo Zgodovino.

Zgodovina je bila starikava gospa s sedmerimi obrazi.

Prvi obraz je bil naguban v nesomerne gube. Vse uvelo, ohlapno, pričalo je o izgubljenih sokovih, o izsušenem tkivu brez moči lastne obnove.

Njen obraz se je znal tudi spreminjati. Sedel ji je Mate nasproti, tej prepričljivo ostareli dami, pa je vanj zapičila krmežljave oči, iz katerih je spregovoril pravdarski pogled. Pogled je bil izzivalno nespravljiv in Mate je vnaprej vedel, da bo pravdo z Zgodovino zgubil, še preden se bosta začela prepirati.

Najneverjetnejši se je Mateju zdel obraz gospe Zgodovine, kadar ga je poskušala dopolniti z ličili. Ličila si je izposodila v drogeriji in z obraza je zrlo nekaj, kar bi naj bilo prijaznost, prikupna podučljivost, spreverglo pa se je v olimpiado neokusne koketnosti, ki se starikavi gospej nikakor ni spodobila.

Nadvse skrivnosten je postal obraz gospe Zgodovine, kadar je vanj legel učinek sile težnosti. Gube je zvlekel navzdol, obraz preoral z brazdami. Če bi tedaj stara gospa stala pod razpelom, bi lahko postala nadomestek za Kristusovo mater, ki z obupnim 'credo' kaže navzgor proti Križanemu in govori nadvse tolažilne besede: 'malce potrpi, saj bo precej bolje, ko te bo pobralo v nebesa'.

Včasih je obraz gospe Zgodovine hotel oživeti iz lastnih sil. V gubah se je tedaj premaknil trzljaj in obraz je postal zoprno smotrn, če ne celo bojevit. Napovedal je starinsko balado, ki se končuje z ubojem ali umorom.

Stara gospa se je znala opremiti tudi z nekaj tiste lastnosti, ki jo obvladajo umetniki. Vse v stari gospe se je poravnalo drugo z drugim in gospa je postala čista kljubovalnost. Kljubovalnost zoper svet, zoper sebe, zoper vse živo in mrtvo. V prostor je vnesla nemir, ki ga je zmogel pričarati kvečjemu Hamlet, sicer pa nobena druga živa stvar na tem svetu.

Nasploh pa je gospa Zgodovina predstavljala betežnega prodajalca, ki mešetari z dvomljivimi reči, s polomljeno robo, z razvalinami, z razpadanjem, s končnostjo. Tudi epska patina, s katero je poskušala prikrivati polomijo, ni nobene stvari poživila. Prej bi se dalo reči, da je patina dokazovala, da pod njo tiči nekaj moralnega nezdravega. In — kdo ve, bržčas prav nič vesti.

Na staro gospo Zgodovino z njenimi sedmerimi obrazi se je spomnil Mate ob zgodovinskem modrovanju kegljaškega prezidenta v osrčju alpskega zakotja. V hipu je stala zdaj pred njim in mu žugala, stara in uvela, z izprijevnostjo pravdarskega zveličarja, ki bi s hamletovskim nemiro rad pobil vse, kar se pusti pokončati. A gospa Zgodovina je postajala nekaj novega. Stara sicer in ohlapna, opremila pa se je z osmim obrazom: ona je pela fidl-madltodl, svojo notranjo podobo prepesnila v alpsko popevkane obrkrajn.

Pomladanski podlesek pod vrbovjem je vzcvel in Mate je krenil na pot.

Sel je v previsu pod bovškim Javorščkom in poslušal, kako se kamenje siplje v grapo. Zamolklo je padalo in od Sovinjaka je vrglo proti Kaninu nazaj.

dru-um- drum-drum...

Ko je bilo manj vetrov v zraku, je zlezal na Peco. V Karavankah je oblezel Stol. Poiskal je tisto čer, s katero se ne poigravajo le martinčki v soncu, temveč se da z nje odkrušiti tudi nekaj kamenja — in kamenje je padalo tja v koroško stran mehko drobeče

dro-o- - dro....

Lazil je Mate križem in poprek. Od krvavega Urha proti Ljubljani. Mimo Gramozne jame. Proti Gorenjski. Begunje. Povsod nekaj iz polpreteklosti, nad katero se je razcvela sedanost. Sedanost je vsa v gibanju. Povzela je poplemeniteno obliko uradnosti, uglajenosti na ravni popustljivosti. Iz polpreteklosti brste spominčki na drobno, prerasli bodo v turistične souvenirje. Pota spominov

zasipuje pomalem jesensko vetrovje. Sem-tje se pota mehčajo v talnih vodah — kdo ve, od kje z vrhov izvirajo talnice, potlej se spuste v peskovne plasti, odmočijo nekaj površine, nastajajo mlakuže, bare.

Metropola je nevesta v tilu na semanji dan. Dražestna v tenčici s cekarjem v roki. Ob njej vedno več orjakov iz železa in betona, visokih, višjih, še višjih, odlikovanih s kupi steklovja in s povešenimi potrganimi žaluzijami. Gnetejo se na kupu in si nemo dopovedujejo, da tekmujejo z Gradom. Ob njihovih nogah hrup kot povesod, kjer se zbira tehnika na kolesih v povorke na pregretem asfaltu. Nič svojskega, lastnega. V obrobju je onemela trnovska solatarska poezija. Nad Gradom krogi dolgočasnih ptic. Nad grobovi herojev povešeno vejevje. Narezbarjeno pročelje Skupščine, prislonjene v zadnjico Centralnega Komiteja Tomšičeva pet. Uradnost, hladna nemelodičnost uglajene ideologije, spuščene na pol droga. Bar, kavarna, kavarna, neonski petelin leti po strehi, avtobusi smradijo v nedogled cestišče, s katerega je pobegnila cestna železnica ... nič pristnega. Kopija, izdelal jo je škilavec, ki se je sprl z davkarijo. Neizvirno. Izvirnost se bržčas res rojeva le pod vaško lipo, ki je ni požagala razredna neizprosna meščanskega politika, zabubljenega pod povojnim cilindrom. Mnogo meščanske preutrujenosti in nič izvirno ljudskega. Vse dirka za modelom splošnosti in hoče ujeti meje kontinenta — in gospa Zgodovina poje fild-madl. Njena pesem drobi kamenje v centralnem alpskem zakotju in kegljači pijejo na fild-madl gospe Zgodovine in gospod prezident zgodovinsko modruje. Zgodovina, ničemrna stara dama, se je okitila z osmim obrazom. Pokopala je s prvo svetovno vojno avstrofevdalizem, zavrгла po drugi svetovni vojni še njegove operete in osvojila le dunajski zrezek. Ta je primeren tudi za slovenske kulturne krožnike po drugi svetovni vojni. K zrezku je zdaj dodala še fidl-madl. Harmonikarsko popevko je iz beznice dvignila visoko, prav do višine avstroalpske melodiike in
fidl-madl-todl

Mate! Ko boš služil devize Hamburk! Pel ti bo obrkrajn fidl-madl, in gospa Zgodovina bo rekla: 'to je tvoja Duma, Mate,' in živ hudič ne bo porajtal, ko bo obrkrajn splezal iz Slovenije, nikogar ne bo zraven, da bi vsaj kihnil po gorenjsko, in je vse vkup ena fejest slovenska kulturna politika, moj Mate! Vse vkup en fidl, Mate, kurc-und-gut.

'Grissgot,' je pozdravil Bibi in vstopil v centralno alpsko zakotje. 'Samo z omiko človek po svetu nekam pride,' je pojasnil tja nazaj, od koder je prišel.

Grisgot je torej omika.

Bibi ni Mate. Bibi je omikan. Bibi ve, kako je ljubi omikani bog ustvarjal svet: omikani svet je polagal k neomikanimu, zaplato k zaplati. Prestopiti iz neomikanega v omikani svet ni kar tako. Treba je znati potrkati na omikana vrata, treba je nekaj pravšnega reči. 'Grisgot,' 'nikoli nisem bil neomikana stranka' in 'otac mi je katolik'. Omikani pozdrav, omikani pljunek na neomikano stranko, katoliški ali pravoslavni križ prek omikanega čela — omikani svet takoj ve: vstopil je omikani gospod. Gospod Bibi, ki ni Mate. 'Sedite, gospod Bibi, odpočijte si najprej, gospod Bibi, navžijte se svežega alpskega zraka, gospod Bibi.'

Bibi je takoj zrasel za pol glave, če ne več. Ko je ob koncu vojne bil odložil puško — tisto nemško mavzerico na ruski fronti — je bil Bibi majhen, pritlikav. V Alpah pa je hitro naraščal. Zavihal je tudi rokave, da še nikdar tako. Niti na ruski fronti ne. Tam je pravočasno zavihal hlačnice, noge so potlej urneje tekle. Tekle so tekle tekle, hočeš-nočeš so tekle in pritekale v majčico domovino, ki jo je Mate osvobodil nemških mavzeric. Še preden je vdahnil, je Mateju rekel: 'puško — tisto nemško mavzerico — sem odvrigel na ruski fronti,' poudaril je besedo odvrigel.

Z majčico domovino se Bibi ni sprl. Zapustil jo je, neomikano majčico, z žalostnim obrazom in s prizanesljivo besedo na ustih: 'prinesel ti bom fig in rožičev.'

Pa je Bibi krenil v alpsko zakotje.

'Grisssgot. Nosil sem tisto nemško mavzerico na ruski fronti.' Tokrat je poudaril besedo nosil.

Grisgot in nosil-nemško-mavzerico je izredna omikanost.

Z omiko gre, še kar gre. Najprej kovači, potlej jurji.

Potlej se da omisliti omikano alpsko ženo — eno prvo se pošlje nazaj prek alp v dolino. Zraste hišica v omikanem alpskem slogu. Ko si Bibi še dvakrat izpahne nogo na alpskem smučišču, je v alpskem zakotju doma. Grisgot tista nemška-mavzerica.

Tisto-nemške-mavzerico so zanesljivo bili zmleli ruski tanki nekje v beloruskih močvirjih. A njen duh je ušel iz močvirskih megla. Priromal je za Bibijem v alpski kot kontinenta. Mavzerica je postala najprej dovtip, potlej simbol Bibijeve omike. Iz omike je nastajala stvarnost, stvarnost srečno prebrodenega potopa. Bibi je gojil srečno stvarnost, zalival jo je, ljubkoval jo je. In že jo je držal, tisto-nemško-mavzerico, držal v rokah, prislanjal k ramenu, meril, sprožil.

Pumf- je reklo topo, brez odjeka. Usekalo je in slučajno je mimo hodil Mate-gastarbajter. Pumf. Brez odjeka. Tiho, iz alpske zasede. Nekje onstran alpskega grebena, Pumf — se je zvrnil Mate-gastarbajter....

Hodil si po zemlji naši

Mate-človek in Mate-bog in Mate-Mate. Tisoč let, tako prekleto dolgo, da si

popil nje bolesti
z Gubcem, z Gubci, z Lackom, z Lacki,
moral si v svet, in tujina se diči

z delom tvojih rok, Mate, dokler te ni podrl pumf nemške mavzerice. Bibi že ve grisgot in tista-nemška-mavzerica. Bibi že ve, kako se neomikanega Mateja podira na raven človeka drugega, potlačenega razreda.

Mate! jo, moj Mate!

zdaj bi moral zate odpreti svoje registre Dumin zvon — oglasila se je Korenčkova Nežka v ljubljanskem Nedeljskem dnevniku. V imenu kolektiva. Odprla je Nežka svoje verodostojno zobovje in rekla: 'Mate-gastarbajter, ti si izdajalec domovine...' Pumf —

Tako je zapel Dumin zvon v ljubljanskem-socialističnem-Nedeljskem-dnevniku. Mate-baraba.

Sveta si, zemlja

postala si pametnejša, postala si za Korenčkovo Nežko plemenitejša. Za zgodovinsko izjavo v ljubljanskem časopisu si po vojni postala bogatejša. Postala si zadnja leta že tako hudičevo deviška, da premoreš celo Korenčkovo Nežko iz kolektiva, bržčas si res svetnica in

z oljem lečiš
shrambe polniš
točiš cveticam medu
sveti duh je razprostrl krila

ker si tako velika. Tako velika, da se te da celo izdati. Izdati leta en tisoč devetstodvainsedemdesetega, izdati po postopku, ki ga je iznašla Korenčkova Nežka za ljubljanske papirnice: pustiti se odbrcniti od 'v imenu kolektiva', oditi na Občinsko Opravljanje Notranjih Stvari, dvigniti Popotni List, oditi na Železniško Postajališče Potujočih, kupiti Vozno Karto za Onstranmejo in potlej pljuniti za Frica pod Krampovim Toporiščem v svoje žuljave roke. Izdaja Domovine po Receptu Korenčkove Nežke 'v imenu kolektiva'.

»Dober dan, gospa Zgodovina.«

Gospa Zgodovina ne reče nič. Ona išče svoj deveti obraz. Obraz za jutri in pojutrišnjem. Enkrat bo namreč

danes prešlo v včeraj-predvčerajšnjim predpredvčerajšnjim... zgodovina. Saj zato pa —

O, žlahtna majčica, mati stoterih Matejev-izdajalcev in tistih par Korenčkovih Nežk iz ljubljanskega Nedeljskega dnevnika! Ne zameri svojim otrokom, glej, pred tabo se pretepajo in nič ne vedo, zakaj. Tudi takrat nisi nič zamerila svoji deci, ko je na trgu ljubljanske vasi prala Cankarjeve poscane gate s cesarskega Dunaja — kako si blagohotna. In nič zamere, ko koljejo Pesnika Franceta na dva kosa, na vzvišeno Julijansko eteričnost in na — no, da! tisti drugi kos, človeško slabost! zapeljanost mesa! — — tedaj pride Primičeva gospica celo v Slovenski pravopis, tista druga, tista punčara s pankrtom v naročju pa ne dobi niti lastnega imena — kako si človeška.

Gospa slovenska Zgodovina si je že nadela deveti obraz. Smehlja se in v njenem smehu je notranji mir, mir drobovja, drobovje je nepremakljiva vsebina smehljaja v devetem obrazu. Fidl-madl-obrkrajn, grisgot in Korenčkova Nežka ljubljanske Nedelje so njen mir. Kulturni mir v imenu kolektiva. Pumf. Nekje se je zvrnil neki Mate-gastarbajter pod mejnik omikanega kontinenta. Nekoč je bil neki Mate. Danes je omikani gospod Bibi.

Žlahtna Majčica Domovina!

Ti Idejno Drobovje Miru Iz Štacune ser geja

Ti Malenkostna Omikanost sankt-georgenska Ki Ji Ne Vidiš Ne Repa Ne Glave

Ti ribičevska Nevidna Vestalka Ki Zna Tudi Tepsti

Ti popita Steklenka V Rokah dolanskih Ministrantov

Ki Bi Naj Že Davno Odbrenkali Svojo Zadnjo Molitev.

Tako PA Začno Zmiraj S Svojo Prvo Molitvijo

Z Edino Zveličavno Molitvijo

Katera Je Tudi Molitev Bivših Nemških Mavzeric Zoper Mateja

Mate-Baraba-Gastarbajter

Žlahtna Majčica Brez Gorenjske fidl-madl-todl- obrkrajn.

POJASNILA K »DUMI ZA ZDOMCE«

Str. 1.: »...milostni pesnik, za Matejem je v svet poslal Dumo...« - Duma: pesnitev Otona Župančiča, nastala v letih 1905-1908. V 'Dumi za zdomca' so posamezni verzi ali misli Župančičeve Dume vnešeni v desnostranskih stolpcih. Iz Župančičeve Dume pa niso besede »fidl-madl-todl-obrkrajn«. — Str. 2: tavrhar: iz nemške besede Tagwerker, bila je ponekod na Štajerskem v ljudski rabi za (slovenske) dninarje po (nemških) grajsčinah. — Str. 4.: ja sên čyja ftiča peti — pa je bija kyšar - prleško narečje, v literarni slovenščini: (jaz) sem slišal ptiča peti - pa je bil kuščar. — Str. 6. gastarbajter: po nemško 'Gastarbeiter', izraz za današnjega delavca-gosta; v vulgarni rabi po evropskih nemških jezikovnih področjih (napol) psovka, izraz za uvoženega delavca z juga in jugovzhoda Evrope (Jugoslavija, Italija, Španija, Grčija) in iz Turčije. — Str. 7.: »brost!«: hoteno preinačena fonetika za 'prost!', nemški napitni vzklik s pomenom 'na zdravje!'. — Str. 7.: obrkrajn: fonetska pisava za Oberkrajn; nemški izraz za slovensko Gorenjsko. Izraz je bil v rabi za časa nemške okupacije. Danes se s tem izrazom opremlja po kak instrumentalni-vokalni ansambel (»Oberkraïner-Quintett«, »Oberkraïner«), da se in ko se uveljavlja z gostovanji po nemško govorečih deželah srednje Evrope. — Str. 10.: til: vrsta tkanine, tenčice. — Str. 11.: kurc-und-gut: fonetsko za nemško 'kurz und gut'; v prenešenem smislu bi pomenilo 'kratko in dobro, jedrnato' 'kratkomaló'. — Str. 12.: Grissgot: fonetsko za nemški pozdrav Grüss-Gott', s pomenom »pozdravljen v bogu'. — Str. 13.: Korenčkova Nežka: izmišljena oseba, nastopajoča v predvojnem ljubljanskem strankarskem časopisju kot simbol primitivne opravljivke.

Prijatelje, znance in naročnike prosimo, naj nam oprostite zakasnitev te številke revije, ki so jo zakrivile težave v stavnici.

JAKOB RENKO

PESMI

SEPTEMBER

*September je razkril svoj pravi obraz:
zdaj lahko vsakdo vidi,
da s soncem res se ni šaliti.
Tako se tudi morje je utrudilo
nam praviti nejasne sanje.
Mar naj nam bo le jesen cilj?
Saj prav ob meni
so vsi dnevi utonili v soncu
(barva poštenega poguma),
da sem požiral samo sivi pesek.*

NEDOVRŠLJIV

*Brezbarvna sanja mi kljuva
v zavest: moja bit
je oskrunjena po nezemeljski pomladi.
(kako sem ostarel)*

*Sonce kot opij vrtincem
moje skrivnostne predstave: še vedno,
kot divji lovec na brezčasnih loviščih,
tekaš za srečo: vselej se mi roka zamaje,
ko hočem zadeti plen.
Zmanjkuje mi sape,
da zadobim dimenzijo človeškosti.*

POMLAD 1

Recipe ad existentiam

*Ko ti pomlad zdrkne
v nebogljeno bit,
je čas,
da se znajdeš.*

*Skonstruirani svet se zruši
nad tabo pod tabo in pred tabo:
čas je,
da ga znova postaviš na noge.*

*S kockami ga sestaviš
(potrpežljivo kot majhen bog);
a med kocke ne pozabi
spretno prikrasti
na brezpomembne delce razstavljeno smrt.
Tako.*

*In potem lahko seveda greš,
zakaj vse si opravil,
ničesar pozabil,
igraje si prebavil resnico.*

POMLAD 2

*Kot da se je pomlad zazibala
med časom in ničem,
v soncu potrpljenja,
v majhni sreči sem obstal,
da se izbulim vate.*

*Navdahnjen od smrti,
dišeč po življenju,
do onemoglosti si mi vseč,
modri kras —
ožgana trava in belo kamenje.*

*(Apokalipsa je sen,
ki med časom in ničem
obljublja
čudno pomlad)*

POMLAD 3

*Južni veter ne prinaša vedno
plavih pripovedk,
predobro vem skrivnost
majskih noči.*

*(Tedaj zaživim pomirjenje
kot velike oči uročene živali)*

*Skozi kras darujem lastno kri
neznani lepoti —
modrost je čedalje bolj nerazumljiva.*

*Kajti nikoli ne pridemo
v srce sivega peska,
zmeram umiramo mrtvi.*

(velike oči uročene živali)

FATTI DI LUGLIO

(1868 - Okoličanski bataljon)

XI.

Se Muja ga dei squeri,
Albona ga el carbon,
Che per brusar le birbe
El pol vegnir in bon.

A Pola xe la rena,
La foiba ga Pisin,
Per butar zo in quel fondo
Chi ga zerto morbin.

Parole di G. B.

Musica di G. Giorgieri (*)

Predlog za razširitev pomirja je bil torej cesarskemu komisarju nejasen, a ni šlo le za volitve.

Ko je dr. Ferdinando Pitteri 2. septembra 1868 bral na seji deželnega sveta omenjeno poročilo-predlog in je na isti seji kolega Hermet razkril svoje protislovenstvo (gl. v knjigi zapisnikov sej deželnega sveta, str. 30/II.), je prešlo že skoraj osem tednov (54 dni) od 10. julija, začetka julijskih izgredov. Po 13. juliju je cela Avstrija (in ostanemo samo pri njej) že poznala razmere, ki so zdaj vladale med libe-

(*) Letak brez letnice (cm. 25 x 35), najbrž izpred konca preteklega stoletja: Canto Popolare Istriano.

Iz: Istrske ljudske (?) pesmi; ima 16 kitic in 4 refrene. Besede G. B. - Glasba G. Giorgieri.

— Če Milje imajo ladjedelnice, — Labin ima premog — Ki za grmado lopovov — Lahko pride prav. —

— V Puli je arena, — Pazin ima jamo, — Da vržeš na ono dno — Kogar ima muhe. —

Rezervirana last založnika B. Lonzar - Koper Tisk. Cobol & Priora - Na prodaj v glavnih knjigarnah Istre in Trsta po 4 krajcarje.

ranci in republikanci na eni strani ter okoličanskim bata-ljonom s slovenskimi kmeti, s slovenskimi delavci, s slovenskimi duhovniki, s slovenskimi trgovci — s Sloven-ci! (*)

(*) Modernejši zgodovinar je leta 1963 v zvezi z julijskimi do-godki (1868) tako menil: »(...) ko je šlo za italijanstvo, so v Trstu vse ideološke diferenciacije prešle v ozadje in je vsa akcija težila h končni enotnosti Italijanov in je zato-rej bila protiaavstrijskega in ne protislovenskega značaja (podč. J.M.) kakor je pred kratkim neki domač zgodovi-nar trdil z namenom, da obrazloži strahote iz maja 1945«. (»...a Trieste quando si trattava dell'italianità, tutte le differenze ideologiche passavano in seconda linea e (...) l'azione ebbe finalità unitaria italiana e quindi autiau-striaca e non carattere antislavo (podč. J.M.) come re-centemente qualche storico nostrano ha voluto sostenere nell'intento di dare una spiegazione alle stragi del mag-gio 1945«). Gl. »I cento anni della Società Ginnastica Triestina«, str. 38.

Isti zgodovinar, ki je napisal ta stavek, pa se je leta 1923, ko je med drugim pisal o neki »poeziji« iz leta 1848 (gl. ZALIV, št. 28-29/1971, str. 45), tako izrazil: »Poezija novega kova, ki bo imela srečo pozneje, v celi dolgi dobi pričakovanja, v težkem boju proti Slovincu«. (Podč. J.M.) (»Poesia di nuovo genere che avrà fortuna più tar-di per tutto il periodo lungo dell'attesa, nell'aspra lotta contro lo Slavo«). (Podč. J.M.) (92)

Ker so v sklepnem delu zgoraj omenjenega stavka pritegnjene »strahote iz maja 1945« — in le zaradi tega — ta del ne smemo preiti molče.

Staro, nenehno in na vse načine izpeljano je bilo na Tržaškem (in ne samo tukaj) zatiranje Slovencev in Slo-venstva. V nedavnih časih je tukaj nastal in prevzel pro-tislovensko vlogo črni teror; a (kakor je že nekje napisal prof. Boris Pahor) noben italijanski državnik — po zgle-du Nemcev — še ni pokleknil na kraju strahot proti Slo-vencem. Take dogodke je l. 1971 »obrazložil« Mož postave — Mož, na katerega so Slovenci vseh barv in nagnjeni čakali nad sto let. — Pri odprtju novega sodnega leta je Alberto Mayer, namestnik generalnega pravdnika (od-sotnega zaradi bolezn) povedal vsem oblastnikom — tudi »tržaškim« — brez makjavelizmov in s poštenostjo, neznano v teh časih, da je tudi Slovenec človek; (93)

Neka znamenja so se pojavljala že dalj časa *pred 10. julijem* in to, kar se je pozneje zvedelo, mislim da ne bo skrhalo mnenja, da so bili izgredi dobro pripravljeni.

»Gotovo je, da so za nas nabori zelo zaskrbljujoča zadeva. Vsi predhodni občinski sveti in desetletna administracija so si prizadevali z vsemi silami, da bi nabore odvrnili od Trsta. Mestni svet je leta 1862 ravno tako storil in dosegel najboljši uspeh. Mi sami smo si prejšnje leto (1863) prizadevali in na zelo učinkovit način odvrnili to nesrečo od dežele«. Tako se je izrazil svetovalec Costantini na seji mestnega sveta (94)

Ker imajo tukaj služiti drugim namenom, bom nekatere okoliščine na kratko ponovil in spopolnil.

V Avstriji so se sinovi bogatih državljanov lahko izognili vojaški službi z vplačilom predpisane *takse za oprostitev od vojaščine*.

Vladar je leta 1852 uvedel tudi v Trst (Reko in Bakar) vojaške nabore. Na prošnjo desetletnega sveta je nabore Vladar odložil za šest let, t.j. do leta 1858. Pred tem — še leta 1857 — je isti mestni svet zaprosil Vladarja, da bi do (končanih) nadaljnjih študij bil nabor (spet) odložen. Ta prošnja je dosegla — kakor pravi de Bersa — prehodен uspeh; v smislu, da se ima nabor opraviti, a da pride Trstu »odpuščena« polivica kontingenta (cel kontingent je štel 170 mož). Pri tem pa mora Trst nadaljevati vzdrževanje okoličanskega bataljona. Ugodnost razpolovitve kontingenta se ima torej zahvaliti obstoju okoličanskega bataljona.

Ko so bili nabori vpeljani v Trst, je izšel tudi splošni državni zakon, ki je določal, da se mora taksa za oprostitev od vojaške službe vplačati vnaprej. Nastala je vrsta problemov in pohiteli so plačat takso tudi taki, ki bi pri naboru bili oproščeni vojaške službe zaradi fizičnih hib. Imena nabornikov so tudi vadljali. Za praktičnega se je izkazal drugi sistem, s katerim je asesor Maruschig imel nekaj let polne roke dela. Iskal je prostovoljce za armado in jim pla-

čeval »premije« iz javnih sredstev, ki mu jih je dajal na razpolago mestni svet. Maruschig je iskal prostovoljce tudi med jetniki, ki so odsedali kazen. Če jih je nabral v zadostnem številu, je bil nabor odveč.

Maruschigevo delo je razvidno iz zapisnikov sej mestnega sveta in delegacije.

»Spomenice« ali »milostne prošnje« pa so nadaljevale svojo pot na Dunaj.

O teh bomo še kaj brali.

Paragraf 72 pravilnika za okoličanski bataljon iz leta 1860 določa: »V armadi predpisana vojaška nabira se ima tudi pri bataljonu vsako leto opravljati in sicer tisti dan, ki ga določi c.k. vojaško poveljstvo in po predpisih ki za to obstoje. Pri njej ima biti tudi komisar, ki ga voli mestna gosposka«. (Od komunalne oblasti pooblaščen komisar). Paragraf 3 citira: »Ker mora bataljon v vseh okoljšinah najmanj 1000 mož imeti, se smejo, ako bi domačih posestnikov manjkalo, tudi drugi občinski možje (kmetje neposestniki), ki so za to (zmožni orožja), k bataljonu vzeti, da se število dopolne. V tem primerleju so ti, kakor tudi uni (zemljiški posestniki in neposestniki), dokler služijo, oprosteni vojaščine«. (Paragrafe sem primerjal z nemškim originalom).

To pomeni, da sta bila v okolici dva nabora letno in da sta za armado krila predpisano polovico kontingenta okolica in mesto skupaj, medtem ko je morala dati bataljonu miličnike okolica sama. In to pri manjšem številu prebivalcev, kot ga je premoglo mesto. Bataljon pa je nosil ime »Civico-Territoriale« (mestno-okoličanski).

Za miličnike so bile razmere take, da so morali služiti. Paragraf 2, zadnja vrsta: »Službina dolžnost terpi (traja) od 18. do spolnjenega 45. leta«. Znano mi je pa, da sta dobila oprostitev od službe neki mežnar z Opčin, ki je tudi igral na orgle, ter neki miličnik, ki je postal ščedenski župan.

Tistih malo italijanskih in nemških priimkov, ki jih najdemo pri milici, so predstavljali verjetno v okolico priženjene tujce. Med njimi sem našel nekega »sargienta« (podnarednika) — Pellegrini — ki je sprejemal živež za svoje miličnike in pisal v italijanskih potrdilih n.pr. mesec marec »Marco« in trg »piaca«. (Mestna knjižnica: Archivio Diplomatico - Storico, signatura 5 D 3/2).

Častniški zbor okoličanskega bataljona (služil je, izvzemši poveljnika, zastonj) je nudil sinom bogatih veliko ugodnost. Paragraf 7 iz znanega Pravilnika predpisuje: »Tisti, ki se imajo za častnike sprejeti, morajo biti pošteni ljudje brez madeža in kolikor mogoče samostojni, ne smejo biti več v letih, v katerih so še vojaštvu podverženi.

»Mladenci, ki so še v teh letih se smejo le takrat priporočati in voliti (predlagati in sprejeti), ako so postavno takso za oprosteno od vojaščine že naprej (vnaprej) kakor zagotovilo (*kavcijo*) v mestno dnarnico odrajtali (vplačali). Potem ne smejo biti v nobeni državni ali mestni ali kaki drugi očitni (javni) službi«.

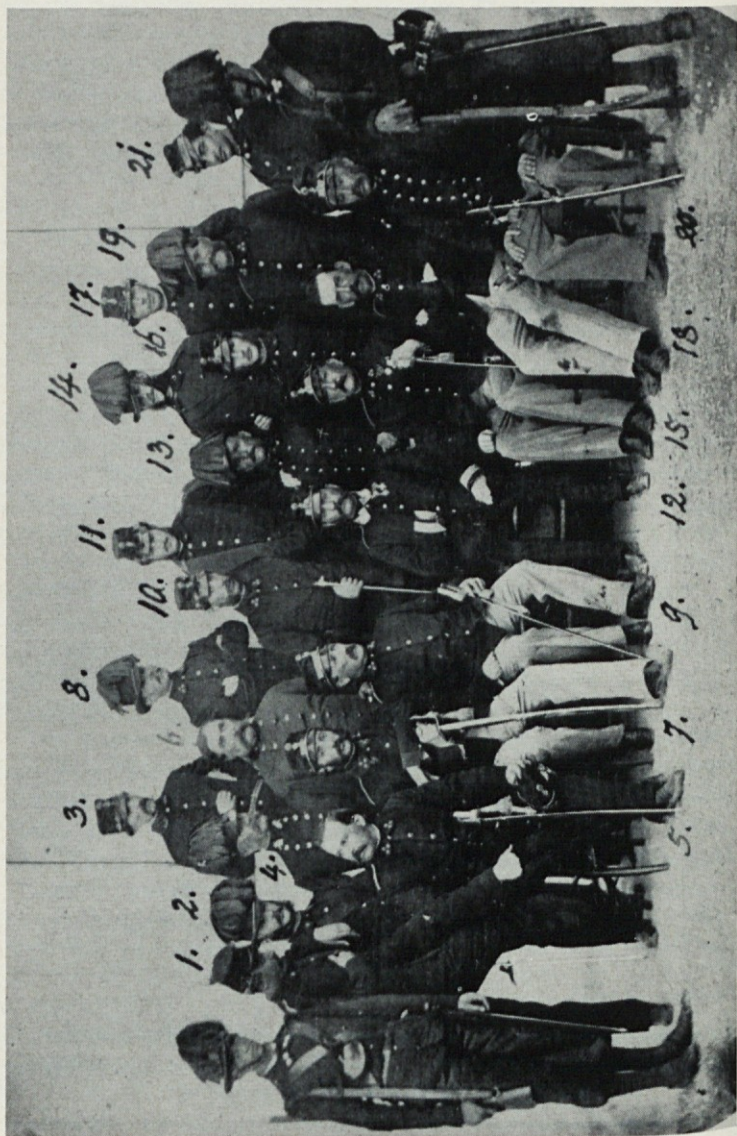
Taksa se je torej tukaj spremenila v kavcijo (znašala je 1200 goldinarjev).

Zato ni čuda, če v častniškem zboru okoličanskega bataljona najdemo imena kakor Pietro dr. Kandler, avditor in stotnik (1845); Giuseppe Muratti, podporočnik (1857-1865), in Ferdinando dr. Pitteri, poročnik adjutant (1857-1859) (95). Častnikov, ki bi jih po priimku lahko štel za Slovence, je bilo malo. Našel sem pa enega s pipo: Giuseppe Mankoč, podporočnik (1868). Kot »zanimivost« dostavim še: Santo Mussolini, podporočnik teritorialnega bataljona leta 1811, v času tretje francoske zasedbe Trsta.

Takim občanom se ni bilo treba mučiti dolgo vrsto let po avstrijskih »Casarmah«; ostali so doma in bili »oficirji«.

Nabori so neprestano skrbeli poslance-svetovalce. A tudi precejšnji stroški za »Policijo Varnosti« (vojaška po-

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21.

Slika (skoraj celotnega tedanjega) častniškega zbora okoličanske milice je verjetno iz časa, ko je njen poveljnik Giulio Mauroner bil imenovan za majorja (avstrijske Armade) 15.8.1861. Na skrajni levici stojita nižji, na desni višji lovec. Slika in seznam imen iz Thomannovih »Spominov«. (Tržaška mestna knjižnica, Archivio Diplomatico-Storico, signatura 5 D 2/8):

1. Mauroner Luigi, podporočnik
2. Petruzzelli Pietro, podporočnik
3. De Mottoni y Palacios Don Gustavo, računovodja
4. Rieder Augusto, kapelnik (*)
5. Weissmann Francesco, stotnik
6. Macorig Luigi, višji kirurg
7. Thomann Giovanni Vincenzo, stotnik
8. Valentincich (Valentinschitz) Giovanni Battista, stotnik
9. Radaelli Giuseppe, stotnik
10. Pelizzoni Giuseppe, stotnik
11. Burgstaller Giuseppe, podporočnik
12. Mauroner Giulio, major (poveljnik)
13. Sindici dr. Luigi, višji zdravnik
14. Lordschneider Giuseppe, podporočnik
15. Palese Giuseppe de Grettberg, stotnik (*)
16. Calligaris Fabio, podporočnik (*)
17. Wünsch Emilio, podporočnik
18. Sartori Gustavo, stotnik
19. Mauroner Cristiano, stotnik
20. Steinbach dr. Antonio, višji zdravnik
21. Mauroner Leopoldo, podporočnik

(*) Imena Riederja, Paleseja in Calligarisa spopolnjena ali popravljena iz drugih virov.

licijska straža, civilna straža, vojaške patrole, nočna straža okoličanske milice), ki jih je morala občina prispevati, so jih skrbeli. Zato so bili pogostoma na dnevnem redu. Že leta so si mestni svetovalci prizadevali, da bi »Policija Varnosti« prišla *izključno* v komunalno področje. (96) Poveljnik okoličanske milice, ki je bila po Statutu »vezana« na občino, pa je bil *majordavstrijske Armade*.

Na eno znanih prošenj glede nabora je namestnik odgovoril županu sledeče:

»Blagorodni Gospod!

»Njegovo c.k. ap. Veličanstvo je z resolucijo 25. maja (1864) milostno blagovolilo privoliti prošnjam Tržaškega mestnega sveta, da bi izžrebanje imen in nabor za dopolnitev armade odpadla, ter pripustiti, da bo kontingent poravnan, kakor lansko leto, v obrokih do prihodnjega nabora. Istočasno je Nj. Vel. ukazalo sporočiti mestnemu svetu, da je taka izjema bila dopuščena *zadnjikrat* (Podč. J. M.) ter da se bo ob prihodnjem naboru brez obzira vztrajalo za natančno izpolnjevanje zakona za spopolnitev armade.

»Toliko na znanje Vašemu Blagorodju v smislu odredbe 10. t.m., št. 10465, in v rešitev prošnje, ki jo je mestni svet podal preteklega marca Nj. Vel., ter nadaljnjih izpolnjevanj dolžnosti urada z opazko, da je Nj. Vel. izrečno izrazilo pričakovanje, da bodo politične in vojaške oblasti pripravile o pravem času in z vso resnobo izpolnitev zakonskih norm za spopolnitev armade in da ima nabor biti brez drugega izvršen v polni meri omenjenih predpisov.« (97)

Sledijo običajne sklepne besede.

V aprilu 1865 je župan obvestil delegacijo, da se je izid »prvega« naboora v dneh 4. in 5. t.m., »Čeprav nov za Trst«, izvršil povsem normalno in v najboljšem redu ter da so rezultati v zdravstvenem pogledu v uteho, ker je raz-

merje enega sposobnega moža med tremi, ugodno; saj prekosi v veliki meri rezultate drugih velikih mest itd.«(98)

Mestnim svetom je uspelo odložiti »normalne« vojaške nabore za dobo 13. let.

Na seji januarja 1866 je dr. Pitteri bral poročilo deželnega odbora o »pravicaх Veličanstva«. Sklep predlaga, da pri upoštevanju splošnih razmer v državi, ki obetajo trajno, mirno prihodnost, naj visoka deželna skupščina poskrbi, da bi bil splošni zakon za spolnitev armade reformiran v smislu »da bi bilo tudi po že izvršenem izžrebanju nabornikov in zdravniškem pregledu dovoljeno vplačati predpisano takso za oprostitev od vojaške službe.«

Na isti seji je Stefano de Conti preusmeril zadevo na prastare »zgodovinske svoboščine« našega mesta (ki segajo v leto 1382, ko se je Trst prostovoljno predal avstrijskemu vojvodi Leopoldu v Gradcu). Pred kratkim ustanovljena posebna komisija je študirala, kako bi jih oživili, tudi v smislu cesarske oktobrske Diplome (Ustava 1860; ter Manifest 20. septembra 1865), ki proglašá spoštovanje zgodovinskiх pravic posameznih dežel Cesarstva.

Na prejšnjih sejah je že dr. Pitteri opiral svoja utemeljevanja na svoboščine; ker se je pa zdaj zaradi bližnjega nabora mudilo in bi spomenica o svoboščinah na Dunaju ne utegnila imeti hitre rešitve, je rajši predlagal omenjeno reformo.

De Conti pa je bil mnenja, da bi tak predlog prejudicial svoboščine. Zato je predlagal, naj deželni svet odloči, da bi v »raportu« Njegovemu Veličanstvu prosili za oprostitev Trsta od vojaških naborov na osnovi svoboščin in, podrejeno, »da tudi po izvršenem žrebanju itd. itd.«

Seveda ni gospod de Conti pozabil da »imamo v Trstu bataljon, sestavljen s tisoč dobro izurjenimi možmi, katerih dolžnost je obramba naših mej; in vsakdo ve, da bi bil Trst eno prvih mest, ki bi jih sovražnik napadel. Mi smo zmeraj dokazali, da smo v primeru potrebe pripravljeni prihiteti v bran Vzvišene Naše Vladujoče Hiše, itd.«

De Scrinzi je soglašal in rekel, da je z njih stališča mnogo boljše radikalno odstraniti enkrat za vselej obstoječi osebni (vojaški) tribut.

Odločitev se je glasila, da bi predložili odboru za svoboščine, naj pripravi »eventualno« redakcijo spomenice, ki naj bi jo takoj zatem poslal deželnemu svetu v odobritev. (99)

Dolgo spomenico ali »raport«, kakor jo je označil de Conti, so prebrali na seji deželnega sveta februarja 1866. Zelo je zanimiva, posebno iz zgodovinskega vidika. Kdor bi jo hotel prebrati celo, jo najde v tržaški mestni knjižnici. Ne smemo pa prezreti, kar je tam rečeno o našem bataljonu, tudi zaradi debate, ki je sledila in v katero so posegli nekateri okoličanski poslanci. (100)

O bataljonu se Spomenica izraža:

»Tudi če bi razlogi, ki smo jih zgoraj obrazložili, ne bili odločilni za imuniteto Trsta od vojaščine, bi z vso njeno silo govorila obveznost, ki nam je bila naložena v Statutu leta 1850 za vzdrževanje števila 1000 mož okoličanskega bataljona.

»Ta bataljon, dobro oborožen (armigero), pripravljen (agguerrito), discipliniran, odvisen v vojaškem pogledu od Vojaškega Poveljstva, je za državo vrednejši, v vojni službi, kakor letni kontingent nabornikov, izžrebanih po sreči. Kot izreden poznavalec obale in krajev, *se (bataljon) vojskuje za svojo rodno zemljo s hrabrostjo, izkazano pri vsakem spopadu* (podč. J. M.) (esso pugna per la nativa sua terra con quel valore, del quale in ogni incontro die' prove).

»Kar pomeni še več, je bataljon v veliki meri sestavljen z veterani bojovitega duha ter ima 600 mož v rezervi, ki bi o potrebi lahko ojačili akcijo.

»Vsemu temu je prišteti, da v minnih časih njegovo vzdrževanje ne obremenjuje cesarskega erarja, če izvzamemo orožje. Zato samo po sebi nastane popolno prepričanje, da v njem in z njim bi Trst — celo v primeru, ko bi ne imel imunitete za druge zasluge — prispeval vojaški obrambi

države, če že ne večji, najmanj enakovreden tribut kakor druga področja Krone, na kateri so vojaški tributi zmeraj obstajali.«

Pri debati je prvi prišel do besede poslanec *Nabergoj*. Rekel je, da ne nasprotuje, da bi Njegovemu Veličanstvu bila podana spomenica za ukinitiv nabora. Toda dolžan je opozoriti, da bo s tem okoličanski bataljon moral nadaljevati svojo nesebično službo. Če bo treba, bo seveda tudi branil Vzvišeni Habsburški Dom ter pravice mesta in okolice. Toda, preden se na bataljon sklicujejo in ga obtežujejo, je treba pomisliti, da to predstavlja zanj veliko obremenitev; ker danes ni več tako kakor v preteklosti, ko še ni bilo takih bremen, kakor jih imamo zdaj.

Izvedel je (s to Spomenico), da bi morali biti zmeraj sužnji mesta, ker je odbor hotel dokazati vladi, da bo bataljon opravljal službo za mesto in okolico, ne da bi prej pomislili, kako bi ga odškodovali, ko bo moral biti podvržen tej službi v prihodnosti.

»Ne nasprotujemo, da bi nadaljevali kakor doslej; a morali bi se (gospodje) prej pogovoriti z (merodajnim) okoličanom ter poskusiti prepričati ga za odškodnino, ki bo odmerjena za take službe.

»Mi želimo odstranitev nabora, ne da bi to prinašalo nadaljnje obremenitve in večje delo, kakor smo ga doslej imeli.«

Poslanec *Daneu* pa je začel s stavkom, ki so ga večkrat rabili liberalci, ko so okoličanski poslanci kaj zahtevali za okolico: »*Ker tvorita mesto in okolica eno samo občino*, bi morala biti enaka v prednostih in pravicah (vanaggi e diritti). Torej bi ta bataljon niti ne smel obstajati in bi on rad predlagal, da se v Spomenici omeni razpustitev bataljona; zakaj tudi okolica bi morala biti v enakem položaju, kakor ga ima mesto.

Nadaljevanje razprave je pokazalo, da so Danevove besede predstavljale za tisti zbor nekaj novega. Malokdaj so zgubljali tisti gospodje z okoličanskimi kolegi toliko časa. Saj so jih navadno komaj poslušali.

Vsak poslanec je hotel povedati svojo in prepričati okoličane z »dobrimi« ali »energičnimi« besedami, da je pravzaprav vse pri starem. Priznali pa so, da imajo v zadnji dobi miličniki več dela.

Vseh govornikov ne bom omenil; a nekatere moram. V prvi vrsti Gregoruttija, ker njegove besede vsebujejo tudi nekaj zgodovine in nam povedo, kaj so predstavljali zanj in za mnogo drugih, nekaj več kot pred sto leti, okoličanski kmetje.

Poslanec *Gregorutti* (odvetnik): »Spoštovani gospodje ugovarjavci iz okolice naglašajo, morda ne povsem po krivici, da opravljajo z okoličanskim bataljonom vojaško službo v obrambo države, vladarske hiše in tudi mesta ter tržaške okolice. Samo v eni točki mislim, da se motijo: ko menijo, da je to novo breme, naloženo v zadnjih časih mestu v korist in okolici v breme. To ni res; okolica in mesto sta v vseh časih tvorila eno samo upravno enoto; vsi prebivalci, tako v mestu kakor v okolici, so morali zavoljo same obrambe in osebne dolžnosti prijeti za orožje čeprav je bila hkrati dolžnost Kneza skrbeti za obrambo mesta, toda oni so v samostojni obliki skrbeli za obrambo lastne varnosti.

»Okoličani so opravljali tako službo od davnega časa; mesto Trst je bilo nekdanj podvrženo knezu, ta knez je bil tržaški škof, mesto Trst oz. občina (Comune) je pridobila neodvisnost z odkupno pogodbo (contratto oneroso) od tedanjega kneza, in v odstopni pogodbi je bila navedena že obstoječa dolžnost za mesto, občino, da kmetje opravljajo vojaško službo. Ta dolžnost je prešla skozi stoletja do našega rodu; bataljon okoličanske milice je rjen viden izraz in že od časov francoske zasedbe je obstajal bataljon mestne milice.

»Statut ne prinaša torej nič novega; Statut znova potrjuje starodavno dolžnost okolice; ni zdaj naša naloga razpravljati, kakšno veljavo imajo določbe Statuta, ki obstaja in obvezuje vsakogar naj si bo iz mesta ali okolice; to dejstvo mi daje misliti, da nasprotovanje ali bojazni (appren

sioni) gospodov okoličanov nimajo nobene trdne podlage, kolikor bi nameravala oslabiti smisel Spomenice."

Hermet — neodvetnik (zavarovalec) — je med tistimi odvetniki in drugimi pravniki takoj dojel nevarnost in jo diplomatično znal obiti. Zato preidem kar k njegovim »dobrim« besedam do okoličanov. (*)

Poslanec *Hermet*: »Kar sem hotel pripomniti o tem predmetu, sta me častivredna poslanca de Pascotini in še posebno gosp. posl. Pазze prehitela; kljub temu ugotavljam, da je služba okoličanov v zadnjih letih postala veliko težja, in zares mislim, da je odškodnina, ki jo daje mestna blagajna za službo notranje varnosti, nezadostna in ne ustreza žrtvam, ki jih imajo z napori telesa in še posebno s tako dragocenim časom, s katerim morajo biti skopi, da lahko izkopljejo iz jalove zemlje sadež za preživljanje njih družin. Gospod poslanec Nabergoj se je izjavil *gotovo v imenu okoličanov za nadaljnjo službo bataljona*, (podč. J.M.) a se je pritožil, da so v zadnjih časih bremena narasla. Jaz mislim, da vzvišeni Deželni zbor in — v njegovi odsotnosti — Mestni svet, si mora vzeti k srcu te pritožbe okoličanov, ki imajo stvarno podlago pravičnosti: ali se mora odpovedati nekaterim službam, ki jih oni opravljajo, ali jih mora primerno odškodovati: zatorej, *ne da bi spremenili redakcije spomenice, ki bo predložena Nj. Vel.*, (podč. J.M.) mislim, da bi Deželni zbor lahko priporočil zadevo Mestnemu svetu, *prav z namenom, da opomore vsaki pravični pritožbi naših meščanov iz okolice.*« (podč. J.M.).

Hermetove besede pomenijo enkratno pohvalo in priznanje okoličanskemu bataljonu.

Govorilo je še več poslancev: a tu naj omenim samo še enega.

(*) Okoličani, kakor znano, niso mogli z glasovanjem v dvorani priti do nobenega zaželenega rezultata. Zato so kakšenkrat podali na namestništvu svoje pritožbe. Namestništvo je poslalo vprašanja na občino, na kar je dala občina pismen odgovor.

Poslanec *Rabl* (odvetnik): »Hotel bi samo pripomniti, da je poslanec dr. Gregorutti postavil zadevo na zelo nevarna tla, in se v tem popolnoma pridružim pogledom čast. posl. Hermeta. Dandanes nihče med nami ne govori več o absolutni dolžnosti okolice, da bi se ta morala podvreči službi bataljona.

»Zahtevati danes tako pravico, ni mogoče, ker bi to bila ena najtežjih osebnih dajatev, ki so že popolnoma odpravljene in se ne morejo več ohraniti.

»Vprašanje je stvar koristi okolice in, če se zadeve lotimo po vidikih čast. posl. Hermeta, mislim, da ne bo storjena nobena krivica in okoličani se bodo prepričali, da je tudi v njih korist, če mesto predloži prošnjo, ki je bila danes prebrana; menim, da bo sporazum z okolico v pogledu pogojev zelo lahko dosežen.

»Zahtevati to kot pravico, tega bi jaz nikoli ne podpiral.«

Ker je ta seja deželnega sveta bila sklepna seja v zasedanju leta 1865, so na povabilo deželnega glavarja Carla de Porente (obenem župana Tržaške občine) poslanci vstali in »Negovemu Veličanstvu Vzvišenemu našemu Cesarju Francu Jožefu I.« vzkliknili trikratni živio, seveda v italijanskem jeziku. (100)

Deputacija: de Porenta, Morpurgo, de Scrinzi, dr. Pitteri in de Conti je oddala na Dunaju Spomenico Vladarju 15.III.1866. (gl. VERBALI CONSIGLIO — VII. seja — 26. III. str. 87/I).

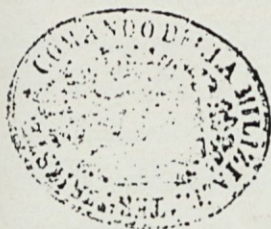
Na to Spomenico niso dolgo čakali odgovora, ki je prišel razdvojen. Odgovor o »zgodovinskih pravicah« nosi datum 16.III. (t.j. *en sam dan* po oddaji Spomenice) in državni Minister sporoča, da »c.k. Državno Ministrstvo ni v stanju razpravljati o zgodovinskih dedukcijah (deduzioni), ki jih sam predlog sproži, in na splošno ne more se čutiti opolnomočeno izdajati o tej zadevi katerokoli drugačno izjavo mimo te, da je namreč treba imeti za zakonsko podlago avtonomnega položaja Trsta deželni pravilnik z dne

26. februarja 1861; ta podlaga je postavljena, sprejeta in v polni zakonski veljavnosti.«

Brzjavko so brali na seji Delegacije (zasedanje Deželnega zbora je bilo sklenjeno) 21.III.1866 (XVII. seja), str. 31/I.

O stvari nabora je prišla odklonilna Resolucija Vladoarja z datumom 19. aprila in so jo brali na seji Mestnega sveta 24. aprila (XV. seja), str. 207/I. (prvi del knjige).

17. junija 1866 je izbruhnila vojska.

Žig okoličanskega bataljona.

(Legenda: Comando della Milizia Civica Ter.le Trieste).

(dalje prihodnjič)

BIBLIOGRAFIJA (XI)

Če ime kraja tiskarne ali založništva ni omenjeno, naj se bere Trst.

- (92) LA FAVILLA (Rivista mensile illustrata) - Maj 1923. »Lirica e satira del '48«, str. 24. Tipogr. Valentincig.
- (93) IL PICCOLO - 15.I.1971, str. 4 »Relazione del Procuratore Generale all'apertura dell'anno giudiziario«.
- PRIMORSKI DNEVNIK - 15.I.1971, str. 1, »Včeraj v Trstu slovesno odprtje novega sodnega leta«.
- VITA NUOVA - 15.I.1971, str. 5, »Un discorso sbagliato«.
- (Podč. J. M.)
- IL PICCOLO - 16.I.1971, str. 4, »Vaste proteste per i giudizi su Trieste«.

PRIMORSKI DNEVNIK - 17.I.1971, str. 1, »Pogumen govor«.

IL PICCOLO - 17.I.1971, str. 4, »Appello dell'Ordine forense per il discorso del P.G. al Consiglio della Magistratura.

IL PICCOLO - 17.I.1971, str. 5, »Vasta eco di amarezza in città per le offese alla verità e alla storia«. (Podč. J.M.)

IL PICCOLO - 19.I.1971, str. 4, »A Montecitorio, interpellanza sull'inaugurazione dell'anno giudiziario«.

IL PICCOLO - 19.I.1971, str. 5, »La protesta della Lega per gli articoli su Trieste«.

IL PICCOLO - 20.I.1971, str. 5, »Come ha reagito l'opinione pubblica alle nuove tesi su economia e civiltà«.

NOVI LIST - 21.I.1971, str. 1, »Odkrite in moške besede«.

KATOLIŠKI GLAS - 21.I.1971, str. 1, »Pogumna izpoved resnice«.

IL PICCOLO - 24.I.1971, str. 6, »Il caso Meyer al Consiglio della Magistratura«.

PRIMORSKI DNEVNIK - 29.I.1971, str. 2, »Višji sodni svet: trenutno ni nobenega 'primera Mayer'«.

PRIMORSKI DNEVNIK - 4.III.1971, str. 2, Predlog za arhiviranje 'zadeve Mayer'«.

IL PICCOLO - 4.III.1971, str. 4, »Sarà archiviato il 'Caso Mayer'«.

PRIMORSKI DNEVNIK - 11.III.1971, str. 2, »'Zadeva Mayer' dokončno arhivirana«.

IL PICCOLO - 11.III.1971, str. 4, »Archiviato il caso Mayer«.

TRIESTE (Rivista politica della Regione) - N. 91-92/1971, str. 10, »Magistratura e fascisti«.

(94) VERBALI DEL CONSIGLIO DELLA CITTA' - (VII. seja) 3.II.1864, str. 85/I-II.

(95) Ta imena najdemo v PILLERJEVIH »Spominih« in, kako posamezno, v »ALMANACCO E GUIDA DI TRIESTE« (n.pr. za leto 1857). Takih Almanahov ima mestna knjižnica prav malo (Signatura 31 F).

(96) VERBALI SEDUTE DIETA PROVINCIALE - (XVIII. seja) 11.V.1864, str. 224/I.

(97) VERBALI DEL CONSIGLIO DELLA CITTA' - (XXI. seja) 18.VI.1864, str. 253/II.

(98) VERBALI DELLA DELEGAZIONE - (XXIV. seja) 10.IV.1865, str. 38/I.

(99) VERBALI SEDUTE DIETA (Sessione 1865) - (XI. seja) 19.I.1866, str. 155/II, 156/II - 157/I, 158/I.

(100) VERBALI SEDUTE DIETA (Sessione 1865) - (XIV. seja) 14.II.1866, str. 198/I - 207 /II.

PAZI!

Na strani 205 ZALIVA 42-43/1973 je med četrtem in predzadnjim odstavkom izostal sledeči odstavek: (O cerkvi sv. Silvestra v obzidanem mestu imamo Slovenci zanimivo zgodovinsko pričo. Tam vpisani v bratovščino Neomadeževanega spočetja so od leta 1632 naprej poslušali postne pridige ter imeli procesije (quaresimali). Ko je leta 1634 mons. baron de Marenzi opustil prefekturo omenjene bratovščine, je daroval na oltarju (offri sull'altare) mnogo knjižic, tiskanih v Ljubljani v **kranjščini, da si jih razdelijo sobratje**. Govornik bratovščine Nicolò de Burlo se je zahvalil z lepim govorom (forbita orazione) za pomembno darilo (cospicuo dono). Omeniti moram, da so to bratovščino sestavljali skoraj samo patriciji in plemeni-taši; vanjo se je avgusta 1634 vpisal tudi Egenberški knez Giovanni Uldarico. Ko so zgradili cerkev Jezuitov, so ti imeli bližnjo cerkvico sv. Silvestra kot podružnico. Po odpravi Jezuitske družbe je leta 1777 postala nova cerkev župnijska cerkev in v njej najdemo mnogo župnikov s slovenskim imenom: D. Marco Sadnac; 1795 D. Fr. Ks. Millanich; 1809 njegov brat kanonik D. Giuseppe Millanich; 1837 kanonik Bartolomeo Legat; 1845 kanonik D. Michele Fleischer (umrl 13. junija 1879) in 1884 D. Giovanni Nep. Koman. — Gl. Antonio Tribel »Una passeggiata per Trieste«, str. 239, 221, 231 in 244, ter mons. dr. Pietro Tomasin »Reminiscenze itd.« I/str. 109. — Kanonik Tomasin komentira dar slovenskih molitvenih knjig. Mons. bar. de Marenzija takole: »...med njimi se je našel **revež (poverello)** (podč. J.M.), patricij Nicolò de Burlo, ki se je s posebnim govorom zahvalil v imenu sobratov za tako velikodušen dar!!«).

Prostost samo za tiste, ki podpirajo vlado, samo za člane ene same stranke — pa naj so ti člani še tako številni — ni prostost. Prostost je zmeraj prostost za tistega, ki misli drugače.

Roza Luksemburg

Usoda državljana, posameznika, osebe je bolj pomembna kot usoda celega sveča in kot zdravje kitajskega cesarja, to se pravi kot Heglova Allgemeinheit.

Belinski

ANDALUZIJSKA

LJUBEZENSKA PESEM

1.

*Vangoghovsko pijana rumenina
nasadov, topotanje žrebcev v staji,
in ti, torero!*

*Strupeno sladki čez balkone
razvešajo se rdeči oleandri,
omagani se opotekajo škržati, —
ostani, ne ugasni,
andaluzijski dan!*

*Kaj so ob njem noči seviljske,
ko skloni se nebo nad zemljino uho
in ko glasovi mračni in tožeči —
tam daleč zunaj — naju tržejo vsaksebi,
torero?*

*In kaj večeri so, ko se predmestja daljni šumi
upokojijo in se v srcu kakor plima dvigne
strah pred neznanskim, torero?*

*O, da bi vstal že nad Seviljo
in ne ugasnil več
andaluzijski dan!*

*Andaluzijski dan, ko rjavo rdeča zemlja
žehti v sopari. V opotekajočem letu
padajo v oljkov nasad druga za drugo ptice, —
ta najin dolgi,
brez konca dolg andaluzijski dan!!*

*In najin je od jutra do večera,
od davi vse do drevi, — oh, kako je kratek.
prekratek ta andaluzijski dan!*

*Torero,
bledopolti,
žametne krvi,
torero
alabastrinega čela,
torero!*

2.

*Že južni veter boči
zavese, rjuhe, tkanje iz čipk valenciennskih,
že jadra so razpeta
in z ognjem pod perutmi
se dviga čoln omame,
gre čez valov slemena
in čez brzic grebene — —
že val zagrinja boke, —
okleni me,
potôpi me, torero!*

3.

*Je to muževno motni oleandrov vonj,
ki kalno lega v žile,
ko da opiva?
Je to prasketajoči žar nad polji,
da vid zaliva?*

*Je bron zvonov cerkvá seviljskih,
ki ori čez ograde?
Nikar tako,
torero,
o, da,
torero....
o da, tako, torero!*

4.

*S povodca trga se tvoj žrebec pod balkonom,
adijo, torero!
Jutri, torero!
Zmeraj, torero!*

*V vangoghovsko pijano rumenino toneš,
lepotec
žametne krvi.
Rjavo rdečo prst praši tvoj konj v galopu
in ptice dvigne iz oljkovega gaja,
ponesejo se daleč za teboj v ravnino
Andaluzíje.
Adijo,
torero!*

Ne maram sreče, ki se mi ponuja, če poprej nisem pomirjen glede usode svojih krvnih bratov, mesa mojega mesa in kos.i mojih kosti...

Belinski

GOVOR V DRAGI '73

Spoštovani tržaški rojaki,

če dobro premislimo, je generacijski problem pravzaprav eminentno biološke narave in človek bi moral biti kar univerzalno razgledan in izobražen, če bi hotel aplicirati ta biološki fenomen na specialno področje njegove narodnopolitične pojavnosti znotraj zatirane, utesnjene, razkrajajoče se narodne skupnosti.

Vsaka generacija ima svojo dobo, svoje gospodarske, družbene, politične in kulturne pogoje, v katerih oblikuje — če ostanemo kar v okviru manjšinske narodne družbe — svoje eksistenčne nazore in svojo eksistenčno odmevnost v prostoru z večinskim narodom. Ti nazori, oziroma ta odmevnost seveda nikakor niso enotni, statični, kakor tudi življenjske razmere ne, v katerih taka narodna skupnost živi. Poleg teh objektivnih pogojev in faktorjev, ki narodni manjšini nekako vnaprej določajo okvir in intenzivnost biološke upornosti, pa tudi mero splošne narodno biološke resignacije (kajpada oboje v dinamičnem prepletanju, v akcidenčnih podvigih posameznikov, v formiranju interesnih skupin, v preskoku znamenite iskre, ki vžiga množice za splošni upor ali splošno resignacijo), torej poleg objektivnih faktorjev igrajo kakor v vsaki človeški skupnosti veliko vlogo seveda tudi subjektivni. Med njimi morda najodločneje, čeprav najmanj vidno in navadno spretno kaširano; posameznikova razredna zavest, in sicer v obe smeri; v »negativno«, »pasivno«, utemeljeno npr. z občutkom družbene zapostavljenosti zaradi takoimenovalega nizkega — kmečko-proletarskega porekla, pomanjkljive šolske ali jezikovne izobrazbe, človeške izoliranosti, osamljenosti ali pa — v »pozitivno«, stimulirajočo, stremuško, programirano npr. po znamenitem predsedniškem stolu, ki pomeni čast, ugled, moč, oblast.

Ker so narodne manjšine po navadi gospodarsko in kulturno-politično šibke, takšnih funkcij in stolov pri njih ni veliko na izbiro.

toliko večja pa je med člani take manjšine psihoza komolčarstva, nezaupljivosti in tihe konkurence, ki se s specifičnimi pogoji lahko vsak trenutek sprevrže v dobrikanje večini ali celo v efialtovstvo, ker pač znotraj manjšine ni nikakršnega osebnega napredovanja.

In kakor na številnih področjih človekovega družbenega udeje-
stvanja, se uveljavljajo tudi v manjšinski narodni politiki, če že ne
izraziti diletantski — sestankarski vetrogončiči, verbalisti — pa na-
vadno vsaj duhovni in duševni povprečneži s skromno kulturno po-
tenco. Odtod potem tudi ves njihov oportunistem, značilen za njihovo
fantazijsko in karakterno, moralno okrnjenost. Saj resničen kul-
turen politični funkcionar nikoli ne more pristati na nekulturne kom-
promise z reakcionarnimi, zaostalimi interesi katerekoli družbene
skupine ali politične stranke. Vsak resnični kulturni politični funk-
cionar (znotraj ogrožene narodne manjšine pa še celo!) bi moral
torej biti, t.i. EKSTREMIST, skrajnej ali FANATIK strasten privrže-
nec, RADIKALEC, korenit načelen človek — primerjamo Gandhija —
za pravično stvar.

Po teh uvodnih mislih mi dovolite, da nekoliko zožim komplek-
sni naslov svojega predavanja, da bi bil moj trud kar se da psiho-
loško objektivni, sociološko informativen in morda še nekoliko po-
litično inspiracijski oziroma perspektiven, aktualen.

Kar zadeva znanstvenost mojega predavanja, naj priznam kar
na začetku, da je ni več in ne manj, kot v njem objektivne analiza
narodnih sil in silnic koroških Slovencev, se pravi stikanja za vzro-
ki, ki so nas potisnili na nič kaj zavidljivi narodnopolitični tir. Pri
tem iskanju me zanima — kolikor je to mogoče — izključno naš last-
ni odnos do lastnih narodnopolitičnih, gospodarskih in kulturnih
vprašanj, čeprav se dobro zavedam, da sta na vsakem koraku mo-
jega razmišljanja prisotni tudi obe veliki neznanki oz. znanki: av-
strijska oblast in vlada v Ljubljani oz. Beogradu, se pravi avstr. in
jug. notranjepolitična realnost.

Naše koroško narodnopolitično življenje, ali, če hočete, hiranje
in upiranje je tako vehementno in intenzivno, da dopušča samo krat-
ke sprotne analize na dveh ravneh: med nami kor. Slovenci in naši-
mi nemškonacionalnimi kapitalističnimi nasprotniki, pa med interes-
no zelo razslojenimi skupinami samih koroških Slovencev, ki danes

niso samo starostno-generacijsko diferencirani, ampak tudi razredno-politično.

Ko pravim »sprotne analize«, mislim na naše neučinkovito teoretiziranje o tako imenovanih nerešenih narodnih vprašanjih, na tisoče popisanih pol na obeh straneh državne meje, ki vse dokazujejo, dokazujejo, da je pravica na naši, slovenski strani, ki se vse hudujejo, hudujejo nad mnogostransko diskriminacijo koroških — pa seveda tudi tržaških — Slovencev, na neštete, dobesedno neštete memorandumne, pritožbene oblasti — medtem ko naši nasprotniki ukrepajo in samo toliko besedujejo, kolikor to zahteva znamenito javno mnenje, njihova zanesljiva opora v ofenzivnem odnosu do vsega, kar je slovensko.

Tako bom torej generacijski problem koroških Slovencev osvetljeval v glavnem iz tega zornega kota: ugibal bom o resničnosti in neresničnosti narodnoobrambne vloge pri »starih« in »mladih«, o racionalnosti njihovih tako imenovanih predstavniških organizacij, o smislu in nesmislu, pa tudi o poštenosti in nepoštenosti institucionalizirane narodne borbe, se pravi diplomatskih pogajanj, o idejno-politični sklerotičnosti in organizacijski sterilnosti ta starih, o politično ustvarjalni, pogumni fantaziji nekaterih ta mladih ter o narodnopolitični neizrazitosti in nemarnosti, da ne rečem perfektni politični otopelosti in brezbriznosti te srednje generacije, ki se je rodila po plebiscitu in je številčno zelo močna. Pravzaprav sem na tem, da bi naslov svojega predavanja kar zdaj in tu preimenoval, da bo mojemu razmišljanju boljše ustrezal, naj se torej glasi *fantazija in pogum sta pogoj za uspešen boj narodnih manjšin* (poskus inventure perspektive mladih in starih koroških Slovencev).

Seveda je najprej treba reči, da generacij tudi na Koroškem ne moreš jasno določiti, kakor bi drva cepil: to so stari, to pa mladi. Gre za prepletanje obeh, pa tudi za mnogoplastnost v posamezniku. Gre za substanco in dinamiko, za politično izobrazbo in borbenost, za voljo. Pri Serajniku v Svatnah so imeli še pred nedavnim turško lipo, vso izvotljeno, neki tako široko, da so štirje moški v njenem deblu lahko kvartali. Pa je vsako vigred nežno ozelenela.

Stari imajo lahko mlade misli, kakor tudi mladi — stare, utrujene. Da pa se nesporazumi lahko zapletajo v nerazrešljive klobčiče,

v tako imenovano problematiko, bodisi v družinskem bodisi v narodnem merilu, je razložljivo iz specifičnih izkustev vsakokratne generacije, zlasti iz negativnih izkušenj posameznikov pa tudi celih generacij, npr. moje, ki se je na Koroškem narodila po plebiscitu, vide-la samo zasramovanje svoje narodne legitimacije, doživela strahote narodnega iztrebljanja in ki — končno — po vojski doživlja restavracijo stare genocidne prakse, v obnovljenih oblikah. Takšna travmatična izkustva so lahko pomembni objektivni faktorji, ki situacije med generacijami lahko komplicirajo in zastrujejo. Med subjektivnimi pa je treba imenovati v prvi vrsti — takoj ob različnosti posameznikove politične izobrazbe — raznorodne življenjske težnje in cilje, ki jih posamezniki v političnih funkcijah zasledujejo in uresničujejo.

S tega vidika tudi narodno ocenjujemo in vrednotimo tiste, ki so na vrhu: pravimo jim »voditelji« ali pa »koritarji«, imamo jih za borce ali pa oportuniste, za demokrate ali pa demagoge. Merilo za vrednotenje pa nam dajejo v prvi vrsti njihove napake, se pravi njihov odnos do lastnih zmot in napak: ali namreč te napake spreminjajo v skušnje ali ne, ali so dostopni za samokritiko ali ne, saj vsaka samokritika pomeni subjektivno in objektivno zmago.

Narodnopolitična situacija se je zamejskim Slovencem po drugi svetovni vojski kajpada spremenila, saj so zavezniki z jugoslovanskimi partizani premagali fašizem in nacizem, in vendar je vsaj pri nas na Koroškem v tem objektivno spremenjeni situaciji mnogo premnogo starega političnega gledanja: stara in starejša generacija sta enostavno prevzeli tradicionalne folkloristične društveno-obrambne pojme, ne da bi stvari na novo premislili in preštudirali. To opazimo na vseh področjih, na kulturnem, gospodarskem, verskem in narodnopolitičnem. Npr. na kulturnem: citiram iz Dela, 23. junija letos: »Za nas, je pripovedoval predsednik SPZ, vprašanje teatra in njegove stroke ne morejo biti pomembna. Veseli smo, če do slovenske prireditve sploh pride, naj bo takšna ali drugačna.« In potem dostavi, ne da bi pri tem zardel: »*Gre pač za njen narodno obrambni značaj in pomen...*« (O pesimizmu in teatru, Andrej Inkret). Seveda predsednik Prosvetne zveze ni odgovoren za te neodgovorne besede, saj je bližji mladi generaciji kot starejši, odgovoren je zanje

njegov šef — bivši predsednik SPZ ter predsednik Zveze slovenskih organizacij, amuzičen politični funkcionar, ki svoje pomanjkanje fantazije in volje do dela že dve desetletji prikriva s težko preverljivo trditvijo, da so na Koroškem pač absolutno drugačne razmere kot drugje, v Sloveniji npr. ali v Trstu.

Razumljivo, da podrejeni funkcionar prav tako neutemeljeno lamentira kot nekov šef sam: »Težko, če ne popolnoma nemogoče, je spraviti na primer, ljudi množično na noge, na kakšne povsem legalne demonstracije...« Trditev brez navedbe vzroka, trditev, ki vključuje — zaradi »izjemnega« koroškega položaja v poslušalcu-tujcu avtomatično verovanje.

Podobna je naša gospodarska situacija: Ta je v oblasti samodržca, ki je diplomirane agronome in ekonome-strokovnjake vse po vrsti odbil, se naredil za vrhovnega bonca vsega slovenskega narodnega premoženja in gospodarstva od zadružnih kurnikov do kmetijske šole, od dijaškega doma do zadnje zakotne posojilnice, se infuliral za absolutnega personalnega šefa, ki ljudi namešča in odpušča brez odbora, kakor mu je drago, se postavil za direktorja hotela Korotan ob Vrbskem jezeru, se obdal s poslušnimi kruhoborci-kimavci, intoniral sredi gospodarske konjunktore lamentacijo o deficitu, priskutil članom nadzornega odbora poverjeno jim kontrolno funkcijo, tako da so se je po vrsti znebili — in še v sanjah ni pomislil na to, da vse druge gospodarske ustanove v Avstriji delujejo z delavskimi in upravnimi sveti, z opolnomočenimi revizorji. Ko mu je npr. »Kladivo« maja 1971 očitalo, da revizorjem sam določa dan, kdaj ga smejo kontrolirati, se je zavil v molk.

Tako tedaj sedita ta dva predstavniška Slovenca kakor prilepljena cela desetletja samopašno vsak na svojem »voditeljskem« stolu in se ga oklepata kakor dva pajka, ne da bi kdaj resno pomislila na to, da sta objektivnemu razvoju slovenskih narodnih interesov na Koroškem že kdaj na poti. Nasprotno: njuna koža »podplat je čez in čez (postala)«, naj je kritika njenega početja še tako masivna, upravičena in ostra, moža zmeraj potrпита, da je toča mimo, požreta slino in se kvečjemu cinično posmehmeta, češ le zaletavajte se, pobčki, če bi vedeli, kako čvrsto naju drže nevidne sile, bi se nama rajši poklonili.

Ta politični vrh koroških Slovencev, ki že vsaj od leta 1955 dalje boleha za akutnim pomanjkanjem borbene fantazije in volje, imenujejo naši nasprotniki »levo krilo« ali »titokomuniste«, seveda zelo po krivici, vsaj kar zadeva epiteton «levi». Organizacijsko pa je izšel iz Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško.

Kar zadeva sam bivši idejnopolitični vrh tega krila Zvezo koroških partizanov namreč, njen legendarni poglavar resda skrbi za partizanske grobove, nikakor pa ne za partizanske zibelke, čeprav sta vsaj zadnji dve leti pokazali, kako se na Koroškem — pod demokratično krinko seveda — ponavlja nevarna nacistična igra, v kateri je slovenski narod v letih 1941-45 samo plačeval. Poglavar sam je prestopil v pomalomeščanjeno, nacionalistično prekvašeno SPÖ, na vprašanje, ali ima kakšne zveze z mladimi borbenimi študenti, pa je odvrnil: »Nimam. Jaz sem se že dovolj boril, zdaj naj se še drugi...«

Potem imamo še »desni« vrh, ki ga »levi« imenujejo »klerikalnega, nazadnjaškega«, nemški časopisi pa »krščanskega«. V resnici je to krilo mnogo bolj diferencirano. Resda sodita semkaj oba, zdaj že stara »voditelja« koroških Slovencev izpred druge svetovne vojne. Eden od njiju je ustanovil kot nekakšno protiutež Osvobodilni fronti l. 1948 »Narodni svet koroških Slovencev« in se l. 1945 kot avstrijski javnosti znana slovenska osebnost uspešno trudil za organizacijo dvojezičnega šolstva. Po podpisu državne pogodbe pa za ustanovitev slovenske gimnazije — na podlagi in v okviru 7. člena te pogodbe.

Ta zelo delavni predstavnik koroških Slovencev, z zgodovinskim »notranjeavstrijskim« spominom, v usodnih trenutkih, ko avstrijska državna oblast svoje lastne odredbe in zakone tepta (1958, 1972), žal ni razvil potrebne ustvarjalne fantazije v korist svojega ljudstva. Znotraj avstrijskih birokratskih možnosti se je od vseh slovenskih rojakov treh zadnjih živečih generacij najvišje povzpел — imenovali so ga za avstrijskega dvornega svetnika. Prvega med Slovenci — in morda za dolgo dobo edinega! Toda še enkrat: brez njega ne vem, ali bi imeli koroški Slovenci danes svojo gimnazijo. In ta je veliko vredna.

Kar zadeva z aspekta borbenosti drugega akademsko izobraženega predstavnika tega cerkvenega krila koroških Slovencev, naj

zadošča njegov odgovor švicarskemu kaplanu Kochu, ki ga je objavil v Nennigovem »Neues Forum« v letošnji aprilski številki na strani 5. Podpisal ga je kot predsednik slovenske sekcije Katoliške akcije za Koroško Kochovo Popotno poročilo s Koroškega, v katerem je naslovil na koroškega škofa Jožeta Köstnerja odprto pismo, je obla-vil slovenski mesečnik Prostor in čas letos v številki 3-4 v prevodu. V njem pravi ta borbeni kaplan iz Fribourga, kako je videl v Ziljski dolini 69-letnega župnika jokati zaradi nasilja nemških nacionalistov, ki da ga tirajo pred sodišče. Škofa pa Koch poziva, naj se prizna za Slovenca, kakor je norveški kralj med okupacijo ostentativno nosil judovsko zvezdo in tako onemogočil diskriminacijo Judov. Sve-tuje mu, naj porazdeli vseh 20.000 hektarov cerkvene zemlje malim koroškim kmetom, da se mu ne bojo še bolj praznile cerkve, naj se bori za prepoved heimatdiensta ipd. No, in kaj mislite, je temu kr-ščanskemu borcu odvrnil šef slovenskega katoliškega akcionizma? Skočil mu je v hrbet zelo nekrščansko, nečloveško. Naj mi bo pri-zaneseno citiranje, ker me je resnično sram, da sva oba koroška Slovenca... Še enkrat: stran 5, Neues Forum, april 1973. Za tistega Slovenca, ki hoče zardeti od jeze in sramu.

V narodnopolitičnem in verskoideološkem pogledu izhaja iz teh dveh predstavnikov najstarejše generacije »vidnih« ali kakor pravijo pri nas »vodilnih« Slovencev — akademsko izobražen šolski dosto-ianstvenik, ki je na koroškem sinodalnem zboru tako rekoč poklek-nil pred nemške delegate in prosil odpuščanja za slovenske zgodo-vinske grehe, tako da so ga slovenski duhovni morali poučiti o teme-lijih moralke, češ ali naj žrtev prosi odpuščanja svojega klavca.. Kar pri njem seveda nikakor ni zaleglo in je kmalu nato dodatno odril in izjavil, da mlada generacija v nacistični Svobodnjaški stranki Av-strije (FPÖ) pravzaprav ni nacistična, očitno zato, da bi brez skrbi še naprej v kalnem ribaril in se »pogajal« skupaj z njo kot eden izmed »predstavnikov« koroških Slovencev v komisiji Kreiskega. V vašem delu Gorice pa je nič kaj junaško, ker na Koroškem nima časopisa za kaj takega, napadal koroške kladivarje kot nevarne ko-muniste, ki bojo uničili katoliško Cerkev.

Podoben odnos do narodnopolitičnih stvari ima na Koroškem tudi mlajši podpredsednik tega Narodnega sveta, ki se zavestno na račun

resnične narodnopolitične borbe trudi, da se nikakor nikjer nikoli ne bi zameril avstrijski oblasti, tako da — ko pride dan — ne bo ležalo na njegovi poti k ravnateljevemu stolu slovenske gimnazije nobeno poleno... Njegov register t.im. »strpnih« izjav je zelo širok, od spontanega distanciranja od »mazaških« akcij slovenskih »ekstremistov« do ugotovitve, da v Avstriji pravzaprav kapitalizma ni, saj skrbi sindikat za pravice delavcev. Pa to ni simplicitas simplicitatum kakega zabubljenega filologa, nikakor ne. V Avstriji pravimo takemu početu po nemško »vorbauen«, naprej misliti, pamet nucati, ali pa od politike živeti, čeprav na narodnopolitični onemoglosti lastnih rojakov. Tega imamo na Koroškem vsaj toliko kot pa nesebične narodne države in volje za resnični narodni boj. Morda so te stvari na Tržaškem bolj spodbudne. Ne poznam jih.

Takšna je personalno-politična struktura najstarejše, starejše pa tudi manj stare oziroma srednje generacije koroških slovenskih predstavnikov društvenih funkcionarjev. Sklepno lahko rečem, da jih vse tri — brez ozira na njihovo različno politično ideološko smer, ki je v resnici taka bolj ali manj za lase privlečena utilitaristična diferenciacija, povezuje isti starinski stil narodne borbe, ki se izčrpa v diplomatiziranju, pogajanju za mizo pri »Bierjocklu« ali »Stiller Zecherju« ali avstrijskem kanclerju, v ugotavljanju, da vlada ne drži besede, v t.im. »odločni« borbi v obeh slovenskih tednikih, v nenehnem jamranju, kako smo zapostavljeni, ter v akcidenčnih političnih govorih, ko se ljudstvo, ki pa ni ne levo ne desno, temveč enotno, kolikor ga je, zbere za počastitev kakega spomina v celovški delavski zbornici ali v domu glasbe. Značilno za te politikante je porazno dejstvo, da nimajo organizacijskega stika s podeželjem, da imajo neštete organizacije na papirju (saj lansko jesen še 1 table niso znali zaščititi!), v dveh desetletjih niso znali ali hoteli urediti skupne pisarne v Celovcu, kjer bi zbirali prepotrebno dokumentacijo o narodni diskriminaciji na podeželju in dajali poklicne nasvete in pomoč našim zapostavljenim ljudem, zanje posredovali, če bi bilo treba, tudi s kakšno prošnjo ali s telefonskim pogovorom, priporočilom ipd.

Kot brezposeln učitelj celih sedem let sem lahko ugotavljal, kako zelo pogrešajo ljudje s podeželja takšno domače pribežališče.

Ker ga ni bilo ne v Gasometergasse ne na Viktringerringu, so hiteli k meni v Schüttgasse, v kletno stanovanje. Nekateri mi je položil za vrata deset jajc ali koline. Bili smo brez narodno-političnih predstavnikov — oni in jaz. In končno to sorto »predstavnikov« označuje še ena bistvena poteza: sla po ustanavljanju društev, klubov, krožkov in podobne organizacijske navlake. Posebno imenitna je npr. Zveza slovenskih izobražencev, ki ima baje 100 slovenskih učiteljev, deset zdravnikov, petdeset duhovnikov, za izobrazbo, kulturno ali narodno-politično, pa nihče ne skrbi. Ali pa najnovejši Klub slovenskih občinskih odbornikov! Kako hud je bil name pobudnik te iznajdbe, ko sem ga vprašal za *program* tega kluba, za delovni program v občinskih sobah, na podeželju. Začuden je bil, da ne rečem užaljen, kako da čisto zares iščem ta *raison d'être* njegovemu Klubu, kakor da bi moralo iti zmeraj in povsod zares, kje pa je to zapisano. Pred leti sem poskrbel za dijake uprizoritev dveh lutkovnih iger, preskrbel režiserja, umetnico za izdelavo tut in opravil jezikovni lektorat. Potem sem zbolel, zdaj ležijo zapuščene lutke v prahu že tretje leto. Imamo pa čez 300 matur slovenske gimnazije in 24 učiteljev prof. zbora.

Ko sem letos pozimi z nekimi prijatelji-meceni na svojo roko izdal osem strani informacijskega materiala o koroških slovenskih vprašanih v nemškem jeziku za koroška gospodinjstva — in sicer 30.000 izvodov — se je med pripadniki obeh tako imenovanih slovenskih »taborov« oglasila želja po podobnem periodičnem nemškem biltenu, ki bi iz naših virov redno ali občasno informiral nemško javnost, ambasade in časopisne agencije po zahodni Evropi o svinjarijah, ki se Slovencem na Koroškem dogajajo. Vložil sem takoj na obe organizaciji zadeven predlog in dejal, da sem pripravljen brezplačno pomagati v redakciji takšnega tiska. Jasno, da odgovora nisem dobil in ga od teh politikantov nikoli ne bom dobil.

(Konec prihodnjič)

POITALIJANČENI

PRIIMKI

Nadaljujemo z objavo poitalijančenih priimkov. V seznam z začetno črko C so vključeni priimki tudi z originalno drugačnimi začetnicami. Avtomatično so seveda odpadle vse črke s Č, katerih že prej ni bilo v uradnih seznamih nikjer, kot n.pr. Čok, Čebulc, Čehovin, Čač, Černigoj, Črešnar itn. Prav tako so pod C vključeni skoro vsi slovenski priimki s K, kolikor jih niso že prej vpisovali s C. Tu so n.pr. Kovačič, Koščina, Korošec, Kolenc, Krt, Krpan, Kraševc itd. Isto velja za črko H, kot Hočevnar, Hvala, Hrvatič, Hreščak itn. Poleg navedenih je seveda pod C nekaj »prevodov«, kot Pepeunik (Cenerini), Šušteršič (Calegari), Golob (Colombo), Jelen (Cervi), Vitez (Cavalieri), Gabrovšek (Carpinati) in podobno.

Pod D je komisija vključila priimke z različnimi začetnicami in jim dala plemenito zveneči de ali di. N.pr. Milost - Della Grazia, Popič - Del Prete, Štefič - De Stefani.

C

Cacci	<i>Kacic</i>	Calza	<i>Kalc</i>
Cagnoni	<i>Kojanec</i>		<i>Kalz</i>
Caffieri	<i>Caffau</i>	Calzi	<i>Calcich</i>
Calan	<i>Kalan</i>		<i>Caicig</i>
Calbiani	<i>Calebich</i>		<i>Kaucich</i>
Calegari	<i>Sustersich</i>		<i>Caucich</i>
Calici	<i>Calcich</i>		<i>Kalc</i>
Caligari	<i>Sustersich</i>		<i>Calz</i>
Calin	<i>Kalin</i>	Calzoleri	<i>Sustersic</i>
Calini	<i>Kalin</i>	Camussi	<i>Kamuscic</i>
Callegari	<i>Suster</i>		<i>Kamusich</i>
Callini	<i>Calinich</i>	Camillo	<i>Camillovich</i>
	<i>Klinez</i>	Canal	<i>Kanauz</i>

Canapelli	<i>Kanobelj</i>	Carrocci	<i>Karoschitz</i>
Canciani	<i>Kocjan</i>	Carusa	<i>Karosic</i>
	<i>Kocjancic</i>	Carvi	<i>Karusa</i>
	<i>Coceancig</i>	Castagna	<i>Koruza</i>
Canovari	<i>Klenovar</i>	Castelli	<i>Kravos</i>
Cante	<i>Kante</i>	Castullo	<i>Kostanjevic</i>
Canturi	<i>Kanturek</i>	Cattarini	<i>Casteliz</i>
Canziani	<i>Kozian</i>		<i>Castelich</i>
	<i>Kociancic</i>		<i>Carstulovich</i>
Canzio	<i>Kanz</i>		<i>Catarincich</i>
	<i>Canz</i>		<i>Catarinich</i>
Capellani	<i>Kaplanek</i>		<i>Catarinitz</i>
Cappello	<i>Cappel</i>	Cattini	<i>Kattnig</i>
	<i>Kapelj</i>	Caucci	<i>Kaucic</i>
Capponi	<i>Kapun</i>		<i>Caucich</i>
Caprini	<i>Coslovich</i>	Caucini	<i>Kaucic</i>
Carassi	<i>Harassich</i>	Cauto	<i>Cauz</i>
Carbi	<i>Karbic</i>	Cavalieri	<i>Vittes</i>
	<i>Cherbavaz</i>	Cavalli	<i>Kabau</i>
Cargnali	<i>Cragnaz</i>		<i>Kobav</i>
Carini	<i>Caris</i>		<i>Kobal</i>
	<i>Karis</i>		<i>Hovalc</i>
	<i>Krainich</i>	Cavallini	<i>Koniediz</i>
Caris	<i>Karis</i>		<i>Konic</i>
Carli	<i>Carlovich</i>	Cebulli	<i>Cebulec</i>
	<i>Kralj</i>	Cecchi	<i>Cech</i>
	<i>Kral</i>		<i>Zeh</i>
	<i>Kraljic</i>		<i>Ceh</i>
	<i>Kragelj</i>		<i>Zek</i>
	<i>Kragl</i>		<i>Cek</i>
Carmel	<i>Harmel</i>		<i>Cec</i>
Carmeli	<i>Kermolj</i>		<i>Cecovich</i>
	<i>Kermolich</i>	Cecchini	<i>Cehovin</i>
	<i>Cermelj</i>		<i>Cech</i>
Carmini	<i>Karnitschnigg</i>		<i>Zecovin</i>
Carni	<i>Cragnaz</i>	Cecovi	<i>Cecovich</i>
Carniel	<i>Krainz</i>	Cecovini	<i>Cehovin</i>
	<i>Kranz</i>	Celare	<i>Celarec</i>
	<i>Krnel</i>	Celenti	<i>Celentich</i>
Carnieli	<i>Krainc</i>	Celi	<i>Celich</i>
Carnieri	<i>Krainc</i>		<i>Celigoj</i>
Carozzi	<i>Karoschitz</i>	Cellari	<i>Celhar</i>
Carpani	<i>Kerpan</i>	Celli	<i>Celic</i>
Carpi	<i>Crapez</i>	Cenda	<i>Cendak</i>
Carpini	<i>Kerpan</i>		<i>Cendik</i>
Carpinetti	<i>Gabrovsek</i>		

Cenci	<i>Cencich</i>	Chersan	<i>Kerzan</i>
	<i>Cencur</i>	Chersi	<i>Kerce</i>
Cenerini	<i>Pepeunik</i>		<i>Kersich</i>
Cenni	<i>Kenich</i>		<i>Kersar</i>
Ceppi	<i>Cepak</i>	Chersini	<i>Kersisnik</i>
Cerani	<i>Cerovaz</i>	Chersovani	<i>Kersovan</i>
Cerenigo	<i>Cernigoi</i>	Cherti	<i>Krt</i>
Cergoli	<i>Cergolj</i>		<i>Kert</i>
	<i>Zergol</i>	Chiarini	<i>Karis</i>
Ceriani	<i>Scherianz</i>	Chimentì	<i>Kimenz</i>
Cermeli	<i>Cermel</i>		<i>Chimenz</i>
	<i>Cermelj</i>	Chiucchi	<i>Chiuchich</i>
Cernia	<i>Crnja</i>	Chiuderi	<i>Kiuder</i>
Cerni	<i>Cernic</i>	Ciacchi	<i>Ciak</i>
	<i>Cernitz</i>		<i>Cjak</i>
	<i>Zherne</i>		<i>Cac</i>
Cernico	<i>Cernko</i>		<i>Ciakic</i>
Cernuzzi	<i>Cerniutz</i>	Ciani	<i>Ciak</i>
Ceroni	<i>Zerovaz</i>		<i>Cijan</i>
Cerri	<i>Cerovaz</i>	Cici	<i>Cic</i>
Cerqueni	<i>Cerkvenic</i>	Cigotti	<i>Cigoi</i>
	<i>Zerkvenik</i>	Cima	<i>Zima</i>
	<i>Cerkvenik</i>	Cinci	<i>Cinich</i>
Cervi	<i>Iellen</i>	Cini	<i>Cinich</i>
	<i>Cervarich</i>	Cinni	<i>Konjez</i>
Cervini	<i>Czerwwinsky</i>	Cioca	<i>Ciokar</i>
Cesare	<i>Cesarek</i>	Ciocchelli	<i>Cokel</i>
Cesari	<i>Czar</i>		<i>Cokolj</i>
	<i>Cesarich</i>	Ciocchi	<i>Ciuk</i>
	<i>Zarich</i>	Ciubelli	<i>Cubej</i>
	<i>Cesar</i>	Civitani	<i>Cvitanich</i>
	<i>Zar</i>	Clava	<i>Hvala</i>
Cesco	<i>Cicko</i>		<i>Hlava</i>
Cesini	<i>Cesnich</i>	Clari	<i>Clarich</i>
	<i>Cesnik</i>	Clarici	<i>Klaric</i>
Cevioli	<i>Cebulc</i>	Clementi	<i>Clemencich</i>
Cheber	<i>Kebar</i>		<i>Klemencich</i>
	<i>Keber</i>		<i>Klemenz</i>
Checchi	<i>Kekez</i>	Cleva	<i>Kleva</i>
Chenda	<i>Kenda</i>	Clini	<i>Klinc</i>
Cheni	<i>Kenich</i>	Clinto	<i>Klincon</i>
Cherbi	<i>Kerbavac</i>	Cobaldi	<i>Kobal</i>
Cherini	<i>Cherincich</i>	Cobalti	<i>Kobau</i>
Chermetti	<i>Kermec</i>	Cobau	<i>Kobau</i>
Cherpani	<i>Kerpan</i>	Cobbia	<i>Kobec</i>
Chersa	<i>Kerscak</i>	Cobianchi	<i>Beloglavez</i>

Cobolli	<i>Cobol</i>	Comari	<i>Komar</i>
Cocchi	<i>Cok</i>		<i>Cumar</i>
Cocci	<i>Kocic</i>		<i>Cumek</i>
	<i>Cocich</i>		<i>Cumer</i>
Cocco	<i>Kokorovec</i>	Comel	<i>Komel</i>
Coceani	<i>Kociancic</i>	Comici	<i>Cumicich</i>
	<i>Hocevar</i>	Comparini	<i>Cumar</i>
Cocevari	<i>Kocevar</i>	Compati	<i>Krumpatschnig</i>
Cocevi	<i>Kocevar</i>	Compari	<i>Komparich</i>
Cocevi	<i>Cocever</i>	Conelli	<i>Cunja</i>
Cociani	<i>Kociancic</i>	Conestabile	<i>Konestabo</i>
Cocianni	<i>Kociancig</i>	Coni	<i>Konic</i>
Coco	<i>Cocovich</i>	Coopa	<i>Kopac</i>
Cocoli	<i>Kokelj</i>	Corbatti	<i>Hrobat</i>
Cocolo	<i>Kokol</i>		<i>Korosec</i>
Codeglia	<i>Kodelja</i>	Corbelli	<i>Krebel</i>
Codri	<i>Kodrič</i>	Corelli	<i>Curellich</i>
	<i>Kodrich</i>		<i>Okoren</i>
Codrini	<i>Codric</i>	Coretti	<i>Kuret</i>
	<i>Kodric</i>	Corini	<i>Kurincic</i>
Coffol	<i>Koffou</i>	Corni	<i>Kornic</i>
	<i>Kofol</i>		<i>Kornik</i>
Cogni	<i>Kojnc</i>	Cornioli	<i>Kornic</i>
	<i>Kojnc</i>	Correnti	<i>Kurent</i>
Colautti	<i>Klaucich</i>		<i>Coren</i>
Colbi	<i>Kobol</i>	Corsi	<i>Korsich</i>
Colini	<i>Klinc</i>		<i>Corsig</i>
	<i>Klun</i>	Corti	<i>Dvornik</i>
	<i>Kljun</i>	Cosciani	<i>Kociancich</i>
Collarini	<i>Collarich</i>	Coscianni	<i>Cociancich</i>
Colle	<i>Kolar</i>		<i>Coschiancig</i>
Collerini	<i>Koleric</i>	Coselli	<i>Koscheluh</i>
Collenzi	<i>Kolenc</i>	Coseni	<i>Kosem</i>
Colli	<i>Kolenz</i>	Cosenzari	<i>Kozleuzhar</i>
	<i>Collich</i>	Cosimi	<i>Kosmazh</i>
Collori	<i>Collorich</i>	Cosina	<i>Kozina</i>
Colombi	<i>Gollob</i>		<i>Koscina</i>
	<i>Golob</i>	Cosini	<i>Kusmanich</i>
	<i>Golubic</i>		<i>Kosic</i>
Colombo	<i>Golubovich</i>	Cosimo	<i>Kozmazh</i>
	<i>Gollob</i>		<i>Kocmur</i>
Coloni	<i>Klum</i>	Cosli	<i>Coslovich</i>
	<i>Kljun</i>	Cosma	<i>Kosmaz</i>
	<i>Klun</i>		<i>Kozmec</i>
Colummi	<i>Klum</i>	Cosmatin	<i>Kosmatin</i>
Colussi	<i>Colaucich</i>	Cosmina	<i>Kosmina</i>

Cosmi	<i>Cosmitz</i>	Cresinari	<i>Cresnar</i>
Cosmini	<i>Cosmaz</i>	Crevatin	<i>Chervatin</i>
	<i>Kocman</i>	Creti	<i>Cretic</i>
	<i>Kuzmin</i>	Crisciani	<i>Krischiack</i>
Cosoli	<i>Coslevaz</i>	Crisai	<i>Krizaj</i>
	<i>Cosulich</i>	Crisma	<i>Krisman</i>
Cosolini	<i>Coslovich</i>	Crismani	<i>Krismann</i>
Cosolin	<i>Coslovich</i>		<i>Krismanich</i>
Cossani	<i>Cossancich</i>	Cristiani	<i>Kriscak</i>
Cossi	<i>Kosovel</i>	Crivelli	<i>Crivicich</i>
	<i>Kosic</i>	Criutti	<i>Kriuz</i>
	<i>Kosi</i>	Croati	<i>Hrvatic</i>
Cossina	<i>Koscina</i>	Corci	<i>Crulc</i>
Cossini	<i>Kosovich</i>		<i>Krusiz</i>
Cossutta	<i>Kozuh</i>		<i>Crusig</i>
	<i>Kosuta</i>	Crociati	<i>Crisai</i>
Cossutti	<i>Kozuh</i>		<i>Krizman</i>
Costani	<i>Kostanievich</i>		<i>Crismancich</i>
Costanzi	<i>Kostanjevic</i>	Crollini	<i>Croglich</i>
Cosulli	<i>Coslovich</i>	Croselli	<i>Kroselj</i>
Cova	<i>Covatz</i>	Crovati	<i>Hervat</i>
	<i>Kovacic</i>		<i>Hervatich</i>
Covacci	<i>Covacich</i>		<i>Hrovat</i>
Covelli	<i>Kovacic</i>		<i>Hrvatic</i>
Covi	<i>Kovacic</i>	Crovatini	<i>Hrovatin</i>
	<i>Kovic</i>		<i>Crevatin</i>
Covri	<i>Covrich</i>	Cubi	<i>Kubik</i>
Cozziani	<i>Kocian</i>	Cucchi	<i>Cuk</i>
Crassi	<i>Krassich</i>		<i>Kukec</i>
Crasso	<i>Krasovic</i>	Cucchini	<i>Kuchez</i>
Cravagna	<i>Kravanja</i>	Cuchelli	<i>Kuhelj</i>
Creacci	<i>Kreacich</i>	Cumani	<i>Cumar</i>
Creati	<i>Hervatic</i>	Cumano	<i>Cumar</i>
Crecini	<i>Crecic</i>	Cusmani	<i>Cusmanig</i>
Cremesi	<i>Cremencic</i>	Curetti	<i>Kuret</i>
Cremoli	<i>Kermelj</i>	Curini	<i>Curincig</i>
	<i>Kermolich</i>	Curri	<i>Curk</i>
Crescia	<i>Kresciak</i>	Cussi	<i>Kusu</i>
	<i>Hrescak</i>		<i>Husu</i>
Cresciani	<i>Hrescak</i>		<i>Kus</i>
	<i>Kreschzhick</i>	Cuttin	<i>Kutin</i>
Creselli	<i>Cresevic</i>	Cuzzi	<i>Hussu</i>
Cresimani	<i>Krismancich</i>		

D

Dabono	<i>Dabovich</i>	Di Giacomo	<i>Jaklic</i>
Dadi	<i>Dadich</i>	Di Giorgio	<i>Jurissovich</i>
Dalberto	<i>Daubek</i>	Di Nicola	<i>Miklavitz</i>
Damiani	<i>Damianich</i>	Dimini	<i>Dimnik</i>
	<i>Damianovich</i>	Diviacco	<i>Diviak</i>
Daneo	<i>Daneu</i>	Divi	<i>Divich</i>
Danieli	<i>Danev</i>	Divis	<i>Divic</i>
Dardi	<i>Derndich</i>	Di Vito	<i>Vitcovich</i>
Debegna	<i>Debenijak</i>	Dodici	<i>Dodic</i>
	<i>Debegnac</i>		<i>Dodek</i>
	<i>Debenac</i>		<i>Dodik</i>
Debelli	<i>Debeljak</i>	Doddi	<i>Dodich</i>
	<i>Debellich</i>	Dodi	<i>Dodich</i>
	<i>Dibeuz</i>	Dodini	<i>Dodich</i>
	<i>Debevc</i>	Doglia	<i>Dolja</i>
	<i>Debelak</i>	Dogna	<i>Dovgna</i>
Debeni	<i>Debenjak</i>	Doimi	<i>Duimovich</i>
Debeuzi	<i>Debevec</i>		<i>Duimich</i>
Deboni	<i>Dobrovich</i>	Dolcetti	<i>Dolezal</i>
Debrazzi	<i>Dobrauz</i>	Dolci	<i>Dolcich</i>
Decimani	<i>Deschmann</i>	Doleni	<i>Dolenz</i>
Dechigi	<i>Declich</i>	Dolesi	<i>Doles</i>
Decleva	<i>Dekleva</i>	Dolgani	<i>Dougan</i>
Degiovanni	<i>Ivancic</i>	Dollenti	<i>Dollenz</i>
De Giovanni	<i>Ivancic</i>	Dolliani	<i>Dolliach</i>
Del Benaco	<i>Debenach</i>	Domenici	<i>Domenich</i>
Delia	<i>Deljak</i>		<i>Domenik</i>
Delini	<i>Declich</i>		<i>Domenscik</i>
Dellago	<i>Delak</i>	Domicelli	<i>Domicelj</i>
Dellavetta	<i>Devetak</i>	Dominici	<i>Diminig</i>
Della Grazia	<i>Milost</i>		<i>Diminik</i>
Della Paglia	<i>Slama</i>	Dorici	<i>Doricic</i>
Del Prete	<i>Popic</i>	Dorni	<i>Dornik</i>
Delvecchio	<i>Starc</i>	Dorsi	<i>Dorcich</i>
Demelli	<i>Demelj</i>	Dossi	<i>Dossich</i>
Derini	<i>Dernievich</i>	Dovis	<i>Dovich</i>
Desco	<i>Desko</i>	Dovizi	<i>Dovich</i>
De Stefani	<i>Steffich</i>	Drassi	<i>Drascek</i>
Devecchi	<i>Starc</i>		<i>Drascich</i>
Devetta	<i>Devetak</i>	Dronigi	<i>Drobnig</i>
De Vetta	<i>Devetak</i>	Dubretti	<i>Dubretich</i>
Devetti	<i>Devetach</i>	Ducci	<i>Ducic</i>
Devis	<i>Devich</i>	Duchi	<i>Dukic</i>
Di Drusco	<i>Druscovich</i>		

Duisi
D'Urbino

Duic
Drobinz

Dussi
Dutti

Dussich
Duttig

E

Emili

Milich
Millig

Emiliani

Milkovich

Erba

Hervatin

Erbesini

Erbeznik

Erraco

Herracovich

Erseni

Erschen

Ersetti

Ersettig

Ersini

Erzatic

Erschen

VSI SMO Z NJIM!

S tem naslovom se je *Novi list* prvi odločil, da ne pusti prof. Sama Pahorja samega, ampak da prizna, da se ta samotni jezdec postavlja po robu enojezičnosti v imenu nas vseh! Že nekaj let je namreč, kar razne (kako številne so!) slovenske organizacije puščajo prof. Sama Pahorja, da se kakor Don Kihot bojuje za dvojezičnost v našem mestu. Pred vsemi velja pripomniti, da *Slovenska kulturno gospodarska zveza* (SKGZ), ki bi hotela biti krovna zamejska organizacija, v svojem dnevniku objavlja poročila o šikanah, ki jih je deležen prof. Samo Pahor, ne pride pa taisti SKGZ na misel, da bi člane svojih ustanov in društev nagovorila, naj si prof. Sama Pahorja vzamejo za zgled. Kajpada ne pričakujemo, da bi komunistična in socialistična stranka spodbudili svoje slovenske volivce, naj povzod uporabljajo slovenščino; lahko pa zahtevamo, da SKGZ, ki se na papirju vneto zavzema za pravice Slovencev, ne pušča, da hodijo po kostanj v žerjavico posamezni pogumni idealisti, ki ne sledijo njeni demagoški naprednosti.

Da pa ne bomo predolgo čakali, bi bilo morebiti prav, da bi *Slovenska skupnost* prevzela iniciativo in pozvala svoje somišljenike k posnemanju prof. Sama Pahorja!

MATIJA TUMA

SLOVENSKI ZDOMCI

DANES

Moj ljubi zdoma je odšel
in jaz sem ga pospremila.
Da bi takrat bil pustil me
vsaj kje na lepem travniku,
al on takrat je pustil me,
kjer ni ne ceste ne stezé.
In tole mi še rekel je:
da vrnil se bo spet domu,
in bojo peli murnčki
zelenje vzpenjalo se v breg

Zelenje zdaj je v vseh vrhéh
al ljubga nikjer še ni!

Pesem z naslovom *Moj ljubi* je vzeta iz knjige Rožice iz Rezijske in prav gotovo tudi danes še ni izgubila na svojem pomenu. Nasprotno: s trebihom za kruhom po svetu ne hodijo dandanes samo Beneški Slovenci, družbo jim de lajo tudi bratje iz osrednjih slovenskih pokrajin. Pesem simbolično karakterizira usodo malega naroda, katerega številčna moč zaradi stalnega izseljevanja v zadnjih 150 letih v primerjavi z drugimi evropskimi narodi stalno pada.

VZROKI ODHAJANJA

Napredek in blaginja naroda je v veliki meri odvisna od tiste peščice ljudi, ki jo z eno besedo netočno imenujejo »inteligenca«. Že sama izguba določenega števila teh ljudi pomeni korak nazaj v razvoju nekega naroda. Tako izgubo pa povzročajo lahko različni dogodki: politični, ekonomski, verski, da naštejemo samo najbolj pogoste. Naj to podkrepim še s primeri iz naše najnovejše zgodovine.

Po končani drugi svetovni vojni je slovenski matični prostor poleg drugih sonarodnjakov zapustilo tudi izredno veliko število šolanih ljudi, ker so se po zmagi komunistične stranke v novi Jugoslaviji znašli v nasprotnem taboru. Prostovoljno so zapustili domovino ter se raztepli po Evropi ali pa odšli preko luže. Med njimi je bilo lepo število mladih ljudi polnih ustvarjalne moči, s katerimi se danes okoriščajo veliki in od nas bogatejši narodi. Mnogi od teh ljudi so bili večši peresa in voljni za kulturno delo med sonarodnjaki. Ti izobraženci so začeli v svoji novi domovini organizirati slovensko srenjo in jo pomagali ohranjati. Kljub temu, da je lep delež slovenskih izobražencev pobrala že sama vojna vihra in da je še večji del zapustil po vojni svojo domovino, se novi slovenski voditelji te izgube niso zavedali in niso poskušali vsaj del teh zdomcev pridobiti za vrnitev v domovino. Nasprotno, politika nestrpnosti je prepad še poglobljala. Spet enkrat je prišla do izraza nestrpnost, naša nezrelost in nesložnost. Posebno ta zadnja naša lastnost je mnogo pripomogla, da je slovenski narod v zgodovini ostajal vedno v senci večjih ali pa tudi ne dosti večjih narodov. 25 let dolgo ni z redkimi izjemami nihče ponudil roke sprave. Takih napak si drugi narodi ne privoščijo, še več: znano je n.pr., da so Američani po porazu Nemčije pobrali lepo število nemških raziskovalcev in drugih znanstvenikov, jih odpeljali s seboj in jim dali vse pogoje za nadaljnje delo. O kaki obsodbi zaradi nacistične preteklosti ni bilo dosti govora!

V sredini 60 let se je začel drugi val odhajanja strokovnjakov v tujino. Ta pojav s politiko ni imel nobenega opravka in je znan tudi po drugih državah pod imenom »drain brain« ali po naše: odtekanje možganov. Gre torej za odhajanje kvalificiranih narodovih strokovnjakov v druge, ekonomsko ugodnejše dežele. Ta pojav je še posebej značilen za Slovenijo, saj je brezposelnost v deželi v primerjavi z drugimi kraji v Jugoslaviji majhna. To potrjujejo tudi številke, saj je bilo po uradnih jugoslovanskih podatkih v začetku leta 1972 v Sloveniji na delu 120.000

delavcev iz drugih republik, torej še enkrat več kot slovenskih zdomcev v tujini. Večino teh ljudi pa bi bilo mogoče z malo truda dobiti nazaj v domovino, saj je vsak zdomec, ki se je odločil za vrnitev v domovini poceni pridobljena strokovna delovna sila. Ne bi pa mogel trditi, da je tega mišljenja tudi domovina. Mnogokrat te vrnitve željne zdomce v domovini odrivajo, češ dobro si služil v tujini, sedaj pa bi hotel še v domovini! Najprej smo pač mi, ki smo lepo čakali v vrsti razen tega pa še bolj politično zanesljivi. To za moderno industrijsko državo nevzdržno načelo povzroča, da se ti strokovnjaki le ne vrnejo tako hitro v domovino. Sicer pa o tem več pozneje.

NARODNA ZAVEST ZDOMCEV

Slovenci »trenutno« zaposleni v industrijsko razvitih deželah zahodnega sveta so člani tistega slovanskega naroda, ki se z enim bokom svojega narodnega telesa naslanja na Germane in z drugim na Romane. Prihajajo torej iz tistega edinega kota v Evropi, kjer so se v preteklosti srečale tri najmočnejše indoevropske narodnostne skupine: Slovani, Germani in Romani. Danes pa stoji ta mali narod Slovencev razdeljen na dva čisto različna svetova in na štiri različne države: glavnina zapisana marxistični družbeni ureditvi ter ostanek, ki živi in se razvija v kapitalističnem družbenem redu. Ti Slovenci, raztreseni po svetu, so predstavniki generacije, ki se je v šoli leta in leta učila, da narodna zavest kljub izpostavljeni legi narodnostnega ozemlja in navkljub zgodovini, ki se je s tem narodom na prepihu Evrope kruto poigrala, počasi usiha, dokler s časom ne bo popolnoma izginila. Kakšen paradoks! Predstavnikov te generacije pa je v tujini precej. Cenijo jih na 70.000 duš in jih uradno označujejo z besedo zdomci — to je z nazivom, ki so ga skovali kmalu po končani zadnji svetovni vojni argentinski Slovenci. To je obenem tista generacija, tisti rod mladih ljudi, kateremu so po letu 1945 veljala gesla: gradimo domovino za lepšo in svetlejšo bodočnost naše mladine!

In ta rod, ki ga šola ni vzgojila v zavednega Slovence z zdravo in ponosno narodno vzgojo, je nenadoma kljub obljubam o svetlejši bodočnosti postal državljan sveta. Ti mladi ljudje, ki so bili vzgojeni v nekakšnem jugoslovanstvu, pa vendar ne prežeti z jugoslovanskim patriotizmom, ker se ta patriotizem izgublja v nekem superinternacionalizmu, so se nepričakovano znašli med drugimi, ekonomsko močnejšimi narodi. Posledica tega je, da se slovenski zdomci le v majhni meri vključujejo v jugoslovanska društva; raje stojijo ob strani in počasi tonejo v tujem morju ali pa ustanavljajo svoje narodne klube — znak, da njihova narodna zavest le še ni čisto zamrla. Večina se najbrž le podzavestno zaveda, da stoji narodna skupnost nad vsako drugo skupnostjo, nad vsakim političnim sistemom, nad vsako obliko verovanja, nad vsakim političnim razredom. Ti zdomci so poleg rojakov na Koroškem, na Tržaškem in Goriškem, v Benečiji in v Porabju najbolj izpostavljeni del našega narodnega telesa. Še posebno izpostavljeni zato, ker je njihova nacionalna zavest — enako kot nacionalna zavest sonarodnjakov v matici — pasivna in neživljenska, medtem ko je nacionalna zavest zamejskih Slovencev aktivna in bolj razvita. Zdomci so se naenkrat znašli v podobnem položaju kot njihovi rojaki v zamejstvu, le da je zamejskim Slovencem ta položaj dobro znan in so nanj pripravljeni, zdomcem nasprotno pa je ta situacija tuja in povsem nova.

Večina zdomcev se tega stanja ne zaveda, svojih občutkov ne zna definirati, vendar se jim vzporedno z naraščajočim življenjskim standardom prebujajo tudi ljubezen do slovenstva, do vsega slovenskega. To je lastnost, ki jo matica zelo slabo pozna in včasih sploh ne razume. Pri zdomcih je narodnost naenkrat postala kategorija, ki vsak dan bolj pridobiva na veljavi. Število zdomcev, ki se zavedajo potrebe po zvestobi svoje identitete in to povsem neodvisno od družbenega sistema, ki vlada v domovini, na rašča. Tujina je pač prisilila zdomca, da se zelo kmalu zave svoje biti, svojega jaza. Ta slovenska društva, ta sre-

dišča slovenstva nastajajo na različne načine, največkrat po iniciativi posameznikov ali pa v okviru katoliških misij. Tem ognjiščem slovenstva se sčasoma priključi veliko število zdomcev in so največkrat zelo dobro organizirana. Zanimivo je na primer, da se pred časom najmočnejša slovenska banka za naslove zdomcev v Švici v reklamne namene ni obrnila na jugoslovansko poslaništvo, pač pa na eno izmed takih središč slovenstva — na katoliško misijo v Zürichu. Ta slovenska društva združujejo zdomce različnih nazorov, najrazličnejših družbenih slojev pod geslom: enotnost nekega naroda je trdnjša kot enotnost nekega družbenega sistema ali enotnost nekega razreda.

In kako gleda na to domovina? Na vsak način ne tako, kot bi morala, vsekakor pa se zato dogajanje zanima — že zaradi neke politične nevarnosti, ki jo predstavlja za Jugoslavijo ta množica zdomcev živečih v drugačnem družbenem sistemu — bolj kot za življenje in ustvarjanje naših zamejskih Slovencev. Na žalost je matici-domovini politika še vedno pomembnejša od neke narodne skupnosti. In prav tu tiči bistvo tega problema! Kjer ima namreč matica zavest in je enako naklonjena prav vsem pripadnikom svojega narodnostnega dela raztresenega po svetu, tam se ohranja ali celo krepi tudi zavest od matice ločenim narodnostnim skupinam, naj gre sedaj za zamejske Slovence, izseljence ali samo za zdomce; kjer je matica hladna, so tudi od matice ločeni udi šibki. Ob ideološkem ciljem podrejenem stališču matice se Slovenci, ki živijo v sredini z drugačno družbeno prakso, upravičeno čutijo zapuščene, notranje še bolj razdvojene in narodnostno še bolj šibke.

ZDOMCI TER MARXISTIČNI IN KAPITALISTIČNI DRUŽBENI RED

Posebno iz naše zamejske Koroške je znano, da večinski narod rad ožigosa predstavnika slovenskega naroda za titoista, komunista in podobno, brž ko se le-ta kot Slovenec postavi za svoje narodnostne pravice. Predstavniki ve-

činskega naroda znajo namreč dejstvo, da je naše narodno telo razdeljeno ne samo na več držav, ampak tudi na dva med seboj popolnoma različna družbena in gospodarska sistema, temeljito izkoristiti: pripadnost k nekemu narodu istovetijo s pripadnostjo k nekemu družbenemu sistemu, narodno zavest načrtno zamenjujejo s političnim sistemom. S to specifično težavo se srečujejo tudi zdomci po zahodnem svetu; ta prav posebna težava je znana namreč samo Slovencem in seveda tudi ostalim jugoslovanskim narodom, kajti ti so edini izza železne zaveste (kot so dejali včasih meji med vzhodno in zapadno Evropo), ki se smejo brez večjih težav zaposlovati v kapitalističnem svetu.

To dejstvo pa je za oblikovanje narodne zavesti zdomcev lahko usodno, saj so zdomci izročeni delodajalcu na milost in nemilost: ti ljudje so vendar odšli v tujino, da nekaj zaslužijo ali v najboljšem primeru, da se v industrijskem svetu strokovno izpopolnijo! Zato r' prav nič čudno, da dosti zdomcev ne postavlja svoje narodne pripadnosti v ospredje. Tu je spet nevarnost več, da posamezniki svojo narodno pripadnost sčasoma popolnoma zatajijo. Dovolj imajo namreč drugih težav, s katerimi se morajo dnevno spoprijemati. Zahodna Evropa slovenskega zdomca ne bo toliko zmerjala za komunista, kolikor ga bodo domačini (vsaj v svojih skritih mislih) ožigosali za mogočega gospodarskega ogleduha, za nezanesljivega človeka, ki prihaja iz gospodarsko manj razvite države s čisto drugačnim družbenim redom. To je stvar, ki direktno vpliva na delovno mesto in s tem na višino zdomčevega zaslužka. To zakrito nezaupljivost posebno občutijo srednje in visoko izobraženi zdomci zaposleni na različnih tehničnih področjih, saj so jim dostikrat zaradi njim mogoče nerazumljivih vzrokov zaprta odgovornejša in s tem tudi boljše plačana delovna mesta.

S kakšnim orožjem se lahko zdomec bori proti takšnim sumničenjem? Ne preostane mu nič drugega, kot da s svojo pridnostjo in marljivostjo pri delu ter s svojim stremljenjem, da se čimprej in čim popolneje prilagodi

okolici, pokaže, da temu ni tako. Na razvoj narodne zavesti in sploh na razvoj njegove osebnosti (večina zdomcev je mladih!) to prav gotovo ne vpliva pozitivno.

SOLANJE ZDOMCEV V MATERINEM JEZIKU

Neredko se dogaja, da otroci slovenskih staršev, rojeni v tujini, ne obvladajo več dobro materinega jezika. Na obisku v domovini se seveda njihova sredina na moč zgraža in tega žalostnega dejstva sploh ne more razumeti; ta ista sredina, ta breznačelna masa, ki sicer ob prehodu čez mejo avstrijskega ali italijanskega carinika takoj nagovori z Grüss Gott ali z buon giorno! V raznih osrednjih slovenskih časopisih lahko preberemo polno solzavih dogodbic o izgubljenih otrocih. S tem seveda nočem opravičevati mater, da svojih v tujini rojenih in šolanih otrok niso vzgojile v slovenskem duhu, vendar bi rad bralca vprašal: Ali mogoče obvlada predsednik jugoslovanske države materin jezik? Ali ga je že kdo slišal govoriti jezik svoje slovenske matere? Preprosti in ves dan zaposleni materi se je pač težko v zadostni meri posvetiti narodnostni vzgoji svojih otrok, posebno še, ker ne čuti potrebe, saj sama v domovini ni bila tako vzgojena. Pa, in kaj je za vzgojo teh otrok napravila matica?

Začasno izseljevanje Slovencev je domovina — vsaj kar se tiče šolstva — gledala dolgo časa popolnoma brezbrizno. Šele leta 1971 je prišlo tako daleč, da so bili v zahodni Evropi ustanovljeni prvi dopolnilni razredi s slovenskim poukom, medtem pa je število slovenskih zdomcev naraslo že na 60.000 do 70.000 duš (po podatkih iz Slovenskega izseljenskega koledarja 1973 se je samo v letih 1965 do 1971 v zahodni Evropi na novo zaposlilo preko 72.000 Slovencev). Naraslo je tudi število otrok, ki so se že deloma potujčili. Sicer pa pogledjmo, kaj je izjavil Jože Košorok, eden izmed prvih učiteljev v zahodni Evropi dopisniku Jugoslovanskih novosti decembra 1971 na vprašanje, koliko otrok že obiskuje slovenski dopolnilni pouk v Nem-

čiji: »Zdaj jih je okrog 40 (danes, novembra 1973 jih je okrog 250. O.p.), vendar se še prijavljajo. Imamo pa zelo veliko problemov. Predvsem so težave v tem, ker je šola nekakšna enooddelnica s kombiniranim poukom vseh devetih razredov. Pri tem naletim tudi na otroke slovenskih staršev, ki ne znajo slovensko, kajti nekaj staršev že govori z njimi nemško«. Podobno je govorila tudi Dragica Nunčič, slovenska učiteljica v nemški pokrajini Baden - Württemberg novinarjem Naših razgledov januarja 1973.

V drugih državah, kjer je število slovenskih otrok občutno manjše, o kakem organiziranem slovenskem pouku ni ne duha ne sluha, vendar se v zadnjem času slišijo iz matice spodbudne zasede, ki kažejo, da se bo stanje v letu 1974 spremenilo. Za dosedanje zelo slabo stanje so kriva pristojna jugoslovanska poslaništva, ki za specifične slovenske potrebe nimajo posluha (če seveda na poslaništvu ni slučajno kak uslužbenec Slovenec) in pri sekretariatu za prosveto in kulturo v Ljubljani, kjer še vedno sedi nekaj nesposobnih ljudi, ki jih je čas temeljito prehitel. Naj s tem v zvezi omenim majhno zanimivost: dober mesec dni in pol po ustanovitvi slovenske dopolnilne šole v Zürichu je dobila učiteljica na naslov šole reklamno pismo in revijo Zavičaj Matice iseljenika Srbije iz Beograda, kmalu nato pa še časopis Slobodna riječ iz Buenos Airesa, pa še prav nobenega časopisa iz Slovenije (pa čeprav je bilo večkrat objavljeno).

Pohvalno je, da so se v večini zahodnoevropskih držav zdomci znašli in kljub mlačnosti domovine zavihali rokave in samoiniciativno v svojem prostem času poiskali šolske prostore, primerne učne moči in organizirali za svoje otroke slovenski dopolnilni pouk. Dober primer za to, kako iznajdljivi in uspešni so lahko pri svojem delu zdomci, je prav gotovo Švica — dežela, ki se je sama naučila narodnostne strpnosti, vendar pa tujim delavcem v pogledu narodnega šolanja ne pomaga dosti. Kljub temu pa lahko ta dežela služi kot tipični primer, s kakšnimi težavami se ti zavedni Slovenci srečujejo na svoji poti. Da imamo danes

v Švici tri slovenske dopolnilne šole, je namreč zasluga nekaterih posameznikov ter slovenskega planinskega društva Triglav v Švici, kajti za maloštevilno slovensko srenjo se kljub pismom in prošnjam na vse strani, ni nihče zmenil. Te šole poslujejo tako dobro, da obiskuje pouk tudi nekaj otrok, ki jim je mati Nemka ali nemško govoreča Švicarka, najstarejši šoli v Luzernu je celo uspelo privabiti otroka slovenskega zdomca iz Beneške Slovenije.

Položaj se je spremenil, ko se je razvedelo za delovanje teh šol in še posebno, ko so se te šole skušale med seboj tesneje povezati ter izmenjati tako dragocene izkušnje. To je bilo uradnim jugoslovanskim predstavnikom v Švici preveč: Slovencem so začeli očitati separatizem in nacionalizem in jim celo zagrozili, da otroci ne bodo dobili spričeval potrjenih s strani konzulata ali ambasade. Narodnostni interesi naj bi se spet enkrat morali podrediti političnim motivom in uradni nadnacionalni politiki jugoslovanske vlade! Šolanje slovenskih otrok je pač še danes manj važno, kot pa dober politični nadzor. Razen političnega pritiska sicer jugoslovanska vlada ne napravi ničesar, zdomci morajo še vedno sami skrbeti za prostore, učne moči, knjige, itd., kar znaša 20 do 65 šfr mesečno za otroka, pač glede na kraj in število učencev.

VRAČANJE ZDOMCEV

Mnoge razvitejše in večje dežele kot je Slovenija, so že davno začele proučevati vzrok odhajanja svojih ljudi posebno strokovnjakov v tujino, možnosti za njihovo vračanje ali vsaj možnost za sodelovanje z njimi. Slovenija bi kot majhna dežela morala še posebej skrbno zasledovati in proučevati ta pojav. Kolikor se namreč ti ljudje po določenem času vrnejo v matico, je domovina tako poceni pridobila stropovno podkovane in vsestransko razgledane strokovnjake. V današnji mednarodni gospodarski povezavi lahko z gotovostjo trdim, da se iz leta v leto večja potreba po strokovnjakih, večjih tujih jezikov, ki do potankosti

poznajo tržišče v tujih državah in ne nazadnje tudi običaje in navade v teh deželah. Na mnogih področjih se bo moral jutrišnji slovenski strokovnjak naučiti hitro in učinkovito reagirati, kajti dogovori, pogodbe, itd. sklenjeni s tujimi partnerji niso vedno enaki pogodbam, sklenjenim s tujimi partnerji. Slovenijo v mnogih pogledih radi primerjamo s Švico. Naj na kratko še tu napravim primerjavo, kaj je Švica že napravila na tem področju.

Leta 1961 je švicarsko veleposlaništvo v ZDA napravilo seznam vseh v Severni Ameriki zaposlenih strokovnjakov z namenom, da s temi ljudmi stopijo v tesnejšo zvezo in da jih seznanijo o možnosti zaposlitve v domovini. Iz pisemenih odgovorov in iz ustmenih razgovorov s temi strokovnjaki je bilo razvidno, da bi se del teh ljudi rad vrnil v domovino, kolikor bi dobili primerno delo, plačilo in sicer primerne življenjske pogoje. Ta seznam je bil v domovini na razpolago vsem večjim tovarnam, ustanovam in zavodom, ki so s pomočjo tega seznama pridobili nazaj marsikatega že odpisanega strokonjaka. Istočasno s tem seznamom je veleposlaništvo začelo izdajati tudi četrtletno glasilo *Bulletin for the Swiss Engineers and Scientists in North America*. Revija je torej namenjena še posebej visokošolanim strokovnjakom in vsebuje kup novic s področja gospodarstva in kulture. Vsi jo dobivajo brezplačno, stroške pa pokrivajo deloma švicarske tovarne, ki v tem časopisu razpisujejo prosta delovna mesta. Preko 2.000 visokokvalificiranih strokovnjakov v Severni Ameriki je tako na tekočem z dogajanjem v domovini. Ne samo, da smejo povratniki vse svoje stvari uvoziti brez carine v Švico, še več, celo vožnjo zase in za družino dobijo v celoti povrnjeno.

Toda ne samo bogate dežele, tudi manj bogate države napravijo za svoje zdomce precej več kot pa Jugoslavija. Vzemimo primer Italije, kjer je glede zaposlitve prav gotovo tako težko kot v Jugoslaviji. Italijanskemu povratniku ni treba plačati carine, čim dela leto dni v tujini, po letu dni in pol mu ni treba plačati niti carine za osebno vo-

zilo. Italijanski državljan dobi brezplačni potni list, povrnjene vozne stroške, v kolikor se udeleži državnih volitev, enkrat letno lahko potuje skupaj z družino s polovičnim popustom po železnici. Otroci italijanskih zdomcev imajo pravico do letnega dopusta v Italiji, pri tem jim država precejšnji del stroškov povrne. Kolikor italijanski delavec uspešno konča kak strokovni tečaj v tujini, dobi povrnjeno polovico vseh stroškov, ki jih je imel med šolanjem.

Podobne ugodnosti imajo tudi člani drugih narodov in to iz enega samega vzroka: vsak zdomec, ki se je odločil vrniti, je za domovino poceni pridobljena strokovna delovna sila, ki v marsičem prekaša rojaka, ki je ostal v domovini.

V čem se pravzaprav razlikuje zdomec-povratnik od enako starega vrstnika, ki je ostal doma v Sloveniji? Zdomca je življenje v tujini prisililo, da misli tudi trgovsko: njegov izdelek ne bo boljši od vrstnikovega doma, bo pa lepši in cenejši. Njegovo delo je temeljito, v tujini se je naučil vztrajnosti, katere imamo Slovenci včasih še vedno premalo. Njegov način sklepanja je logičen, izražanje jedrnato, saj je to ena izmed lastnosti, brez katere v tujini ni uspeha. Ne boji se odgovornosti, čeprav se istočasno dobro zaveda posledic, ki so neredko hujše kot v domovini. Naučil se je novih organizacijskih prijemov, zna jih uporabljati, čeprav mogoče ne tako dobro kot njegov vrstnik, rojen in vzgojen v industrijskem svetu. Poleg materinega jezika govori še enega, neredko dva svetovna jezika, je strokovno podkovan in razgledan. Seveda z gornjo primerjavo ne želim reči, da so to postale vrline vsakega zdomca in da se tudi vrstnik, ki je ostal doma, ne more dokopati do tega; poudariti hočem le, da ima več možnosti, kot njegovo rojako, ki je ostal doma. Ni zaman včasih obrtnik pošiljal svojega sina na tuje, da poglobi svoje znanje in razširi svoje obzorje, preden prevzame očetovo delavnico!

Na žalost mnogo odgovornih v matici tega sploh ne razume, ker večina teh lastnosti sama nima. In ker jih ni

ma, misli, da te odlike za dobrega delavca, za dobrega gospodarstvenika niso pomembne.

Ob raznih srečanjih zdomcev z uradnimi predstavniki matice, se slednji večkrat hoté, pa tudi nehoté skrijejo za besede: Delali smo napake, v bodoče bo bistveno drugače! Vem, da zdomci niso izgubili upanja, kljub temu naj zaključim svoje razmišljanje z besedami Harolda Mac Milana, bivšega britanskega premiera: Kdor se hoče na napakah učiti, ne sme delati vedno istih napak.

Fislibach, 1973-11-25.

»Slovenija je bolj mačehovska kot pa so druge republike, kadar gre za kulturno in drugo dejavnost med rojaki v tujini.«

Drago Seliger
predsednik Izseljeniške Matice
Delo, 14.12.1971

MOČ V BELEM

Pred vrati sta stala negovalca s praznim nosilom.

»Sta prinesla papirje ali ne?«

»Mrhovinar smrdljivi!... in tvoji papirji! Mrliča nazaj! Pa kar takoj!«

Zgodovina mrtvašnice podobnega velelnika še ni bila doživela. Strežnik, ki je postajal drobec zgodovine, tudi ni pomnil enakega napada, na mrliški inventar prosekture. Negovalci so zmeraj mrliča prinašali in se podvivali, da se jih znebijo. Da bi jih jemali nazaj, se še ni bilo primerilo.

»Mrliča nazaj? je nejeverno vprašal. »Oba?«

»Enega.«

»Katerega?«

»Pravega. Se razume.«

Iz hladilnika so potegnili drugega mrliča in ga poravnali vzporedno s prvim.

»No? Kateri je pravi?« je zajedljivo zinil strežnik.

Pred nebeškim hladilnikom je nastal zagoneten položaj. Trije možje in dva mrliča so se nekaj trenutkov molče občudovali. Ko statisti v obrobju grozljive filmske scene, na katere je režiser pozabil.

V strežniku se je oglasila žilica dovtipneža.

»Vzemita oba,« je dejal in se zarežal z glasom škodoželjneža, ki ve, da z dovtipom ničesar ne tvega.

Negovalca sta odšla nazaj na oddelek. Nosilo sta odložila pred vrati prosekture, prav na njen prag. Ko se znova vrneta, bo nosilo s tovorom njuna najlepša trofeja dneva.

Strežnik je za njima zaklenil vrata. Ko je nato v pisarni prislonil debele ustnice na zlizano grlo steklenice s slivovko, se je pridušal, da vrat nocoj ne bo več odklepal, ne zaklepal. Ne on, ne nihče drug. Vrata ostanejo, kot so. Pa

amen! Red naj velja tudi v mrtvašnici. Mrliče noter pa spet ven — to že ni red! Mrlič — kup gnilega, smrdljivega mesa s kostmi... tja v tri dni ga hočejo prevažati in odvažati. Nekaj imajo z mrličem za bregom. Duše mu ne bodo tlačili nazaj, prav gotovo ne. Njegova duša jim je ušla. Zlodej vedi, kaj bodo s telesom. Mogoče pa je bil politik. Tovaríš iz stranke. Preden ga spustijo med nebeščane, mu morajo podeliti strankine zakramente — — živijo! Ho, ho!... Stranka pravi zakramentu drugače. 'Orden'. Ordene deli včasih že kar živim. Tudi po dvakrat. Orden zaradi nekakšnega dela. Orden za korajžo. Dodalo bi se lahko še orden rdeče redkvice. Zares. Teh bi morali podeliti največ. Vsi ljudje iz stranke so zunaj rdeči, znotraj pa ob vsakoj barvo; kot redkvice.

Dolg požirek slivovke, s klopotanjem po goltancu. Požirek bi bil daljši, da ni zabobnalo po vežnih vratih.

Z negovalcema je pred vrati stal resen možakar. V rokah je ujčkal zelenkasto škatlasto stvar. Morda škatla z zakramenti — je ugibal strežnik, ko je za laket odprl vrata in natakajeno vprašal:

»Kaj bo dobrega? Imate papirje?«

»Fizik sem,« se je predstavil resni možakar.

Strežnika so odrinili od vrat in planili v vežo. Iz fizikove zelenkaste škatle je prihajalo glasno prasketanje.

»Hej vi! — tudi če se pišete Fizik! — počasi! Kar lepo nazaj!«

Uradne besede strežnika niso nič zalegle. Fizik je rinil po hodniku. Iz njegove škatle je prasketalo vedno silneje. Ob enem od mrličev je iz škatle sikalo lajajoče kvakanje. Iz nje je ropotalo ko v izdelovalnici klopotcev, skozi katero veje burja.

»Tole truplo nesite nazaj,« je fizik ukazal negovalcema in zginil.

Negovalca sta morala po nosilo, ki je uslužno čakalo pred vežnimi vrati. Strežnik je robantil za njima. Ko sta negovalca stopila iz veže na plano in grabila nosilo za ro-

čaja, se je strežnik podvival. Zaklenil je vrata. Ključ je potisnil globoko v hlačni žep.

»Odpri in ne nori!« sta vpila negovalca pred vrati. »Če ne, te bomo jutri pokopali.«

»Papirje sem! In brez razgrajanja. Ali pa pokličem milico.«

Službena vnema se strežniku ni obnesla. Ni minilo pol ure, ko je prišel stari Kac. Košate obrvi so se mu ježile v slavaloka hude ure. Za njim sta prijadrala profesor Lojevski in resni fizik z zelenkasto škatlo, ki je neumorno klopotala.

»Jutri se boste javili disciplinskemu sodišču uprave,« je profesor Kac dejal strežniku.

»Zakaj pa to? Sem mar kaj slabega zagrešil?«

»Kje neki. V soboto popoldne se da zagrešiti samo kaj dobrega,« ga je pohvalil stari Kac. »Jutri pa pred disciplinsko!« je še naglo pribil. Strežnika je zraven nabodel z grozovito mrkim pogledom. Zato, da bi dedca v kali minil smeh. Dedca strežniškega je namreč začelo razganjati hropeče smejanje, ki bi izdajalsko povedalo, da je strežnik Kaca razumel: 'jutri je itak nedelja in disciplinske latrine so zaprte.'

Pred hladilnikom mrtvašnice so potekale resne minute.. Fizik je z zelenkasto škatlo veslaril po prostoru.

»Izredna radioaktivnost,« je razlagal. »Geigerjev števec poje, da ga je veselje poslušati,« je pomahal s škatlo pred Lojevskim.

Profesor Lojevski bi se rad bil umaknil ropotanju v fizikovi škatli, a si je premislil. Da si ne bo kdo mislil, da se česarkoli ženira, se je držal trdo. Čelo pod krajci klobuka, ki ga je bil pozabil sneti, je grbančil v zaskrbljene gube. Pepelnati brčiči so se mu mršili nad usti, ki niso hotela spregovoriti.

»Torej?« je vprašal profesor Kac, ko je fizik utišal Geigerjevo ropotalo.

Kacov 'torej' je veljal Lojevskemu. Lojevski je to dobro vedel. Kac bo položaj pred hladilnikom predelal v

družabno igro s kartami. Tako kot vselej bo Lojevski igro kajpak zgubil. Tudi to je Lojevski predvideval ob Kacovem 'torej'. Razen če — tukaj je navsezadnje še neki fizik, če bi se z njim dalo kako ugnati Kaca, ki niti ni povedal, kaj pravzaprav hoče.

Lojevski se je poskušal nasmehniti fiziku. Hotel je, da bi nasmeh bil prijazen in obenem za stopničko nad resnobnim stanjem pred hladilnikom. Bil bi naj izraz odobravanja za čudovito izvajanje z Geigerjevim števcem. Priznanje dirigentu med generalno vajo orkestra s tolkali.

»Kako torej?« ga je zmotil Kac.

Lojevski je poznal Kacove neznosne manire. Ne odneha. Kac je sitnoba brez primere. In zdaj je začel in ne bo zlepa odnehal.

»Mislim, da smo dovolj videli — hočem reči, lahko gremo,« je Lojevski prizanesljivo dejal.

»Zakaj pa taka naglica?« je menil profesor Kac. »Z radioaktivnim mrličem bo treba bržčas nekaj ukreniti.«

»Pa prav hitro,« je dodal fizik. »Bodite veseli, da vam mrlič še ni shodil. Potem bi vam zasvinjaril z žarki celo mrtvašnico.«

Profesor Lojevski je tiho obžaloval, da se je dal zvaбити v mrtvašnico. Ko je pred nekaj minutami v telefonu spoznal hripavo Kacovo grlo, ga je že obšla nejasna slutnja, da se dogaja nekaj manj navadnega. In je nasedel Kacovemu vabilu: — 'vabim vas na sobotno procesijo skozi prosekuro. Če ne pridete, boste ob edinstven užitek. Če pridete, boste zadeli petdeset kil težko tombolo.'

Petdesetkilska tombola, ki jo naj Lojevski zadene, je radioaktivni mrlič. V tem pogledu je položaj bil izjemno jasen.

»Gotovo je res — mnenja sem, da bo treba z mrličem res nekaj ukreniti. Rekel bi — kako pa je bilo pravzaprav? Kako se je moglo sploh kaj takega primeriti?« je vprašal Lojevski.

»Kaj takega primeriti?« je ponovil fizik. »Kako to mislite?«

Fizik je spet pognal Geigerjev števec v regljanje. Krožil je z njim nad mrličevim vratom, krog Kacovih nog in mimo klobuka Lojevskega.

»Mislim tako — namreč, na kakšen način je mrlič postal tako zelo, dejal bi pretirano radioaktiven?«

»Čisto preprosta zgodba,« je lagodno govoril fizik in ugasnil števec, da bi bilo bolje čuti, kaj bo povedal. »Preprosto, res. Namesto desetisočinke ena cela desetinka grama.«

Zgodba se profesorju Kacu ni zdela tako preprosta, kot je zagotavljal fizik. Tudi krotičaste misli Lojevskega niso napovedovale bistrega konca radioaktivne zgodbe v mrtvašnici. Zato je Kac dopolnil fizikovo preprostost in dejal:

»Gre za količino radioaktivne raztopine, vbrizgane bolniku, če prav razumem situacijo.«

»Popolnoma prav ste razumeli,« je potrdil fizik. »Bolniku so vbrizgali tisočkrat preveliko dczo. Iz njegove krvi so napravili majhen atomski reaktor. In iz bolnika je nastal mrlič.«

»No torej,« je dodal Kac. »Nemarnost pri zdravniškem delu. Sodnomedicinski primer. Mrliča boste blagovolili prevzeti. Ta je vaš.«

Fizikova izvedenost in Kacova velikodušnost sta zafecljala klimo pred hladilnikom. Lojevskemu je postalo toplo. Kako tudi ne. Po suhem mu bodo obesili mrliča na pleča. In sicer problematičnega mrliča. Mrliča, ki daje misliti. Razmišljati o radioaktivnem mrliču — božja mamka! — je neprijetno. Neprijetno kot — — kot... zvečer na tešče ponavljati veliko poštevanko... z rokoborcem igrati slepe miši... pustiti se briti pod pazduho od sadističnega brivca...

»O mrliču sva se menda dogovorila,« je rekel Kac. Napotil se je proti hodniku in fizik jo je mahnil za njim.

»Trenutek — hočem reči, zaradi osebne poučenosti bi vendarle rad vedel, kako se je bilo primerilo, to kar se je,« je pohitel Lojevski.

»Saj sem že dejal,« se je namrdnil fizik. »Čisto enostavno. Zdravnik se je pri računanju radioaktivne doze zmotil. Sicer pa — obrnili se boste itak na vodjo laboratorija za medicinsko jedrsko fiziko. Na doktorico Gularjevo. Predpostavljam vsaj, da boste to naredili,« se je nasmehnil in naglo odšel.

Profesorja Kac in Lojevski sta zložno zapuščala mrliško izbo pred hladilnikom. V njenem koraku bi bilo več bratske sloge, da ni Kacova gumijasta peta suhe noge nekoliko podrsavala, medtem ko sta oba čevlja Lojevskega v zmernem salonskem ritmu poškripavala.

»Pameten mož,« je pokimal Kac za fizikom.

»Nič mu ni reči,« je mlačno poskušal pritrčiti Lojevski. »A zdaj doktor Gularjeva!« je vzdihnil. V njegovi sapi je bilo zelo malo navdušenja.

»Gularjeve nič ne poznam,« je rekel Kac.

»Tudi jaz komaj,« je zinil Lojevski. Ker se mu je zadelo, da se je Kac nad njegovimi besedami obregnil, je hitro dopolnil: »Komaj kaj več, čeprav je daljna sorodnica. Po materini liniji. Ne čisto na ravni sestrične.«

»Že dobro,« je zabrundal Kac. Lojevskega sestričenski rodovnik ga ni zanimal v podrobnosti. »Bo kaj haska od nje?«

»Bo.«

»Seveda,« je hripavo pritrčil Kac in obenem hitro pomislil na rodovnik Gularjeve, kolikor ga je bil spoznal prav zdajle. »Začetek z današnjim mrličem — začetek je precej svojevrsten.«

»Svojevrstno radikalen,« se je strinjal Lojevski.

»Žarčenja je kar čez mero,« je zagodel Kac.

»No da — hočem reči, medicinska jedrska fizika se pač ukvarja z žarkovjem.«

»Hočete reči, da današnji mrlič preveč žarči,« ga je popravil Kac.

»Hočem reči nekaj drugega. Hočem reči — narava žarkovja je nekaj posebnega.«

Kac je poznal zapeljivo bistrost razgovorov Lojevskega, pa je brez velikega pomišljanja pritrdil:

»Ni dvoma.«

»Ni, kajne?«

»Res ni.«

Bila sta pri večnih vratih. Lojevski se je tehtno ustavil. Kacovo premočrtno pritrjevanje ga je presenetilo. Kac, večna robata opozicija, pa naenkrat stoodstotno solidaren! — Lojevski je bil prepričan, da je s svojim modrovanjem zadel resnico v živo, Kac se resnici ne more upirati. Ne more. Mislim Lojevskega je celo pritrdil. Kar dvakrat zapored! — Lojevski si je v hipu bil na jasnem, da je psihološka struktura razgovora s starim Kacom ugodna.

»Učinkovitost žarkovja in človek si pravzaprav stojita vsaksebi,« je Lojevski razgaljeval resnico. »Človekova prisotnost je nepomemben činitelj.«

»A!« se je začudil Kac.

»Da, nepomemben. V današnjem svetu je človek le še sprožilec. Pritisne na gumb — mehanizem se sproži. Kakšen je učinek, ni več odvisno od pritiska. Samo še od gumba.«

Kac si je priznal, da ga je Lojevski z modrovanjem nadrasel. Rekel je:

»Zdi se, da vas je radioaktivni mrlič močno premaknil. Razgibal. A da povem po resnici — vašemu pritiskanju in gumbom ne znam slediti.«

Lojevski je stopil k steni in v temi tipal za električnim stikalom. Prižgal je na hodniku luč. Kaca, ki je pravkar priznal, da je v besednem umovanju zaostal, hoče tudi videti, ne le slišati.

»Bom razložil — hočem reči, naj pojasnim. Predpostavimo dve injekciji v veno. Prva je sladkor, druga pa radioaktivna raztopina.«

Profesor Lojevski je skozi debele naočnike poiskal Kacov obraz. Kac pa je molčal, ne da bi svojemu obrazu zaupal kakršno koli sled notranje vznemirjenosti. Lojevski je nadaljeval:

»V obeh primerih pa ga zdravnik polomi — mislim reči, obakrat se primeri pomota,« se je trudil Lojevski, da bi bil čimbolj slikovit pred Kacom, ki je trdovratno molčal.

»Dve pomoti torej,« je razlagal Lojevski. »Prva pomota s sladkorjem vbiziga zdravnik, recimo, zrak. Pomotoma. Res nehote. Nekaj zraka. Dobro pa vemo, da je malenkostna količina zraka lahko v brizgi.«

Kac je še vedno molčal. Predavanje o injekcijah zraka ni bilo preveč presunljivo, a Lojevski si zna polomiti jezik, če bo hitel z besedami, kot sicer ni njegova navada.

»Nekaj zraka v venski injekciji,« je medtem govoril Lojevski, »nekaj ga sme biti. Je neka dopustna meja količini zraka. Da. No — hočem reči, zdaj se primeri prva pomota. Naš prvi zdravnik prekorači dopustno mejo zraka v venski injekciji. Predpostavimo, da jo prekorači tisočkratno.«

Kacu se je začelo svitati, da je Lojevski izbral za dokazovanje neskončno opletavo pot. Če bo zdajle vztrajal z Lojevskim, ga bo peljal Lojevski čez drn in strm, da ga bo na kraju postavil pred krtino, kjer bo izjavil: 'tale kup krtovega dela je bil vreden dolge poti.' Da bi se do krtove mojstrovine podvizala, je Kac pripomnil:

»Dobro, prvi zdravnik je pritisnil na napačen gumb. Pa zdaj?«

»Tako — hotel sem reči isto. Napačen gumb. Prva pomota — tisočkrat prekoračena dopustna meja zraka. In učinek? Kakšen je učinek? Največkrat nič. Pomota s tisočkratno težo ostane brez učinka. Zaradi narave pomote, ga ni, učinka.«

»Že razumem,« je pritrdil Kac. »Na vrsti je drugi gumb, druga pomota.«

»Zelo točno,« je pritrdil Lojevski. »Druga pomota — tudi tisočkratno prekoračenje dopustne meje. A gumb je drug. Gumb je radioaktivna raztopina.«

Smisel dolgovezja z injekcijami je bil pred Kacem na dlani. Kac je razumel, kam je prijadral Lojevski.

»Povedati hočete,« je dejal Kac, »da druga pomota, tista z radioaktivnim sredstvom, ubije človeka. Ker ste jo vzporedili z vbrizganjem zraka v veno, ste iz obojega naredili igro slučaja. V obeh primerih gre za tisočkratno prekočaenje dopustne doze. A učinek je odvisen od narave pomote, kajne?«

»Vidite — hočem reči, tako je.«

»Slučaj hoče, za katero od obeh možnih narav pomote gre. Ali za tisto, ki ubije človeka, ali za ono, katero se preživi. Saj mislite tako?«

»Tako — mislim, da tako stoje stvari. Sodobna medicinska tehnika prinaša novosti, ki se jim bo treba prilagoditi.«

»Storilca pomote ste odpravili s sveta.«

»Storilec bi bil, a samo kot sprožilec slučaja. Hočem reči — slučajnosti niso same po sebi kazniva dejanja.«

Kac ni zinil nobene. Ozrl se je po hodniku za strežnikom, ki bo moral nocoj še enkrat odklepati in zaklepati vrata, ko bodo radioaktivno truplo odpeljali na sodnomedicinski inštitut.

Po Lojevskem je Kac podrsal z bežnim pogledom. Lojevski je doktorico Gularjevo uvrstil med nepomembne sprožilce dogajanj, zaradi katerih komaj umre posameznik, a katera ne potresejo sveta. Kac ni vedel, kaj bi znal Lojevskemu na pragu prosekture še povedati.

Stari profesor je naglo stopil na plano in pogledal po vremenu. Večerno nebo se je borilo s koprenastimi oblaki in Kac je začutil, da ga bo začelo trgati po nogi.

9. poglavje

Snel je črne naočnike in jih trdo odložil na mizo. Sunkovito je vstal, stolico na kromiranih nogah s koleščki je odneslo meter nazaj v steno.

V sobi je bilo povsod dovolj svetlobe. Zunaj je bil sončen dan in znotraj so različno barvane stene igrale v pro-

stor prijetno sinjino, ki je svetila. Profesor Ventura pa je pograbil listič z mize in z njim stopil k oknu. Še enkrat je bral, kar je napisal profesor Kac o Lebanovi bezgavki.

'Ta pa je kosmata!' je vrelo po Venturi. Kacovi izvidi, napisani izpod mikroskopa, so v Venturi zmeraj odpirali tesnila naglega pridušanja. Današnji izvid je imel dodatne posebnosti.

'Kacu so se začeli drobiti možgani!' je pobesnevalo v Venturi. Potresaval je list s Kacovim izvidom, ko da se namerava znebiti lepljivih smeti. 'Kup neznanja! neodločnosti! mečkanja s praznimi pojmi!

Obsodbo nad Kacom je Ventura hitro izrisal:

».. v bezgavki ni nikjer rakastega tkiva...« je bral Ventura prve Kacove vrstice in z njimi bi bil zadovoljen. Bile so v skladu z uradno Venturovo diagnozo. Ventura je takrat, ko je dal izrezati bezgavko v pazduhi, Lebara tudi dolgo pretrkaval po prsni in po hrbtu, postavil ga je za rentgenski zaslon in zraven neprestano modroval:

'vse v redu! Pljuča zdravega hribovca! Drobovje polboga! Vse zdravo, čisto, sposobno za delo in za razplod!' Lebara je uvrstil v sloj zdravih ljudi, ki mu je usojeno poslanstvo vodstva, strokovne oblasti in biološke skrbi za zdrave generacije potomcev.

»...reaktivno bohotenje bezgavke pa je tiste vrste, ki govori za rakasto bolezen v bezgavčevem povirju,« je napisal Kac v zadnjih vrsticah izvida. Vrstice so vrgle Venturo iz zmeraj nekoliko pomaknjene ravnotežja. 'Norec stari!' — je besnel nad Kacom — 'leze v protislovja! Najprej »ni rak«, potem v isti sapi »je rak«! Nekaj podobnega lahko napiše samo mazač brez strokovnega znanja!'.

Zadnji stavek, ki si ga je privoščil stari norec Kac, je zvenel stvarno:

»Svetujem sistematično preiskavo.«

Ventura je videl v stavku nemarno izzivanje. Navaden mrliški nadzornik — pa si dovoli dajati napotila mojstru klinike!

Profesor Ventura je pograbil crne naočnike in si jih nasadil na nosni koren. Preden je zapustil kabinet v prvem nadstropju klinike za notranje bolezni, je pred ogledalom potegnil s ščetko navzdol preko brk. Ščetine, ki so si poskušale utirati nekaj svobodne drže v omelu pod nosom, so bile nato poravnane v gost, negovan grm, ki nareja vtis. Ventura je snel očala in s prijaznim pogledom ocenil lego dlak. Potem je nataknil očala in obraz je spet pripadal strogemu profesorju.

Skozi tajniško sobo pred kabinetom je profesor Ventura korakal, deleč navodila:

»... napišite odgovore ... naročite za jutri ... odložite na popoldne ...!«

Tajnica je zatajevala dih in lovila navodila v beležnico.

Bumf! je Ventura šel skozi vrata.

Na vežnih vratih prosekture je Ventura zadel v strežnika, mazal je tečajje vrat.

»Kje je profesor Kac?« Venturov glas je bil sršenast.

Strežnik je odstavil oljnat čopič od železnega tečaja. Napel je spomin. Kje je bil danes zadnjikrat videl profesorja Kaca? Pred kratkim? Ali je že kaj več od tedaj? Je bilo zgoraj v nadstropju ali spodaj? V pritličju?

»Tiči v svojem brlogu?« je zarohnel Ventura nad strežnikom, katerega prikazen se mu je zdela prepočasna.

»Zgoraj je, zgoraj,« se je spomnil strežnik. »V svoji gajbi,« mu je začel spomin imenitno delovati. Hotel je s čopičem k vratom, a se je naprdnil za Venturo, ki je medtem že hitel po stopnišču:

»Njegovi gajbi pravimo mi tukaj kabinet. Ne brlog.«

Pozdrav med Kacem in Venturo ni bil svečanost. Kac je nategnil košate obrvi pod gube čela:

»Kaj vas je prineslo?«

Ventura se je naglo razgledal po sobi:

»Stolice za gosta, vam še zmeraj niso naredili. Na čem pa bova sedela?«

»Zadnjič — pred kake tri četrt leta — ste udobno sedeli na onemle prostoru,« je Kac pokazal na zaboj za premog. »Danes dobite navaden stol.«

Stopil je k vratom, jih odprl in zaklical v hodnik:

»Halooo!«

Kacov »halo« je bil hripav, a našel je pot v vse prostore prvega nadstopja. Odpirala so se vrata in na hodniku je bilo naenkrat polno oseb. Iz prve sobe je važno skočila laborantka; iz druge doktor Pegan; iz tretje se je privalila debela preparatorica, v rokah je še držala toplo hrenovko; iz četrte je stopil profesorjev pedel.

»Prinesite stol! Imamo gosta!«

Medtem ko je Ventura polagal na mizo pred Kaca izvid o Lebanovi bezgavki, je pedel prinesel stol. Velik, lesen, težak, okoren. Naslanjalo in sedež iz pletene slame, ki je rjavela in ni mogla povsem prikriti preperevanja. Stol je postavil na sredo sobe in Ventura ga je zasedel z vidnim zadovoljenjem.

»Tole me je prineslo,« je Ventura pokazal na izvid, ki je ležal pred Kacem, ne da bi ga Kac pogledal. Stari patolog si je dal opravka z dolgim ustnikom iz drenovine. V osmojeno luknjo je vsajal cigareto, ki je globoko lezla v ustnikovo žrelo. Skoro do polovice, je Kac z večšim pogledom zadovoljno ugotovil in prižgal.

»Zelo bom vesel,« je postajal Ventura živčen, »če mi pojasnite, kaj ste s svojim izvidom pravzaprav hoteli povedati.«

Profesor Kac je krepko vlekel skozi ustnik.

»Veselja vam nočem kratiti,« je potlej dejal Kac Venturi in zrl v okno. »Da veste: profesor Leban ima raka, ki ga vi niste znali poiskati.«

Na Kaceve besede ni bilo takoj odziva. Ustna kota v Venturovem obrazu sta počenila v plosko brado in v obrazu se je spopadla osuplost z zaničevanjem.

»To ste hoteli povedati?« je čez čas zinil Ventura.

»To sem povedal.«

V Venturi je zmagalo zaničevanje. V ničev svet med štirimi Kacovimi stenami je nato zaropotalo :

»Pa-pa — — paprlapa!« je spravil Ventura iz sebe. Z glasom, ki ni pel, ni govornil. Niti izkliceval. Teleban se je pomotoma usedel na gostačevo harmoniko in iz nje so ušli glasovi — tako so zveneli Venturovi zlogi. Zraven je Ventura zamahnil z levico navzdol. Desnica je zaokročila navzgor, da je kazalec potrkal po čelu.

Krožni polet Venturove desnice in pritrkavanje po lobanji je stari profesor opazoval z očesnim kotom. Ventura se je poslužil prastare govorice z rokami in Kac je sklenil, da bo raje počakal na Venturove besede, morda prinese glasovi iz Venturovih ust kaj otipljivega za razgovor. Od kriljenja z rokami si Kac ni obetal kdove kaj, zato je molčal.

»Trdite, da ste raka v bezgavki videli?« je postajal glasešen Ventura.

»Tega ne trdim.«

»Torej ni rak!« je vzrožil Ventura.

Profesor Kac, ki je odklanjal govorico z rokami, je govoril z obrvmi. Medtem ko so Kacovi pogledi medlo ležali v štirioglatem ozkem oknu, so se obrvi jezno pognale pod čelo. Napoved neurja. A takoj so se obrvni obodi spet polegli v trmasti okvir obraza in Kac je mirno dejal:

»S patologijo ste bržčas že od nekdaj skregani.

»Od nekdaj? Kam pa merite? Kregam se z vami! Da, z vami, vi pa... vi pa niste posebljena patologija.«

V Kacovem ustniku je zacvrčalo, cigareta je dogorela do ustnikovega robu. Drenov čad je dehtel na povojeno prčevino, ki jo je Kacova slina predelala v posebno draž.

(Dalje)

FIZIOGNOMIJA TOTALITARIZMA

4.

Subjekt industrijske civilizacije je podvržen nezadržnemu gibanju v vedno bolj mnogoličen sestav. Ne glede na vrednost družbenih normativov, na njihovo smer, na njihov smisel ali nesmisel je gibanje privedlo subjekt v obod sodobne tehnike. Značilnost civilizacijskega obdobja je, da družba vsebinsko prehaja v nesubjektivno osnovo družbene tehnike in da se v tehničnem delovanju »objektivizira«. Družbena tehnika, njena organizacija in vezanost ljudi na njeno ogrodje, vse skupaj je postalo sodobna inačica ljudske družbe. Ljudje delujejo ob zamotanih industrijskih dosežkih, ob proizvodih tehnologije, so nanje priklenjeni, izkoriščajo zapletene dosežke industrije, ne da bi bili primorani, da bi jih tudi razumeli. Sodobni subjekt se je sprevrigel v svojo tehnično identičnost in ta je vedno bolj raznolika in vse bolj sestavljena. Subjekt se v civilizaciji navznoter razhaja, razkrajaja. Poizvodnja tehničnega sredstva in njegova uporaba nista istovetni. Preizvodni proces in uporabno, potrošno izvrednotenje proizvoda sta ločena, a medsebojno odvisna dejavnika tehnično razvite družbe. Skratka, subjekt sodobne industrijske civilizacije se v tehnični diferenciaciji atomizira in komplekstnost tehničnega kolosa je postala del njega, del subjekta, Je njegova tehnostruktura.

Subjekt industrijske civilizacije je potemtakem dvoje: je sociologizacija in je tehnično strukturiranje, tehnostruktura. Subjekt se uresničuje s sociološkim normiranjem na osnovi svoje tehnostrukture. Če imajo normativi družbe določeno moč nad ljudmi, potem jo imajo zato, ker

se ujemajo s procesi tehnične objektivizacije subjekta. Oboje, sociologizacija in tehnostuktura določenega prostora in časa sta pogojeni druga v drugi do tolikšne mere odvisnosti in vzajemnosti, da si ene ni možno zamisliti brez druge. Subjekt je to, kar je vsota njegovih normativov in hkrati to, kar je njegova tehnična zasnova, obseg in globina tehničnih dosežkov in izkušenj in tehničnih organizacijskih prvin, med katere je družba razporejena in nanje dialektično vezana. Pristojnost določenih normativov, pristojnost znotraj okvirov sociologizacije z ene strani, z druge strani tehnostuktura, oboje skupaj opredeljuje subjekt v vsej svoji razsežnosti, opredeljuje subjekt na veliko, določa *makrosubjekt*.

Ob pojmu makrosubjekt nastaja vprašanje, kaj je poleg *mikrosubjekt*. Po logiki opredelitve makrosubjekta (sociologizacija + tehnostuktura) bi mikrosubjekt bil posameznik in njemu lastna tehnostuktura. Torej posameznik s pristojnostjo normativne regulacije lastnega bivanja, posameznik z lastnimi, sebi odgovornimi normativnimi ko dekami in s tehnostrukturno osnovo, razvito iz lastnih sil v lastni uporabnosti.

V tej obliki danes mikrosubjekt ni mogoč. Do neke meje bi ga lahko iskali v dobi začetkov meščanskega roko delstva, v obdobju zametkov meščanstva iz »viška« ljudi sredi še trdnejšega fevdalnega reda. Preprostost tehnike proizvodnje na začetku obrtništva je dopuščala relativno avtarkičnost proizvajalca in za proizvodni proces je veljalo pravo normativne samouprave. Mikrosubjektne oblike proizvodnje pa so preraščale v svojo negacijo, v makrosubjektne način bivanja: vse manj proizvajalne avtarkije in vse več medsebojnega povezovanja zaradi nastajanja vzajemne tehnične odvisnosti na podlagi delitve tehnologije dela. Vzporedno se je vedno več normativnega in regulacijskega dogajanja združevalo in učvrstilo meščanske cehe, stranke, oblike in vlogo kapitala.

Položaj posameznika v industrijski civilizaciji ni istoveten z mikrosubjektom. Posameznik pa teži k mikrosubjekt-

ni vloži znotraj družbe. Posameznik se istoveti najprej sam s seboj. Kolikor se v istovetenju morejo izraziti splošni družbeni normativi, toliko se je posameznik prilagodil družbenemu in se sociologiziral. Kolikor se je uspel vzpeti znotraj obstoječe tehnostrukture v samem sebi istovetni položaj, toliko bolj se je objektivno vključil v makrosubjekt in postal njegov bolj ali manj anonimni delec, faktor integracije znotraj makrosubjekta. In — kolikor manj se v istovetnosti posameznika izrazijo splošni normativi in kolikor manj je v posameznikovem položaju znotraj tehnostrukture njegove istovetnosti, toliko bolj neusklajena sta posameznik in makrosubjekt. Na tej osnovi se začneja konflikt med posameznikom in makrosubjektom. Konflikt razdedinjenega subjekta.

Makrosubjekt posameznikovo bivanje zanika. Posameznik za tehnostrukture ni pomemben. Gibanje družbene tehnike z »objektivizacijo« subjekta povzročajo vedno večjo odvisnost, ne-avtarkijo posameznika, ki je postal v industrijski družbi brezimna ne-prvina, ki ni nenadomestljiva in ki v svoji posameznosti ni nujna. Odnos makrosubjekta do posameznika je nujno brezdušen. Ker pa je odnos formalno vendarle nujen, ga določa na pavšalen način celotna sociologizacija. Normativi, kodeksi, deklaracije postajajo »kritje« makrosubjektne brezdušnosti. Makrosubjekt se nad posameznikom uresničuje z grobstvo popolne neodvisnosti, in kodeksi sociologizacije »opravičujejo« ta brezdušni, nebiološki odnos.

Brezdušnost makrosubjekta je obenem vrhunec do danes poznanega družbenega razvoja. Tehnostrukture družbe je lahko sicer v različnih koodinatah prostora in časa bolj ali manj izdelana in razvita, lahko je dosegla dimenzije nesmiselne prerazsežnosti konzumstrukture, a z njo, s tehnostrukture je makrosubjekt dooblikovan in v svojem vrhuncu. Nič ga ne more razviti v še kaj »višjega«, novega. Makrosubjekt je kulminacija sodobnega prostora in časa.

Konfliktnost neistovetnosti posameznika s položajem

mikrosubjekta v družbi prehaja menda tudi v svojo vrhunsko možno fazo. V nasprotju z dogmatičnimi tolmači marksizma ta kulminacija nima podobe 'imperializma — najvišje faze...' in ne vrhunske ostrine razredne borbe v smislu Oktobra. Praviloma ne. Z njo imajo vedno več opravka »levi« in »desni« družbeni sistemi, družba zahoda in one vzhodne, naj to priznavajo ali ne. Konfliktnost se pojavlja pod vsemi sistemi kakovostno na isti način: je množično prisotna od vrha do tal družbene hierarhije, razbita je in razkropljena in nikomur ne daje nobenih oprijemališč, da bi jo povezal v usmerjeno, revolucionarno, udarno gibanje. Največ kar premore tovrstno nekohezijsko množično gibanje, so kritike, in te lete na račun družbenega ne-odnosa do posameznika. Dejansko so torej kritike usmerjene proti makros subjektu, vrhuncu družbenega bivanja v industrijski civilizaciji.

Makros subjekt je zgodovinska kategorija, ki je nastala, se razvijala in dosegla svoj vrhunec. V kaj se bo iztekel njegov konec, bi bila menda prav toliko preuranjena napoved kot bi bilo tvegano, poskušati izdelati dokončno oceno njegove vloge v gibanjih družb. Do nekih meja je možno kritično opredeljevati odnos makros subjektnega bivanja do posameznika in pri tem početu uporabljati pojma »pozitiven« in »negativen« odnos, ne da bi zapadli v globalno žigosanje.

Sociologizacija kot ena obeh soprvin makros subjekta sama po sebi ni identična ne s socializacijo in ne z obstajanjem sholastično pojmovanih zgodovinskih pojavov; s pojmom sociologizacija na primer niso obseženi pojmi fevdalno-meščansko, razredno-brezrazredno. Sociologizacija je pojem o izrecnem obravnavanju subjekta z usmerjanjem na določeni red, na družbeni sistem, ki nastaja in obstaja *nad* posameznikom. *Socializacija* je sama po sebi težnja k samoupravi z najširšo možno pristojnostjo in je samouprava negacija anarhije na ravni posameznika, *sociologizacija* je ukinitivnost možnosti anarhije na ravni makros subjektnega. *Socializacije* kot družbenega reda, kjer je

samoupravno identično tako daleč s posameznim, da je ukinjena možnost konflikta makrosubjekt-posameznik, takšnega družbenega modela do danes ni. Makrosubjekt, ki bi znal preskočiti v nekonfliktno družbeno bivanje, s tem da bi »priznal« posamezniku vlogo mikrosubjekta, takšen makrosubjekt bil bil na ravni *socialističnega subjekta*. Pot v socialistični subjekt je brez dvoma pot učvrščevanja dejanskih samoupravnih pristojnosti navznoter v vsa področja družbe, a ključ za preskok v nekonfliktno bivanje je posameznik. Cilj socializma postaja danes vse bolj posameznik in vse manj kolektiv. Socializem je danes na strani posameznika, posameznik je končnica v ureničevanju subjektnega. Sociološka normativnost pa se izrazito usmerja proti posamezniku.

Normativne listine današnjih državnih tvorb so praviloma grajene po istem kalupu. V **ustavnih** listinas so izpisane splošne deklaracije, katere praviloma jamčijo velike svoboščine, pravice in varstvo svojim državljanom. Ustavna načela postajajo normativna stvarnost v **Zakonodaji**, katera poskuša s številnimi **Zakoni** na pravni način določiti odnose znotraj socialne tvorbe, katera razpada na kategorije in pojme kot so država, državljan, oblast, osebne svoboščine, pravice državljana, dolžnosti državljana, prekršek, kriminal, kazni itd.

Sleherna zakonodaja je instrument oblasti, zakoni so tehnika urejevanja družbene strukture. Iz realizacije zakonodaje diha seveda koncepcija oblasti o prostoru in času, zakonodaja leži na istih težiščih, na kakršnih se giblje družba. Zakonodaje fevdalnih družb so na primer bile aprioristične, družba je vnaprej določena, položaj posameznika je božje določilo in zakoni so njegovi čuvarki, usidrani v morali takratnega absolutizma in patriarhalnega izročila.

Vzpon meščanstva je zakonodajo fevdalnega apriorizma razbil. Meščanski interesi ne poznajo vnaprej določenih pozicij v družbi, družba je v bistvu odprta tribuna in gibalno skoz njo je učinek, storilnost. Zato je motiva meščanske zakonodaje podrejena svobodnosti interesov, v ospredje začetkov meščanskih zakonodaj se vpleta privatna sfera. Zakoni naj na izdaten način ustvarijo kompromis med državnim in privatnim, med družbenim

in osebnim. Zakonodaja zgodnjega meščanstva se vrti okrog dualističnega pojmovanja oportunistične oblasti, razvija kompromisne teorije o pojmu osebnost-svoboda pod okriljem kantovsko-hegelijanske izvenempirične, abstraktne filozofske misli.

Sodobno meščanstvo industrijske civilizacije se je Kantovi ne-empiriki odreklo. Tudi zakonodaja je postala na neki način drugačna. Industrijsko prepotentna potrošniška družba zahaja vedno bolj v empiriko, katere osnova je kopičenje tehnike, koncentracija in povezovanje energetskih potencialov in avtomatizacije. Privatna sfera, prej dualistični problem in alternativa državnemu, se je v industrijski klimi pretopila v široko skupinske interese iz katerih rasto kolektivna organizacijska področja. Teoretsko je industrijsko-meščanska zakonodaja proglašila ukinitve dualizma, v resnici je dualizem poglobila. Dualizem je dobil novo, civilizirano podobo. Osebnost posameznika, ki bi se naj bila doslej v zakonodajalčevih rokah konfrontirala s svoboščinami družbenega-državnega, je poslej **podrejena** širšim družbenim kategorijam. V vseh sodobnih zakonodajah kontinenta so osebne svoboščine ostale na ravni ustavnih deklaracij, legalna praksa pa priznava izključno prednost sektorjem širokega organizacijskega tehnološkega pomena. Zakon je na primer načelno na strani stanovanjsko-gradbenega uresničevalca zoper posameznikove najemnine; zakon odpira pota neskrupoloznemu širjenju nizkih gradenj zoper poljedelčevo posest; zakon postavlja na silo kolose atomske energetske koncentracije na obljudenih področjih proti volji prebivalstva. itd. Zakonodaja industrijskega meščanstva je vsepovsod **dualizem deklaracija-praksa**. Praksa vselej pregazi deklaracijo. Gibala, ki pomenijo tehnično evolucijo, so neskončno močnejša od posameznikove sfere. Ta gibala popolnoma obvladajo sleherno sodobno zakonodajo.

Dualizem pravne tvornosti sodobnega meščanstva prihaja do polnega izraza v **delavski zakonodaji**. V tej si stojita nasproti delodajalec in delojemalec. Dvoje neizmerljivih nasprotij, ki ju tudi dvig delojemalca na raven konsumenta ne more ukiniti. Neustavljiva, povsod pričujoča inflacija, nebrzdani dvig cen in nesmiselna pota znotraj tehnoloških procesov in proizvodnje, vse to je zakonito v rokah delodajalskih managerjev in je učinek njihove legalizirane managerske pristojnosti. Delojemalčev interes po vzporednem dvigu dohodka v tej zakonitosti ni vključen. V zahodnih deželah je delojemalec potisnjen

na tirnice posebne zakonitosti v dosego svojih interesov. Dopusčen je štrajk. A štrajk, v razredno-revolucionarni fazi delavskih gibanj uspešen zaradi svoje politične vsebine, je danes postal tem bolj nesinhrono sredstvo znotraj drubenih dogajanj, čim bliže je družba tehnološkemu vzponu. Tudi danes zahteva štrajk isto kompleksno politično in organizacijsko pripravo kot v prvih, revolucionarnih desetletjih tega stoletja, učinek pa nikoli ni političen, revolucionaren, temveč kvečjemu do neke meje mezden. Konča se s kompromisom med delodajalci in delojemalci, ki je za delojemalca praviloma slab.

V pogojih koncentracije organizirane tehnologije, v kateri se danes civilizirane dežele nahajajo, se zakonodaja odprto usmerja v podpiranje smotrnosti empirike industrijske družbe in s tem proti interesom posameznega delojemalca. To potezo v delavski zakonodaji je opaziti povsod, kjer gre za vzpon družbene tehnologije, ne glede na to, v kakšem sistem se družba-država sama razvršča. Značilna v tej smeri je na primer primerjava s **Temeljnim zakonom o delovnih razmerjih** (Delavska Univerza, Ljubljana 1970). Zakon obsega 163 členov, od tega je dobra petina deklaracij in fakultativnih določil, ki so za pravno tehniko povsem neuporabna, nepomembna. Prav v tej petini zakona so obsežene »pravice« delavcev. Pravice delavcev so torej deklaracija. Člani, ki so za pravno tehniko materialno pomembni, pa dolčajo popolno prednost delovnih organizmov zoper posameznika-delavca. Deklaracije o sodnem varstvu in o pravici do delovnega spora vsebujejo na primer člani 15, 24/10, 126/1. Sodna praksa pa praviloma odloči vselej proti delavcu, ki vodi delovni spor. Pri tem vidimo trdovratno protidelavsko stališče sodišč: »sodišče ni pristojno ocenjevati meril samoupravne organizacije«, »...ni upravičeno preizkušati smotrnosti sklepa delovne organizacije«, »...ni pooblaščen, da s sodbo prisili delovno organizacijo...«, »sodišče bo ugotovilo neveljavnost sklepa delovne organizacije, ki krši (podčrtal avtor) pravice delavca samo tedaj, če je ta kršitev bistveno vplivala na postopek...« itd. V tej zakonodaji torej niti kršitev, ki jo zagreši neka organizacija, ni več kazniva.

Podatki iz sodobne zakonodaje in iz zakonske prakse so izsek iz normativne dejavnosti družb nasploh. Po istem kopitu je zgrajena celotna družbena normativnost, ki je

osnova sociologizaciji v makrosubjektu. Vlogo sociologizacije je iskati predvsem v tem, koliko je usmerjena v krepitev smotrnih tehno-organizacijskih kompleksov družbe. Sociološka normativnost, sama kot taka uperjena proti posamezniku-delavcu, premore na drugi strani s svojo smotrnostjo tiste lastnosti, ki bolj ali manj nasilno skrbe za integriranje tehnično-manipulativnega in tehnično-intelektualnega delovanja družbe. Pozitivnost sociologizacije je torej iskati predvsem v njeni tehnično-akumulacijski vlogi. Ker pa je usmerjena izrecno proti posamezniku, ker zmore svojo tehno-akumulacijsko vlogo le proti posamezni osebnosti, so prvine socializacije v njej nasploh slabotno ali docela ukinjene.

Sociologizacija kot tehno-kumulativna prvina makrosubjekta je aktivno prisoten faktor v vseh današnjih družbenih pogojih. Velik tehno-kumulativen učinek vidimo v tistih delih sveta, kjer je družba urejena po parlamentarno-demokratskem vzorcu. Politični prestižni dejavniki se trudijo, da bi tehnokumulativno uspešnost pripisali vzročno parlamentarnemu političnemu sistemu. Visoka stopnja civilizacije je po tej razlagi posledica parlamentarnega sistema.

S stališča študije, ki posega v probleme družbene psihologije, vprašanje odvisnosti med političnim modelom in stopnjo tehnične razvitosti ni osrednja. V obrobju bodi omenjeno le, da je treba odvisnost iskati v obratni smeri. Čim višja je stopnja tehnokulture, tem več je liberalizma v družbi. Akumulacija tehničnih prvin družbe ne more biti odvisna od števila in razporeditve političnih skupin v prostoru. Sociologizacija tudi ni odvisna od posameznih političnih gledanj na trenutna politična gibanja. Sociologizacija je vselej izraz globalnih odnosov na tehnični družba-posameznik in ti odnosi se nikakor ne istovetijo z odtenki v trenutnih političnih gledanjih na družbo, ne enačijo se z razlikami v programih političnih frakcij. Kjer je narod razbit na politične stranke, tam se načela sociologizacije celotne populacije prenašajo vsaj deloma, če ne predvsem

navznoter v stranke in te se usmerjajo v modeliranje prototipa občana, izločajo iz svoje sredine-prototip občana in opravijo dostikrat mnogo temeljiteje znotraj svojih vrst tisto, kar opravlja vsakodnevno dosledno makrosubjekt s totalitarno politično strukturo. Silnice močne tehno-kumulativne funkcije določenih makrosubjektov sodobnega sveta leže povsem izven parlamentarno-politične ureditve. Nekaj razlage tiči v ugotovitvi, da se vse »visoko razvite« družbe konfrontirajo s svetom kot *države* in da je njihova tradicija, da v konfrontacijo vnašajo etatizem, pa naj so navznoter še tako »demokratske«, 'parlamentarne« in podobno.

Makrosubjekt ni smiselno identičen z etatizmom, se pa praviloma pokriva topografsko z okviri države. Normativni akti, vsebina sociologizacije se predpisuje na področju države. Država ima torej v rokah silnice tehno-kumulativnega značaja. V bazo tehno-kumulativnega procesa je vgrajen posameznik, ki ga tehnična kumulacija pretvarja ali v višek delovne sile, ali v višek vrednosti, ali v delovno entropijo (v dobi konsumstrukture). Določenim makrosubjektom je uspelo, da so izkoristili tvorbe države za dobavljanje potrebnega viška drugod, izven lastnega makrosubjekta. Danes, v dobi industrijske civilizacije se je ta svojevrstna lastnost iz nekdanje kolonialistične in imperia-listične prakse prelevila v soigro »razvitih« z »nerazvitimi« državami, v kateri je etatizem še vedno ostal to, kar je: izkoriščanje potencialov neenake moči tehno-kumulativnega procesa med deželami za superkumulacijo na eni, in za izgubo osnovnih tehničnih in bioloških moči na drugi strani.

Makrosubjekt črpa torej svojo poglavitno moč iz sociologizacije kot tehno-kumulativne prvine družbe, ki postane podpora in opora sodobnim oblikam etatizma. Družbeni kodeksi, že itak odtujeni posamezniku, se tedaj usmerjajo še nekam navzven. Vsekakor zoper tuje ljudstvo na tujem ozemlju (transformirana agresivnost pod obliko

»razvito-nerazvito«), ali pa zoper tuje ljudi, importirano na lastni teritorij (gastarbeiter).

Tehnostruktura je druga prvina današnjega makrosubjekta. Razvila se je iz temeljev, ki so jih družbi dali objektivni dosežki tehnologije. Tehnologija bi naj bila vrhunec objektivne inkarnacije humanosti, ker bi naj v prostoru bila prisotna za vse.

Tehnologija sama po sebi ne deluje zoper posameznika. Odnosi v tehnološkem načinu bivanja makrosubjekta so odnosi tehničnega delovanja, vzpostavljajo se naj v bistvu zaradi tehnološkega razvoja družbe. V tehnologijo dela pa vključuje makrosubjekt svojega sociologiziranega občana, njegovo oportunistično izračunano pomembnost, »vrednost«. Zato ga ne vkloplja v objektivnost tehnike, temveč v tehnično hierarhijo. Sodobne družbe se na tej osnovi vse bolj razslojujejo. Čim bolj je družba tehnično razvita, tem večja je njena tehnohierarhična razslojenost.

Sociologizacija kot kategorija legalnega normiranja in modeliranja občana je v industrijski družbi v glavnem zapustila neposredno politična tla. Za svoje torišče je izbrala delovno tehnologijo. Tehnologijo dela je prepredla z veljavnostjo uvrščenosti-razvrščenosti-vrednosti - pomembnosti - odgovornosti - funkcije med posamezniki, torej s pojmi hierarhije. Biti danes vključen v delovni proces pomeni, biti uvrščen v lestvico ljudi, ki se začinja s široko bazo in končuje v ozkem vrhu. Hierarhična lestvica je neovrgljiva, nepremakljiva kot pojem, obenem pa tudi neomajna struktura oblasti med-nad ljudmi. Tehnostruktura. Današnjih družb ne obvladujejo izključno »politični« veljaki, temveč predvsem tehnokrati, seveda na svoj, to je na apolitičen način. Premik, ki ga je izvedla do danes sociologizacija od smeri politika na tir tehnostruktura-tehnologija, je eden najpomembnejših kvalitativnih preskokov civiliziranih družb. Družbe Zahoda so ga doživele že v glavnem v zadnjem desetletju, družbe Vzhoda ga prebolevajo danes. Zato si tudi družbe Zahoda in Vzhoda postaja-

jajo vse bolj podobne, imajo vedno več skupnega v obče-
valnem jeziku, prihajajo vedno lažje do skupnih stališč, se
zbližujejo, ukinjajo elemente tako imenovane hladne vojne.
Za uradnimi hrbti družb »z različnimi družbenimi sistemi«
se dogaja namreč »miroljubna« preobrazba makrosubjek-
ta, ki je sposoben odreči se »politični« normativni eksten-
ciji in povzeti podobo industrijske tehnostrukture. Makro-
subjekt, ki nadomesti s tehnostrukturno neposredno poli-
tično normativno delovanje, je sodobni, na videz apolitični
tip družbe, družba je z njim dosegla vrhunec makrosub-
jektne vzpona. Politika se umika s področja neposred-
ne javne akcije, družba postaja »svobodna«, »liberalna«.
Namesto politike opravlja valpitsko vlogo sociologizacije
poslej tehnostrukture. Zahodne družbe, ki so razvile teh-
nostrukturno do izrednih odtenkov, izdelujejo hkrati tudi
teoretske recepte o pojmih »demokracija«, »svobodnost«,
»liberalizem«. V vzhodnih družbah popušča neposredni
partijski pritisk na množice, teror političnega režima se
umika nasilju pod okriljem »delovnega«, »delavsko-uprav-
nega« in podobno.

Sociologizacija si je torej izbrala v civiliziranih družbah
novo pot do manipuliranja s posameznikom, zoper posa-
meznika. Pot preko tehnostrukture družbe. V odklonu ma-
nipulacijskega pritiska iz neposredno političnega v teh-
nostrukturni sistem se družbene ureditve v bazenu civili-
zacije izenačujejo. Politični pritisk se umika v ozadje me-
hanizmov, ki gibljejo družbeno tehnologijo. V današnji
družbeni mehaniki ni več odločujoče važno, da-li se poli-
tični cilji uveljavljajo mono- ali pluripartijsko. Dejansko
oblast nad ljudmi je prevzela tehnostrukturna družbe, na
videz nesubjektivno, nepristransko. Modeliranje za tehno-
strukturno je manj boleče od modeliranja pod pritiskom
političnega terorja. Nujnost prilagajanja dobiva značaj
racionalne, intelektualne apolitične oblike bivanja, ki je na
videz znosnejša od podreditve političnemu diktatu. Makro-
subjekt se je na videz humaniziral.

(Nadaljevanje sledi)

TOMAJSKI INTERMEZZO

Trst, 3. aprila

Iz Ljubljane mi pišejo, da so pred časom prof. Jožeta Košarja na nekem mariborskem političnem forumu vprašali, če kaj misli na to, kdo bo njegov naslednik. Neeleganten način počenjanja s človekom, ki nam je bil v povojnem času eden izmed redkih zgledov kulturne plemenitosti, moškega dostojanstva in diplomatske uglajenosti v najbolj izbranem pomenu besede.

Conubij ideološkega centimetrstva in ozkost sta zdaj razveljavila to bogastvo.

Tako bo Košar zapustil založbo Obzorja.

Mogoče je tak zakon v socialistični ureditvi, da mora tam, kjer se snuje kaj v resnici pomembnega in odprtega, priti do zaviranja ali celo do blokade.

Kolikor se tiče moje osebe in mojega dela, moram reči, da je bil Košar gentleman, kakršnega bi med uredniki na Slovenskem težko našel. Ko je nabolj divjala protikocbekovska kampanja zavoljo *Strahu in poguma*, o katerem sem na povabilo uredništva *Primorskega dnevnika* napisal skromno, a navdušeno oceno, sem prav zavoljo ocene postal reakcionar in buržuj tako, da je dolgo obtožnico Miška Kranjca v nadaljevanjih ponatiskoval taisti *Primorski dnevnik*, v katerem nisem smel braniti ocene, ki je v njem izšla!

No, in takrat sem izdal brošurico, ki sem ji dal naslov *Svobodna polemika*, začel pa sem snovati spis proti despotstvu, ki je najprej izšel z naslovom *Laneni kosmiči v laseh v tržaških Razgledih*, kasneje pa kot kratek roman *Vila ob jezeru*.

In ne samo, da je Košar to moje delo izdal, ampak naredil je, da je knjiga izšla kot stota publikacija založbe Obzorja, in vseh dvesto povablencev, ki je prišlo počastit uspeh založbe na slovenski severni meji, je dobilo v dar knjigo tržaškega pisatelja!

Tako je lahko vodil kulturno politiko samo Slovenec velikega formata.

Ko pa se mi je skoraj dve desetletji zatem razodelo, da matična domovina ne rešuje, kakor bi morala, narodnega vprašanja ne doma ne v zamejstvu, in sem napisal knjižico o *Odiseju*, ki ga lahko samo domovina reši, se je proti meni spet sprožil ves aparat. Stare politične publiciste so zamenjali novi, Miška Kranjca je nadomestil Ivan Potrč, na mejnih prehodih pa je, medtem ko je italijanski tržaški dnevnik prosto potoval, ime tržaškega slovenskega pisatelja prišlo v miličniške knjižice, da so morali cariniki pregledovati mojo prtljago. Eden je na bloku v Škofijah hotel celo sneti mojemu avtu kolesa. Rad bi mu bil razložil, da zračnice niso primerno skrivališče za knjige; a kaj ko revežu niso povedali, kaj naj išče. Na srečo je tako nanoslo, da ga je od tistega klavnega namena odvrnil drug carinik, ki me je poznal iz Dutovelj, kamor je nekoč hodil vasovat, in se je prav tisti trenutek približal, a ni vedel za miličnikov namig.

No, in takrat se Košar spet ni zbal, da bi se ob tem mizernem gobavcu okužil, izdal mi je *Skarabeja v srcu*, knjigo, ki je po dveh tednih ni bilo več najti v knjigarnah, kar z drugimi besedami pomeni, da slovenski ljudje še znajo prisluhniti besedi, ki prihaja iz srca.

Zato je Košar zame sinonim za socializem, o kakršnem sem sanjal v prvih povojnih letih, ko sem v francoskem sanatoriju mislil na dom. Sanjal sem in hkrati dvomil. Sanjal in se bal prebujenja.

Vse kaže, da je prebujenje zdaj dokončno.

Dutovlje, 5. aprila

Iz Meškovih pisem.

Št. Danijel, 31.XII.1904, Franu Govekarju:

To grozno strankarstvo pri nas! Kolikokrat sem pravil že jaz raznim gospodom, da bi se vendar lahko sodelovalo pri več listih, a ne, to jim je zločin! In posebno mi izvenkranjski pisatelji vendar nimamo kaj opraviti s strankarsko politiko na Kranjskem, če že ta res mora odločiti tudi v umetnosti, kar je nesmisel. Človek bi jim moral parirati kakor šolski otrok, če ne, pa šiba!

Moja pripomba 1973: Stranka je zdaj druga, Meškove besede pa bi lahko uporabili, ne da bi spremenili karkoli.

Št. Danijel, 21.XII.1905, Franu Govekarju:

Meni se studi vse, da bi pljunil in ne bi stopil nikoli več v javnost. A ravno ker so ljudje infamni, ne odstopim! Tega veselja jim ne privoščim... Silil se nikoli nisem med klerikalce, dobili so me s prošnjami, grožnjami in ker so vedno pisarili, kako da se na nasprotni strani intrigira proti meni! Ko pa sem bil enkrat med njimi, so hoteli, naj plešem povsem po njihovem, česar seveda nisem mogel ne hotel. Seve je še mnogo drugih vzrokov, čemu so padli čezme kakor stekli psi...

Mislím si, kako trpek in tragičen bi bil izbor iz intimnih dnevnikov in pisem slovenskih pisateljev po letu 1945. Alojz Kraigher (Pisma sinu Borisu). Mrzel (Goli otok). Vladimir Kralj (»Izguba« rokopisa o Dachauu). Kristjani so poglavje zase: Pregelj, Kocbek, Majcen, Rebula.

Iz pisem Mešku.

Gorica, 27.XII.1907, Alojzij Res:

(Ob očetovi smrti je bral »Ob tihih večerih«).

Vi ne veste, koliko tolažbe sem užil iz te knjige... Jaz bi si z veseljem enega (Vaših spisov) kupil. A kako? Moja mati je uboga perica, zasluži komaj, da se preživlja. Iz tega razvidite, da si ne morem nobenega Vaših tako lepih spisov nabaviti. In kako koprnim po njih! Zato si upam, ubogi dijak, obrniti na Vas s prošnjo, da bi mi poslali eno Vaših tako lepih povesti.

Zofka Kvedrova iz Prage 27.1.1904.

Tako mi pade na misel, da bo tudi takih malo, ki bodo brali Vašo knjigo (Ob tihih večerih) s spoštovanjem do vsega lepega in rahlega, kar ste položili v njo. Vaši kolegi — odpustite mi, prosim — kaj zahtevate od njih? Kranjski gospodje Vas nič kaj ne cenijo?! Kako tudi! Oni so ali fanatiki — morda dobri, pošteni itd. — ali se

brigajo za politiko, za konzume in znajo ceniti kvečjemu še pečena piščeta in dobro vino.

6. aprila

Včeraj sem odšel po klanecu, ki ga še nisem poznal, in se znašel v okroglem prostoru, kjer so slavci kot v naravnem amfiteatru imeli svoj čudovit koncert.

Čeprav ni bilo v pravi dolini, sem kraj poimenoval: Dolino slavcev.

Zdaj pa sem se med hojo skozi jutranji gozd domislil, da se je verjetno slavci tam zbrali tako številni, da bi imeli svoj spomladanski festival. Res so tekmovali, kdo bo iznašel bolj izviren napev, saj si niti dva nista bila podobna; kar me je še posebno prevzelo, je bila ugotovitev, da jim ni mar, da bi kaka žirija sodila o prvenstvu. Morebiti pa le imajo svoje razsodišče, samo da človek ne ve, (kakšno je ne kako odloča.

Lipa močno diši in si mislim, da so jo naši predniki imeli radi predvsem zavoljo opojnega vonja. Rahlo jih je omamljal, in ker so bili že po naravi nagnjeni k odmiku od stvarnosti, jim je oddišavljeno ozračje ob lipovem drevesu pri tem bilo zarotniško naklonjeno.

Bel metulj na rdečem cvetu.

Ko pridem na konec klanca, imam od rose poškrpljene sandale, obraz pa prepreden z mrežo nitk razdejanih pajčevin, ena se mi je oprijela grla kakor nit svilene zanke.

Kraški škržati niso tako rezki kakor tisti na Lokrumu, imajo smisel za mero. Morebiti samo zato, ker jih toplota tako močno ne upijanja.

Trst, 10. aprila

Že dolga leta imam med papirji odrezek časnika, kjer je govor o Pilonu. Teden dni pred zadnjo boleznijo sva se srečala v Ajdovščini. Dogovorila sva se, da ga poiščem v rodnem kraju. Pa je nepričakovano odšel, ne da bi zaslutil rezko ločitev od življenjskega

toka, ki ga je tako nemirno nosil. Zelo poredkoma sva se videvala, a ko je šel skozi Trst, se ni odrekel izčrpnemu pregledu kulturnega razvoja v Parizu, Ljubljani in Trstu. Zakaj ta tri mesta sva združevala od prvega trenutka, ko sem ga spoznal nekje ob Eiflovem stolpu. Bilo je v dneh, ko sem kolovratil po pariških bulvarjih v črtasti taboriški uniformi, dokler me Rdeči križ ni preoblekel. Veno pa mi je z očetovsko naklonjenostjo skušal ustvariti domače ozračje v Rue de la Grande chaumière, kjer mi je postlal v sobi odsotnega sina, mi kuhal in mi nizal kaleidoskop podob od ajdovske pekarnice do Rotonde, od Spacapani do Modiglianija. Bilo je v dneh, ko je bila usoda Trsta eno izmed temeljnih mirovnih vprašanj, in je Veno s spominom na svoje begunstvo za časa »črnih srajc« povezoval preteklost s sedanostjo. Vendar sem že takrat za zastorom živahnosti in za rodovitnostjo njegove zgovornosti zaslutil mrakoben umik in nepremično tišino. Prvič sem se tega zavedel tisti večer, ko so prišli k njemu mladi slovenski ljudje. Potem ko je Jože Brejc spočel neko svojo duhovito pantomimo in se je ozračje kulturno sprostito, smo hoteli videti Pilonove nepoznane stvari. Veno se je dolgo otepal, a nazadnje je vendar razgrnil pred nami serijo zanimivih gvašev s provansalsko pokrajino v temnozelenih tonih. A še isti trenutek, ko nam jih je razkril, se je njegova roka stegnila, da bi jih spet umaknila. Tedaj smo se seveda uprli, a čeprav ni bil nevljuden, je bilo videti, da nekako topo in slepo vztraja pri svojem odklonu. Kakor mi ni bilo težko razumeti, da se ne mara legitimirati s tistimi izdelki, ki so tako malo spominjali na silovita ekspresionistična olja, sem takrat zaslutil, da temna stran v Venovem molku ni samo slikarske narave. Bolj sem se približal njegovi dilemi, ko sem v miniaturnem stanovanju v Rue de la Grande chaumière spoznal njegovo ženo. Katoliško natančna in zahtevna profesorica angleškega jezika je bila antipod življenjsko razgibanega Vena, katerega nižja postava se je razločno ločevala od njene močne telesnosti. O, prav gotovo, umetnostni zgodovinar lahko čisto upravičeno dožene, da se je Pilon, ko sta se ekspresionizem in nova stvarnost morala vdati pred premočjo novih tokov, začutil kot ribič brez vesel in da je zato pustil, da se je barva strdila na njegovih čopičih. Rajši ko da bi sam sebe ponarejal, je, pošten kakor malokdo, umolknil, ko je uvidel, da svojega

močno razgibanega čustvenega sveta ne bo mogel raziskati s tehnikami, ki so mu bile tuje. Mislim pa, da je glavno vlogo pri njegovem preokretu igralo žensko bitje, ki je prišlo v njegov potepuški svet kot mogočna skala, ki zadrži tok hudournika. Konkretnost, telesnost, ki sta nedvomno ena najbolj vidnih komponent Pilonovih figur, je bila zdaj živa ob njem in v njem. Ljubil jo je in cenil, a prav zato, ker je bil z njo nekako konsubstancialen, če lahko tako rečem, je bil ne samo potešen, ampak hkrati kot umetnik unesposobljen. Pre-raščala sta ga obenem močna telesnost in izbrana kulturna drugačnost. In vem, da si je ona želela, da bi spet slikal; ne vem pa, če se je zavedala, da je bila zanj kot jez, ob katerem se sicer voda nabira in nabere, ki pa za zmeraj ukrade reki svoboden tek. Razloček med dvema kulturama se je še bolj poglobil, ko je sin srkal prvine materine francoske omike, oče pa skušal veslati proti toku s svojo dobrohotno slovensko dušo. Saj je seveda marsikdaj povzdignil svoj hripavi in grgravi glas, ko je podčrtaval svojo življenjsko modrost, a trezna in načelna odločitev njegove sogovornice je bila kot samo delno prikrito vztrajanje. Nekoliko sem se o tem skušal pogovoriti, ko sva se nekoč v Radencih sprehajala med gredicami, a docela nisem izluščil resnice. Bilo je, kakor da ima Venó ženo rad in jo ceni nekako tudi kot mater, kjer je po desetletjih tavanja našel zatočišče. Ne samo; poleg njenega doprinosa v družinske finance je nujno moral tudi sam kaj prispevati; zato je bil tudi s te čisto materialne strani že vnaprej handikapiran vsak njegov poskus, da bi kot slikar priplaval na površino. Od tod tudi mnogovrstnost poskusov, ki so mu napolnjevali ure in dneve, niso pa mu prinašali zavesti nekega veljavnega početja. Primorska narava, ki je zmožna velikih podvigov, ko jo vodi velika misel ali silno čustvo, ki pa se vsa mediteransko zdrobi in razmrvi v malenkostih, ko se mogočni ritem utiša, ima v Pilonu enega svojih izrazitih predstavnikov. Zakaj Venó je v zadnji analizi ostal zvest sebi, svojemu jeziku in svoji zemlji. In če je oddal ženo francoski grudi, če je sin sledil materi in se posvetil francoski kulturi, je Venó zaklenil vrata stanovanja na Rue de la Grande Chaumière in postal ajdovski meščan. Ko sva se pustila v majhnem vrtu pred cerkvijo, je bil še ves nemiren in neugnan kakor deroči Hubelj onkraj hiš.

Dutovlje, 14. aprila

Vzel sem v roke Udetovo knjigo. To je nedvomno temeljno delo o slovenski narodno-politični praksi po letu osemnajstem. Potrebno bi bilo organizirati seminar, na katerem bi obravnavali poglobitvene teme te antologije izbranih spisov. Številne ugotovitve, napisane med obema svetovnjima vojskama, so do pičice uporabne tudi danes.

Tokrat si bom izpisal odlomek, ki piše o predvojni klerikalni in liberalni politiki na Slovenskem.

»Za te ljudi notranja okrepitev in rast slovenskega človeka nista končni cilj prizadevanj, temveč je končni cilj prizadevanj okrepitev položaja empirične Cerkve, oziroma jugoslovenstva med Slovenci. Slovenstvo zanje ni nekaj prvotnejšega od katerekoli ideologije, organizacije, temveč le torišče tekmovanja za zmago enega ali drugega tabora. Ni slovenstvo tisto, kar naj se ohrani in raste v svoji notranji sili ob taki ali drugačni duhovnosti, ideji, organizaciji, temveč je neka posebna duhovnost, ideja, organizacija tisto, kar naj 'zmaguje', pa naj Slovenci ob tem tudi propademo. Tisto, kar more biti po notranji naravi reči nujno zgolj podrejenega, sredstvenega značaja, je njim namen in glavna stvar. Slovenci smo tu zaradi neke ideologije, empirične Cerkve, države, ne pa ideologija, empirična Cerkev, država za nas. Od tod pojav, da so pripadniki zunanjšega empirično-cerkvenega katoličanstva, klerikalci v pravem pomenu te besede, takoj ko njihovemu čisto organizacijskem položaju med Slovenci ne grozi nobena nevarnost več, pripravljeni na največje kompromise glede slovenstva in da v zanje rodovitnih letih nadaljujejo tam, kjer so naprednjaki s svojim jugoslovanskim etatizmom končali.« (str. 277)

Perfektna analiza predvojne cerkvene stvarnosti in jasen prikaz izhodišč za kvizlinško vlogo Cerkve za časa osvobodilnega boja.

Trpka pa je ugotovitev, da je, kar se tiče političnih pogledov, komunistična partija sicer zamenjala Cerkev, a prevzela od nje njena stališča.

Tako kakor prej Cerkvi, tudi partiji ni za to, da zmaguje slovenstvo, ampak empirična partijska organizacija. Tako kakor cerkvenemu krščanstvu pred vojsko, smo Slovenci sedANJI partiji tukaj zaradi

neke ideologije, neke empirične organizacije, ni ideologija in organizacija zaradi nas. In prav tako, kakor je Cerkev, ko ji je grozila nevarnost, delala kompromise glede slovenstva, tako slovenska partija ves povojni čas dela kompromise tako v jugoslovanski zvezi kakor s sosedoma, kjer Slovenci živimo. Samo v trenutkih, ko se ustraši, da bi njena ideološka politika škodila njeni empirični oblasti doma, organizira protestne demonstracije, obljublja vse mogoče nove prijeme in posege, ki pa grejo v ropotarnico takoj, ko je hujša nevarnost mimo.

Dutovlje, 5. maja

Zgodba o kraški ljubezni. Deklica s turščičnimi lasmi. Ko je kasno zvečer prišla, je dišala po senu in zdravilnih zeliščih, ker je grabila seno do pozne ure. Tako je bila trudna, da mi je zaspala v naročju. Gledal sem zvezde, ki so mi hudomušno bežikale, prisluškoval šepetu počivajoče gmajne in narahlo božal mlado telo, ki je prišlo zavoljo ljubezni, a se je čudovito umaknilo v sen.

Koliko je trajalo? A mogoče jo je priklical ritem moje dlani, da je še v spanju privzdignila glavo za prvi poljub tiste noči.

Kolikokrat so borovci odtlej menjali češarke?

Portorož, 17. maja

Srečanje pisateljev Pen kluba.

Pri kosilu v novem Palacu. Z Ingoličem se meniva o Košarju in o njegovem odhodu iz založbe Obzorja. Naj je prišlo do odstopa tako ali drugače, Košar odhaja v trenutku, ko je dosegel višek svoje dejavnosti, vrhunec svojega uspeha. Pripomnim, kako sega moj prvi stik z njim v čas, ko je izdal mojo *Vilo ob jezeru*. Ingolič se vznemirjeno obrne, tedaj je bil v založniškem svetu, pravi, in je knjigo priporočil.

Res je, pozabil sem na to, te dni pa sem med urejanjem stare korespondence naletel na pismo, v katerem mi Rebula sporoča, da mu je Ingolič govoril o moji knjigi, ki da bo izšla.

Dve desetletji sta že vmes!

Nasproti mi sedita ljubezniva prevajalka in Jara Ribnikar. Ob mojem zanimanju o usodi zaprtih hrvaških pisateljev, se Ribnikarje-

va razburi, češ da ne bomo branili šovinistov. Črnolasa in črnooka sogovornica se sklanja nad krožnik in mi obeta pogovor o temi. Ribnikarjevo je medtem zamotil strežaj, da je pozabila na svojo ihto.

Ko se pojavi Bor, me nekam nasršeno in hkrati razigrano pogleduje. Nič ne vem, čemu, a vendar uganem pravo, ko omenim Etruščane. Kar se teh tiče, sem ignorant, pravim, pogrelo pa je Rebulo, ker so prej iskali izvor Slovencev v Skandinaviji, zdaj pa pod Apenini.

Bor se razvname, da je kmalu precej v ognju. Njegovi prevodi in njegova knjiga da bodo njegov odgovor tudi Rebuli, sodi, naj mu to kar sporočim!

Prevzame me vera bojevitega neofita, želel pa bi si, kakor sem v Trstu pred časom rekel Kosmaču, tudi nekaj posegov za tržaško-goriško-beneško slovenstvo. Pa za tisto na Koroškem. To je današnja stvarnost, to moramo rešiti, z Etruščani ali pa brez njih.

Pogovor z Domenachom.

Spoznala sva se v Trstu, ko je predaval v Rossettiju in smo potem v troje, spremljal ga je dr. Michele Zanetti, predsednik pokrajine, pešačili zdolž celega drevoreda do obrežja in Jolly hotela.

Kot urednik revije *Esprit* se udeležuje zasedanja slovenskega PEN kluba predvsem iz naklonjenosti do Slovencev in ker upa, da bo v Ljubljani srečal prijatelja Kocbeka; drugače pa da je njegova revija zavzela svoje odločno stališče do aretacij hrvaških književnikov, zavoljo tega stališča je prišlo do precej razburjivega pogovora z jugoslovanskim veleposlanikom v Parizu.

Letošnje srečanje da je doslej mizerno, pripomni.

Njegovo lice je lice nekoliko nerazpoloženega razmišljenega človeka. Vtis, kakor da bi rajši bil sam.

Sprehod po obali. Škoda, da so velike konstrukcije zmaličile kraj; ko bi bile za polovico nižje, bi zelenje in hoteli ubrano zaslanjali morsko sinjino.

Ostal sem tukaj, medtem ko so se drugi odzvali vabilu pisateljice Fulvia Tomizze in šli na njegovo posestvo v Materado. Mogoče sem nekoliko razočaral Miro Miheličevo, ko sem rekel, da se ne

bom pridružil izletnikom; a čeprav nimam nič proti temu, da Tomiz- za poudari obstoj italijanskega življa v Istri, se mi zdi, da bi bilo v delokrogu PEN kluba potrebno, da bi prej ali vsaj obenem spoznali tudi slovensko stvarnost na teritoriju italijanske republike. Toda, ali je realistično pomisliti na obisk penklubovskih pisateljev pri Borisu Pahorju ali Alojzu Rebuli?

Ima že prav Ude, ko trdi, da smo Slovenci ljudje, ki znamo dobro *računati*, ne znamo pa *tehtati*. (Podčrtal jaz.)

Pri večerji je tudi Janez Gradišnik. Tako smo trije uredniki iz treh dežel, čeprav samo dveh jezikov.

Kot taki se preselimo v prostorno, elegantno in samotno kavarno, kjer se na diagonalah zdaj prisrčnega, zdaj trpkega trikotnika sekata socializem in svoboda, Francija in Evropa, revija *Esprit* na svet-ski ravni, *Prostor in čas* v slovenskem svetu, *Zaliv* na stišču obeh.

Ko smo najbolj živi, nam točajka napove zaporo lokala. Tako se preseleimo v sosednega, a zavoljo odpovedi električnega toka obje-me naše probleme gosta tema. Samo skromna sveča nam malo raz-krije obličja, da se po njih temne sence sprehajajo iz preteklosti v prihodnost.

Portorož, 18. maja

Pogovor o hrvaških pisateljih. PEN klubu je bilo obljubljeno, da bodo kmalu na prostosti. Ne vem. A pravično bi bilo, da bi namesto pisateljev dali na hladno partijske hrvaške voditelje, še poprej pa zvezne in najvišje, ki so zbudili v narodih Jugoslavije upanje, da se bodo narodne bitnosti končno zares uveljavljale, kakor jim je bilo obljubljeno za časa osvobodilnega boja.

Če so na Hrvaškem res pretiravali, potem so za to pretiravanje odgovorni tisti, ki v vsem povojnem času niso Hrvatom dali čutiti, da so gospodarji na svojih tleh.

V bistvu se je vodstvu na Hrvaškem zgodilo kakor Dubčku, hr-vaškemu pisateljem in inteligenci pa kakor podpisnikom znamenitega češkega proglasa.

Narod v takem socializmu ne živi v polnosti svojega razmaha in v zavesti svobodnega duha. Zato bo tak socializem, kjer že ni, prej

ali slej degeneriral v novo tiranijo posebne vrste, v kateri bodo ljudje vodili kakor bebče in nedonošenčke.

Ob zastavljenem vprašanju, če pisati v enem ali dveh in več jezikih, sem kratko spregovoril.

Rekel sem, da sem slovenski pisatelj, da pa živim v Trstu, kjer sem pred vojsko *moral* sprejeti italijanski jezik in kulturo na liceju in na univerzi. In začel sem tudi po italijansko pisati, samo *po naključju* sem se zavedel svoje rodne biti in se povrnil k izviru svojih misli in čustev.

Zdaj seveda ni več tako, v Trstu imamo Slovenci svoje stalno gledališče, slovenske radijske oddaje trajajo kot italijanske, v slovenskih šolah ne manjka dijakov. Drugače je za Slovence v videmski pokrajini in v marsičem je trpko tudi za Slovence na avstrijskem Korškem.

Na zastavljeno vprašanje bi zato, na podlagi izkušenj odgovoril sledeče:

Prvič. Lahko se odločim za drug jezik, ki ni moj materin, samo takrat, ko to storim prostovoljno. Odkloniti je torej potrebno vsak poskus, ki teži za tem, da *moram* izbrati ponujeni tuj jezik.

Materin jezik je vir človekove istovetnosti, to je vedel že Dante v trinajstem stoletju, ko se je bojeval proti francoščini, provansalski in latinščini za uveljavitev svojega rodnega jezika. Ko bi tega jezika ne bilo, bi se moj oče in moja mati ne ljubila in mene ne bi bilo, je rekel Dante.

Drugič. Ne sme biti odvisno od *naključja*, da človek najde pot nazaj do svojega rodnega jezika, če jo sploh kdaj najde, ko pa so ga napotili v zgrešeno smer.

Tretjič. Zvestoba svoji biti je danes eno izmed sredstev, ki nam lahko pomaga v reševanju iz alienacij.

Četrtrič in zadnjič. Če je razredni boj gibalo zgodovine, potem je ravno tako, če ne še večje, gibalo zgodovine narodno načelo. Kategorija narod in z njo rodni jezik ima nadvse pomembno vlogo v družbi, ki se išče.

Zato predlagam, naj bi mednarodni PEN klub kot temo enega izmed prihodnjih srečanj izbral prav problematiko, ki sem jo pravkar omenil.

Moja francosščina je tokrat marsikje imela vrzeli, a poglobitve misli sem rešil, kakor sem se namenil, in po odmevu omizij sklepam, da intervencija ni padla v prazno.

Posebno, ker se je voditelj francoskega inštituta v Ljubljani pri družil mojim mislim s člankom iz časnika *Le Monde*, ki je vprašanje obravnaval iz zelo zanimivega zornega kota.

Odhod na obisk Kosovelovega groba in kosilo v Hruševici, kjer je gostilničar postavil na borjaču spomenik na čast Kosovelu.

Domenacha sem povabil, da mi je sopotnik v mojem skromnem vozilu. Videti je bil zelo zadovoljen, skoraj vznemirjen. Meni pa je tako prav, ker v dvoje marsikak pogovor dobi bolj zavezujoč prizvok.

Ko sva se vzpenjala mimo Crnega kala, sem mu povedal o Krasu, o njegovi preprosti podobi, ki učinkuje s svojo zamišljeno odmaknjenostjo. Borovci skušajo zakriti apnenec, a divja gmajna si ne more kaj, da ne bi kazala oglatih udov svojega kamnitega telesa.

Omenil sem Kosovela, a to ime ni zbudilo asociacij. Ne pozna Seghersove antologije, ne ve za Alynov prevod. Pri tem sem ugotavljal, kako slabo znamo propagirati svoje stvari. *Esprit* je vendar revija, ki potuje po vseh deželah sveta, in prva skrb bi morala biti, da pride Kosovel vanjo.

Tako sva prešla na usodo tržaškega zaledja, na Trst in na slovensko kulturno tradicijo v niem.

Tedaj je rekel, da je z zanimanjem prisluhnil moji včerajšnji intervenciji in da je o problemu razmišljal. (Janez Gradišnik mi je snoči zatrdil, da se je Domenach strinjal z mojim izvajanjem.)

Pripomnil sem, da sem član predsedništva Mednarodnega združenja za obrambo ogroženih jezikov in kultur in da se naša skrb za reševanje potlačeni etnij razvija v širokem loku po evropskih deželah. Omenil sem prijatelja, provansalskega pisatelja Roberta Lafonta, profesorja za provansalski jezik in literaturo na univerzi v Montpellieru, s katerim je on polemiziral v *Espritu*.

Tukaj se je razvnel, kakor sem pričakoval, saj je proti Lafontu zagovarjal čisto centralistične teze. Zdaj je poudaril, da ko bi ne bilo nekaj intelektualcev, bi vprašanja ne bilo, da se ljudje, množica zanj ne zanima, nekaj kulturnikov pa bi rado na novo razmejilo francoski poligon, postavilo notranje pregrade.

Odgovoril sem, da, kolikor sem poučen, se nobena od etnij v Franciji ne želi ločiti, gre kvečjemu za dosego neke gospodarske avtonomije, ki bi vzdignila socialno raven prebivalstva, predvsem pa gre za priznanje jezikovno-kulturne samobitnosti.

»Jaz sem jakobinski centralist,« je rekel, »a za jezikovno diferenciacijo bi bil, za jezikovno da.«

»Prav,« sem rekel. »Saj to je že veliko. To bi bila lahko dobra podlaga za načrt, ki bi imel nedvomno zelo pomemben uspeh. Revija, kakršna je *Esprit*, ki je široka, napredna, kar se tiče krščanske misli, zdavnaj pred drugim vatikanskim koncilom sproščena, bi lahko bila kvas za bistveno spremembo evropske klime, ko bi postala glasnica novega humanizma z zagovarjanjem kulturnega pluralizma na podlagi jezikovnih bitnosti. To bi bil seveda počasen proces, a proces, ki bi rodil mogoče še bolj veljavne sadove kakor boj za socialno emancipacijo in za demokratično sprostitev. Denis de Rougemont pri vas, Sergio Salvi, ki je prav te dni pri Vallecchiju izdal zajetno delo o desetih prepovedanih narodih v Evropi, sta danes samo dva primera od številnih pisateljev in mislecev, ki odkrivajo problem etničnih vrednot. Rešitev ogroženega jezika in kulture je namreč vprašanje duševne ekologije, je ekološko vprašanje, ki je nerazdružljivo povezano z odrešitvijo rek, morja, zraka in gozdov.«

Domenach ni ugovarjal, morebiti sem se mu zazdel zanesenjak, a je bil resen, trezen, kakor da se je zamislil v mojo omembo humanizma in vlogo revije *Esprit*.

»Pošljite mi, preskrbite mi kak prispevek v tem smislu,« je rekel.

Vozila sva se mimo tabel, ki so vabile na ogled Škocjanske jame. Povedal sem mu o globelih, ki spominjajo na Dantejeve peklenške kroge; pri sebi pa sem upal, da bi prišel do študije, ki bi temeljito in hkrati previdno obravnavala temo jezikovne osvoboditve. Prepričan sem, da bi Domenach držal besedo in jo objavil, saj je tudi Lafonta sprejel v revijo. A vse drugače bi bilo, če bi bila zdaj revija sama pobudnica nove smeri.

Iluzija?

V Sežani postanek zavoljo črne kave in steklenke maraskina, ker je jutri nedelja in ne bo imel časa za nakupe. Ker pa me uslužbenka v trgovini ogovori po priimku, moram na pomoč njegovemu

začudenju, češ kje da sem pravzaprav doma, tukaj ali v Trstu. Tako se mu na praktičnem primeru razodene, kako se slovenski živelj s kraške planote spušča k morju in kako so avtomobili s tržaško registrsko tablico pred sežanskimi samopostrežbami pripeljali iz Trsta številne slovenske prebivalce.

V Tomaju na Srečkovem krobu se za trenutek ujameva v zorenje brajd v bližnjem vinogradu. Čutim, da tiha grobnica francoskemu človeku, ki pesnika ne pozna, ne oživlja nobenih zbledelih podob; morebiti prav iz potrebe, da napolni to domišljijsko vrzel, seže po fotoografskem aparatu.

Pri Kosovelovih je gospa Tončka v Srečkovi sobi, zavoljo svojega neugnanega organizacijskega duha je v kuhinji zgubila ravnotežje na lestvi. Čeprav sva malo indiskretna, nas profesorica Anica za trenutek spusti v kraški sakrarij, da si ogledava knjižnico, prevode. Domenach je nepripravljen, njegov pogled ne more priti do prave ostrine. Ko odhajava, obljubljam: »Seghersovo antologijo Kosovelovih pesmi bom kje staknil za vas, ob nji se vam bodo verjetno povrnili ti kraški utrinki.«

Bolj se razpoloženje razživi, ko na cesti srečava Čevnjevlega gospodarja in mu predlagam, naj bi francoskega gosta popeljal v klet. Na borjaču sva. Domači me iz kuhinje karajo, da kam sem se zgubil, ko me ni nič k njim, gospodinja je za štedilnikom razvneta. Vendar nas gospodar ne pelje v staro klet, kakor sem upal; svoje sode ima zljaj v novi stavbi. Ko pa seže po ležeči buteljki in ji izvleče zamah, da se v kozarcu speni ciklamasta tekočina, se razveselim žlahtnosti kraškega soka, vedrega in gromkega glasu očanca, ki odmeva v podzemeljskem prostoru.

Štanjel. Moj potnik pravi, da se mu dà hoditi, zato ga peljem med ruševine kraške citadele. Razložim mu o vojnem času, o sedanjem pomanjkanju denarja za rekonstrukcijo zanimivega kompleksa stavb. Slikarji in kiparji se poleti udomačijo tukaj, da bi priklicali zanimanje odgovornih.

Vzpenjava se prav na vrh, da se pod nama prikaže dolinski svet. Stojiva na meji Krasa in se sprašujem, če bo katera od teh naših preprostih vizij ostala na spominskem traku tujca, ki je svet že izmeril podolg in počez.

Hruševica nas preseneti z gosposko urejeno gostilno. Na borjaču je skala, katero je kipar s preprostimi posegi spremenil v simboličen kip na čast Srečku Kosovelu. A davi je prišla prepoved, ker da navaden občan niti na svojem dvorišču nima pravice postavljati kakršnekoli umetnine, če oblast ne dà poprej svojega žegna.

Vsekakor lep zgled napihnjnosti, ki prihaja še posebno lepo do izraza ob gostih iz evropskih dežel. Od leta 1954, ko je Kras spet spregovoril po slovensko, bi oblast lahko postavila deset spomenikov Srečku Kosovelu, pa ji doslej za to ni bilo mar. Če se pa vascan na svojo roko odloči, je oblast ljubosumna.

Na Goriškem imajo vsaj srečo, da društvo nekdanjih dijakov iz stare Gorice postavlja spominske plošče Preglju, Stanku Premrlu itd., oblast pa, čeprav za take reči nima smisla, se vsaj ne vtika.

No, pisatelji, domači in tuji, smo se malo zmenili za nezrele odpadke; goriška igralca sta prenesla svoj magnetofon v dvorano, naravnala spremno glasbo in začela recitirati Kosovela. Precej šta bila modernistično kričava, ker mladi mislijo, da so tuji kulturniki vsi navdušeni za ekstremne interpretacije; to sklepajo iz zmotne predstave, ki so jim jo vsilili slovenski avantgardni ideologi in kritiki, češ da oni iz tujine presajajo na slovenska tla najnovejše dosežke! No, a kljub rezki glasnosti je Kosovel našel pripravljen avditorij, in morbiti v zaprtem prostoru bil intimnejši, kakor bi bil na prostem.

Tako sem svojega gosta prepustil zbrani družčini ter s Cirilom Kosmačem začel iskati prsto mizo, ker da je naročil, tako je rekel. naj pripravijo kraško joto.

In so jo res prinesli. A čeprav ni bila taka, kakršno je znala pričarati Živčeva Marička v gostilni ob dutovski postaji, je bila kar dostojna.

Potem je nekdo povedal, da je Kosovelova Anica na borjaču in sva prisedla k nji za mizo. Prišla je, da vidi, kako bo s kipom na čast brata pesnika, pa je bila priča še ene slovenske pritlikavosti.

Dutovlje, 25. maja

Zgodba o težavni ljubezni. Po teh dneh intenzivnega ukvarjanja s kraškim okoljem se mi vračajo v prebliskih odlomki nenavadne vezi, pri kateri je intimna nežnost bila dosti pred zahtevnejšimi po-

ljubi. Nekaj podobnega kakor v D. H. Lawrencea noveli *Bela nogavica*, kjer se Elsie zaveda, da je v njenem možu nekaj «trdega in krepkega: in ona je bila vsa v njegovi oblasti. Tako je imela čudovit in zloben občutek prostosti. Ujeta vanj je lahko švigala sem ter tja in iskala razburljivih doživetij.» V mojem primeru ni šlo za svojeglavo, nagajivo in igrivo osebo, ampak za značaj, ki je bil na videz miren, zbran in trezen. Njene posebnosti pa so se razkrivale v presledkih, da se je prikazala vsakikrat druga stranica svetlikajočega se pristala. Seveda je bila tudi v nji v bistvu na dnu njenega bitja otroška neugnanost, ki ni prehajala v neubranljivo razposajenost kakor pri Elsie, temveč se je razodevala v pristrčni in iskri razigranosti. Prvinsko je bila nagnjena k prostosti, zato se je otepala občutka, da je neki značaj močnejši od njenega. Seveda se je v svojih prejšnjih ljubeznih scela predala, vendar pa je takrat prav zavolje čustvene vneme imela vtis ekvivalentnosti s svojim partnerjem. In zmeraj je ona določila, kdaj je vez dosegla nasičenost in je dopuščala samo pot navzdol v stvarno vsakdanjost. Zdaj pa je do zblizanja prišlo brez emocionalnega zaleta, kot nekako nejasno, nepreverjeno odkritje, tako da je čustveno ozračje, v katerem se je znašla, komaj terjalo njen pristanek. Tega pa njen razumski, volitivni del ni bil pripravljen dati niti tedaj, ko je njena ženska čud že sledila novemu toku.

In tako se je zgodilo, da je dan potem, ko me je obdarovala z vsemi nežnostmi, sprejela dvorjenje drugega in prišla, kakor Elsie k Whistonu, jokati v moje naročje. Seveda ji je bilo težko, ker jo je novo zanimanje zanjo motilo v čustvenem razmerju do mene; a prav tako je ihtela zato, ker je bila razdvojena pred čarom novega in privlačnega doživetja. In kakor Whiston Elsie sem jo tudi jaz pomiril, a to ne pri eni ne pri drugi ni bilo odločilno, zakaj obema je bilo kar vseč, da sta se čutili na varnem kot v nekakem ljubezenskem bunkerju, iz katerega lahko tekata na brezglave naskoke, zato da sami sebi olepšata zavest odvisnosti hkrati pa razvnameta partnerja, tako da si bo na jasnem, s kakšnim živim srebrom ima opravka.

Elsie je Whistona razkačila do paroksizma, tako da jo je naklestil, preden je drugič in dokončno našla zavetje v njegovem objemu. V moji zgodbi pride do katarze po besednem dvoboju, ki je mani

grob kot udarci pesti, a je bolj presunljiv, ker sega dosti globlje in bi bil lahko smrten kakor laserjev žarek.

Zgodbe, kosi življenja, ki čakajo kakor speče mumije, da jih človek obudi. Kdaj?

Trst, 4. junija

Nada Gabrijelčičeva gostuje v Trstu z novogoriškim gledališčem. Na Uskovnici mi je lansko poletje v planinski koči zoupala, da bo mogoče dobila glavno vlogo v Lorcovi drami. Skeptičen sem bil, da bo njeno zrahljano zdravje preneslo tak napor, to sem ji komaj zdaj razkril, ko sva jo po predstavi z Živko pripeljala na barkovljanski breg in smo nji na čast načeli torto. Vsa vzhičena je komentirala svojo vrnitev na odrske deske po toliko letih prisiljenega premora. Vsa drugačna je bila od slabotne dame, ki išče okrepčila v gorskem zraku. Zavest, da ustvarja, da je občinstvo na njeni strani, ji je potrdila smotrnost obstoja, zato je telesna upadlost splohnela, gibi so postali odločni.

Tako se je pogovor razvil tudi v trpko smer, to se pravi, da smo prešli k počelu vsega njenega zla, ki se je začelo, ko italijanske oblasti niso dovolile, da bi živela na Tržaškem.

Zakaj?

Ona da ne ve. Nihče ji ni razložil. Rim je proti in pika.

A ker Rim nima za kaj biti proti, je edina razlaga ta, da je tedaj, ko je na podlagi višjih direktiv slovensko gledališče v Trstu bilo obsojeno, da postane ljudski oder, neka podla duša kdove česa obtožila pri italijanski oblasti veliko ogralko, ki ni imela ničesar na vesti, razen tega, da se ni politično opredelila in da ni hotela iz Trsta.

Znana metoda.

Tragično in komično obenem pa je, da neka obveščevalna služba tako bebasto nasede!

Razen če ne gre za poravnavo uslug med obveščevalci; v tem primeru so to umazanijo zvarili uslužbenci četrte ali še nižje stopnje. Na najnižji stopnji pa smo seveda slovenski ljudje, ki smo med dvema ognjema, ne vemo pa, kateri te lahko nevarneje oblizne.

15. junija

Pisal sem Sergiu Salviju, da ga prosim, naj naroči svojemu založniku, da mi pošlje izvod svoje knjige *Prepovedani narodi*. Vprašal sem ga, če je dobil številke *Zaliva*, v katerih je prevod njegovega eseja *Odrezani jeziki*, in mu razložil, da je prevod izšel v treh nadaljevanjih, ker pač izidemo, ko nam čas in sredstva dopuščajo.

Odgovarja, da je revijo dobil (o nji sem mu pisal že takrat, ko sem mu sporočil, da bomo prevedli iz revije *Il bimestre* njegov spis) in da bo njegov založnik poslal knjigo. Zahvaljuje se tudi za nasvet, naj knjigo pošlje Domenachu; uredniku *Esprita* sem o njegovem delu govoril v Portorožu.

IRENA ŽERJAL

je izdala roman

Tragedijica
na
grobljah

Založba Obzorja - Maribor

K VPRAŠANJU SLOVENSKE BITI

ALI NE-BITI

(Nadaljevanje in konec)

V našem razmišljanju o problematiki rodnosti in otroškega varstva na Slovenskem smo skušali dokazati, da sta otrok in družina za človeka neodtujljiva pravica in pogoj za njegovo samouresničenje-sreče ter največje bogastvo naroda. Zato je treba priznati materinstvu prvorazredno funkcijo in pomen (pri nas prav v narodno-obrambni smislu) ter ga po načelu družbene koristnosti in pravičnosti ter ženske enakopravnosti kot takega tudi prvorazredno moralno in materialno nagraditi v obliki materinske plače ali podobno. Ta istočasno zajamči otroku neodtujljivo pravico do matere, do roditeljev, do družine — kot pogoj za samouresničenje in srečo otroka. To pa celovito omogoča šele velika družina v okviru družbenega občestva v zaokroženih stanovanjskih srenjah s humanimi medčloveškimi odnosi. In za to gre. Gre za počlovečenje človeka, za humanizacijo družbe; to pa bo dosegel le človek, osvobojen vseh odtujitev, predvsem prvinskih, biološko-fizioloških (kot je ločitev otroka od matere in družine). Osvobojen človek bo šele sposoben počlovečiti sebe in družbo, a to samo v komunitarni povezavi; v povezavi s svojim občestvom v srenji in prek nje v povezavi s svojim narodnim občestvom in po njem z ostalim človeštvom.

Za zaključek bi želeli naša lanskoletna teoretična razglabljanja, ki izhajajo sicer iz narave stvari same, primerjati z današnjo prakso doma in po svetu, zato da ugotovimo, koliko so naše teze realistične in konkretno izvedljive.

Stanje na Tržaškem

Pri nas na Tržaškem se o vprašanju rodnosti in otroškega varstva v naši javnosti med Slovenci more malo ali nič govoriti, še manj pa naredi. Naše »politike« zanimajo »važnejša« vprašanja, ki so pa dejansko v primeri z našim bitnem vprašanjem drugotnega pomena, dasi neobhodno potrebna za reševanje našega osrednjega problema, za reševanje naše biološke baze.

To ugotavlja tudi Gospodarstvo v uvodniku 25.5.73.

Tudi naš tisk in radio ne kažeta v tem pogledu večje pozornosti. Sicer imamo v radiu in v Mladiki stalno rubriko o družinskih in vzgojnih vprašanjih, a ta ne zadevajo vprašanja rodnosti in otroškega varstva, oziroma ne sistematično in kompleksno. Pač pa preseneča v tem pogledu tednik Gospodarstvo, ki je kot že naslov pove, ekonomske narave, pa kljub temu v svojih uvodnikih skoraj redno in nekako sistematsko priobčuje tehtne članke o vprašanjih rodnosti, družine, vzgoje, vloge ženske in podobno.

Toda vse to je premalo. Potrebna nam je vsenarodna akcija za reševanje teh vprašanj. (Kako si jo zamišljamo smo objavili v tretjem delu naše študije - Zaliv, št. 39-40). Na tem mestu bi poudarili le to, da naj bi ves slovenski tisk na Tržaškem odprl stalno rubriko za sistematično in globalno obravnavanje naše biološke rasti ter razvoja, za reševanje naše družine, za našega otroka. Pri tem pripada največja naloga našemu dnevniku, kar pa ne odvezuje tednikov in mesečnikov, da ne bi z vsemi svojimi silami podprli skupne akcije, da bi postala dejansko vsenarodna in učinkovita. Povežimo se vsaj na tej osnovi in združimo svoje sile, da rešimo vsaj to, kar se še rešiti da.

V tej zvezi naj omenimo, da se je vprašanje družine obravnavalo letos tudi na študijskih dneh v Dragi, ki jih prireja Društvo slovenskih izobražencev. Žal pa je vprašanje obstalo pri abstraktnem teoriziranju in zgodovinski apologeti monogamičnega zakona. Ostaio je odprto konkretno vprašanje o slovenski družini danes, češ da gre ta po

poti zahodne družine. To ne more držati. Družina, ki živi 30 let v drugačnem družbenem sistemu, konkretno socialističnem, ima nujno svoje značilnosti in svojsko problematiko. Prav tako je ostalo odprto vprašanje o konkretni vlogi moške in očeta v naši družbi. Taki odgovori oziroma ne-odgovori bi kazali lahko na dvomljivost o objektivnosti, če ne celo o etiki obravnavanja, kar bi utegnilo skriviti značaj in pomen študijskih dni v Dragi. Če hočejo ti igrati neko vlogo, naj postanejo res »študijski«; za predmet svojega proučevanja naj si postavijo eno samo vprašanje, tega pa naj potem skušajo vsestransko osvetliti in poglobiti, torej globalno preštudirati in nakazati možne konkretne rešitve.

Populacijska politika v Sloveniji

V Sloveniji pa je v zadnjem času opazna vse večja zainteresiranost za populacijska vprašanja, vsaj kolikor se da sklepati iz tiska. A pri tem preseneča dejstvo, da zasledimo v enem in istem glasilu skoro istočasno o nekem konkretnem vprašanju, n.pr. o kontracepciji povsem nasprotujoča si stališča, ki sprožijo neredko ostre polemike z večjo ali manjšo politično težo in posledicami. Tako je bilo z izjavo dr. Jurija Zalokarja spomladi 1973 v SDZ, ko je zavzel negativno stališče do načrtovanja družine v smislu kontracepcije (hormonalne) in to načelno čaradi njenega depopulacijskega značaja, pa tudi kot »izbiro manjšega zla«, saj ni uspela zajeziiti poplave splavov, katerih je samo registriranih letno še do dvanajsttisoč (v Sloveniji). Uradna linija je ta »izpad« dr. Zalokarja moralno politično diskvalificirala in zahtevala sankcije za vse, ki »spodkopavajo« družbene napore za uresničenje socialnega programa (Delo, 14.6.1973), to je načrtovanje družine. Isti časnik Delo pa objavi pet dni prej, to je 9.6.1973 cele pol strani dolg članek z velikim naslovom: Kontracepcija: *pilulo je premagalo spoštovanje do življenja*. Tu beremo: »zdravniki in sociologi so pred nedavnim opazili nekaj presenet-

ljivega: namreč da ni ničesar, kar bi bilo *dlje od resničnosti kot njihova zamisel o kontracepciji*.« Danes je zdravstvena praksa po svetu to splošno potrdila. O strahotnih posledicah pilule za zdravje žensk piše na veliko tudi naše Gospodarstvo dne 28.9.73.

Zaključki morajo biti torej vsakomur več kot jasni!

V tej zvezi piše Gospodarstvo, dne 12.1.1973, da je na Zemlji še dovolj prostora za 50 milijard ljudi — danes pa nas je 3 in pol milijarde. Zato je več kot upravičeno, zaključuje Gospodarstvo, da je »s tega vidika usodno, če propagiramo ravno v kulturnem krogu zapadnega sveta zmanjšanje rojstev ali celo zakone brez otrok.« No, tega res ne delajo veliki narodi, dasi je opazna neka hiperpopulacija kot n.pr. v Italiji; ampak k temu se »čutimo usodno ali celo zgodovinsko« poklicani mi, Slovenci, ki nas bo po predvidevanjih Puharjeve leta 2000 v najboljšem primeru komaj dva milijona (Delo dne 27.10.1973). Kdo zmore še tako »logiko« kot mi Slovenci?! Kaj ne bi Cankar imenoval takšno »logiko« burko?

No, vsekakor stvarnost je kritična, zato naši ljudje, ki jim je mar naša usoda, pišejo in opozarjajo. Ista Alenka Puharjeva nam v Delu dne 25.8.1973 tako zavzeto odkriva zaveso molka ob splavu. Naj navedemo samo njen zaključek: »Kdo ve, kakšno je breme zavesti, da je umrlo nekaj, kar se še rodilo ni, a verjetno utegne narasti do neznosne svinčene teže. O tem, kakšne posledice pušča splav na dostojanstvu, samospoštovanju in drugih znanstveno neugotovljivih človeških plasteh, pa verjetno najbolj ve tistih dvanajst tisoč žensk, ki ga vsako leto prestanejo« (opomba: Puharjeva govori le o registriranih splavih, koliko je pa neregistriranih?) — Tu je vsak komentar odveč.

Kaj bi bilo treba storiti? Odgovorni ljudje poslušajo, a je, kot da ne slišijo, gledajo, a je, kot da ne vidijo; ostajajo pri svojem programu.

V tem smislu so tudi letošnji mednarodni teden otroka od 1. do 7. oktobra v Sloveniji uglasili na temo načrtovanja družine pod geslom: »vsak otrok naj bo zaželen« —

medtem ko je bilo letošnje mednarodno leto otroka v svetu posvečeno izrecno otroku na vasi. Za načrtovanje družine je bila v Ljubljani ustanovljena posebna komisija. Po oceni te komisije je v javnosti naletel na vse premajhen odmev osnutek resolucije o načrtovanju družine, kot piše Delo dne 5.10.1973, *to pojmujejo le kot omejevanje rojstev*, ne pa tudi racionalno razporejanje število porodov (a če je pilula škodljiva?). Pač pa so bile v javnosti »burne razprave« o splavih, ko se je del zavzemal za široko, drugi pa za zoženo legalizacijo — kot poroča Delo istega dne. Upajmo, da bo zmagal zdravi razum in naravni čut ter da bo novi zakon dovoljeval splave le na osnovi zdravstvenih razlogov.

Kajti problem splavov se ne rešuje z razširjeno legalizacijo, temveč v okviru celovite populacijske politike kot je bil o njej govor v naši študiji. Zato mora postati geslo: vsak slovenski otrok je naš zaželen otrok in naša narodna dolžnost poskrbeti, da bo vsak slovenski otrok srečen! Načrtovanje družine naj omogoči vsaki naši družini vsaj 4 otroke za polnovredno otroštvo! To mora postati cilj načrtovanja družine na Slovenskem!

Tudi v pogledu varstva otrok prinaša slovenski tisk nekatere tehtne prispevke.

Tako priobčuje Delo dne 23.6.1973 intervju s Kidričevo nagrajenko 70-letno univerzitetno profesorico dr. Marijo Perpar pod naslovom: Potovanje na dno stvari. Med drugim pravi dr. Perparjeva: »Pri nas je premalo poskrbljeno za matere z otroki, ker je porodniški dopust prekratek in ker otrok potrebuje mater, to najmanj dve leti (op. najmanj tri) kar je fiziološka funkcija. Mi lahko spremenjamo razne statute, narave pa tukaj ne moremo spremeniti. Stanujem poleg vrtca in vidim, kako tam ubogi otroci jokajo že pred šesto uro. Uslužbenke ali delavke so razočarane, ker jim družba ne nudi tega, kar narava zahteva. Urediti bi morali stvar tako, da bi matere takoj dobile dodatek, otroški ali materinski, ali kako bi ga že imenovali, in da bi to dobo šteli v pokojnino.«

Ta izjava ene najuglednejših Slovenk je žal huda kritika obstoječega stanja na Slovenskem in hkrati konkreten predlog za njegovo rešitev, ki začuda potrjuje naše zadevne teze. (Zaliv št. 36-37). Je pa to klic SOS za naš narod. Verjetno bi bila »armada« 33.000 prizadetih otrok, ki žive med nami, kot poroča Delo 4.8.1973, dosti manjša, ko bi ti otroci preživeli svoje otroštvo pri svojih materah v družini. Vprašanje je, koliko se bo povečala, če se sedanje stanje nadaljuje? Kaj pa mladinsko prestopništvo, alkoholizem, uživanje mamil — ali nima vse to svoje korenine v neurejenem otroštvu? Zamoriti klice zla, poziva članek v Delu dne 22.11.1973 (in to prav pri izvoru, ki sega v detinstvo, naša opomba).

Ti več ali manj sporadični glasovi ostajajo klic vpijočega v puščavi, dokler ne bodo slovenski pediatri, sploh zdravniki, psihologi, pedagogi in sociologi ter kriminalogi sprožili koordinirane sistematične akcije za zaščito otroka, matere in družine na Slovenskem. Kako naj se razume in opraviči njih sedanje zadržanje? Skrajni čas je, da se zavedo svoje poklicne in narodne dolžnosti! — A Slovenci smo žal še vedno »svetovljani« zaradi kompleksa majhnosti. Nas zanima »visoka« politika, reševati moramo »svetovne« probleme, teoriziramo in kritiziramo vsevprek, se gremo za ideološke in vse mogoče borbe, pri tem zapravljamo svoje dragocene energije, čas in denar — medtem pa narod hira in propada. Ne vidimo njegovih konkretnih potreb in problemov. In rešitev je v bistvu enostavna in preprosta — kot so vse velike stvari. Že gola računica nam pove, da če preusmerimo sredstva iz kurative v preventivo, se nam bodo dosti višje »obrestovala«, ker bodo zajela zlo pri klici ter omogočala zdravo narodovo rast in razvoj. K temu nas zavezuje prvenstveno naša narodna zaveza in osnovni čut humanosti. Ne zadevnih fraz, dejanj nam je treba, in to neodložljivih ter odločnih. To je naša temeljna borba z absolutno prioriteto, prava bitka s časom za usodo našega naroda. Vse drugo naše prizadevanje je drugotnega pomena in služi le kot sredstvo temu cilju, da

hranimo narod ter varujemo in kultiviramo njegovo fizično in psihično zdravje ter razvoj.

Populacijska politika v svetu

Za primerjavo z našimi tezami se bomo omejili le na nekaj značilnih primerov tako na vzhodu kot na zahodu.

Med socialističnimi deželami sta izdatno izboljštali svojo populacijsko politiko zlasti Češkoslovaška in Madžarska. Tako objavlja Delo dne 3.9.73 pod velikim naslovom *Recept iz ČSSR*, kjer navaja, kako je ČSSR po zaslugi ugodnih dolgoročnih posojil mladoporočencem, nagrad ob rojstvu otrok, podaljšanimi porodniškimi dopusti, s povečanjem otroškega dodatka in drugimi bonitetami za družine s številnimi otroki, postala *edina* država v Evropi, kjer narašča število rojstev. Slične ukrepe je opaziti tudi na Madžarskem po poročilu Dela dne 16.10.73.

Ti primeri poudarjajo našo tezo, da ugodna populacijska politika zlasti podaljšani porodniški dopusti in »materinske plače« v tej ali oni obliki, ki zajamčijo otroku v prvih letih nego in vzgojo lastne matere in mu nudijo polnovredno otroštvo v družini z več otroki, praviloma pospešujejo in dvigajo rodnost, (glej Zaliv št. 36-37).

Na zahodu pa nudi edinstven primer socialnega standarda po naši zamisli Danska. V članku z naslovom Stanovanja brez dobička v Delu dne 15. septembra 1973 smo kar osupnili nad sličnostjo naših teoretskih dognanj in dansko izvedbo v praksi. Ker so se naši predlogi o občestvenem življenju v stanovanjskih soseskah z ustreznim socialnim in kulturnim standardom morda zdeli utopični (Zaliv 37-38) želimo v ilustracijo povzeti glavne misli iz obširnega članka v Delu.

V okolici Kopenhagna so nastala satelitska naselja s 1000 do 1500 stanovanjskimi enotami v obliki sklenjenih celot, kjer odpade okoli 45 odst. na enostanovanjske hiše, 55 odst. pa na stanovanja v dvonadstropnih blokkih, med katerimi so posejane tudi do 16-nadstropne stolpnice. Stano-

vanja merijo poprečno 150 kv. m s štirimi sobami, teraso in loggio ter vgrajenimi vsemi gospodinjskimi stroji. Vsaka soseska ima prvovrsten obseg storitev na komunalnem socialnem in kulturnem področju. Soseske se med seboj ne dotikajo, med njimi so široki zeleni pasovi za rekreacijo. Tudi med zgradbami same soseske so obširne zelenice z igrišči in športnimi prostori za otroke in odrasle. Za garažiranje so predvidene kletne etaže, površine za pešce in motorni promet so strogo ločeni.

V soseski so poleg supermarketa specializirane trgovine vseh vrst z avtomatičnimi storitvami, kot n.pr. čiščenje, likanje; poleg tega je na razpolago servis za čiščenje stanovanj, in za najraznovrstnejše storitve (dostava časopisov, zdravil, zalivanje rož med odsotnostjo itd., itd.). Obvezna je dežurna ambulanta, poštni in bančni urad ter frizer. Soseska ali stolpnice imajo svojo recepcijo, kjer se oddajajo naročila za servise in vse mogoče storitve ter potrebe. Osrednja restavracija je razdeljena v samopostrežno in navadno, za bolne in onemogle obstaja potreba v stanovanje. Vsaka restavracija ima večje ali manjše banke in dvorane za najem, ti so opremljeni z lastnimi sanitarijami in posebnim vhom — in so stalno na razpolago stanovalcem, za njih goste. Za obiskovalce je v soseski tudi hotel, kamor se je mogoče začasno preseliti med preurejanjem lastnega stanovanja.

Posebnost teh sosesk pa je njih socialni standard, ki mu v podobni obliki, zatrjuje člankar, najbrž ni enakega nikjer na svetu. Značilno je, da je prav na tem področju največja podobnost z našo zamisljivo, zato si jo oglejmo.

Vsaka soseska ima osnovno in srednjo šolo, otroške vrtce, za šoloobvezne otroke so igralno-učilni klubi in najraznovrstnejše igralnice, vse ob strokovnem nadzorstvu; na prostem pa najraznovrstnejša igrišča in športne naprave.

Nadaljnja posebnost so neke vrste upokojenski klubi. Starejšim upokojencem, invalidom in onemoglim so namenjeni pritlični prostori, dovolj skupaj, da jih lahko obiskuje dežurna negovalka, čistilka ali medicinska sestra.

Poglavitna razlika med to ureditvijo in domovi upokojen-
cev ali onemoglih je, da omogoči starim ljudem »normal-
no« življenje v krogu drugih prebivalcev naselja, kolikor
je le mogoče dolgo.« Da, to je za starejše ljudi bistveno, da
jih ne izoliramo in potisnemo na rob naselij in s tem na
rob življenja.

Za kulturne storitve je v vsakem naselju večja knjižni-
ca s posebnimi oddelki za študijske skupine, večerna šola
in razni strokovni seminarji za gospodinje, za roditelje,
razne športne dvorane, kino dvorana. Ponekod bazen, sau-
na in kozmetika, dopolnjujejo mnogovrstne storitve v teh
soseskah.

Organizacija stanovanjskih sosesk je dala odlične rezul-
tate, poudarja člankar v Delu, in to v marsikaterem po-
gledu. Tako pravi, da Danci radi poudarjajo, da v teh na-
seljih tako rekoč *ni mladinskega kriminala*, ni vsega nave-
ličanih in objestnih skupin mladoletnikov, kot drugod po
mestih. Sploh omogočajo te soseske urejanje vzgojnih, izo-
braževalnih, varstvenih i.dr. zadev.

To pomeni, da te soseske vplivajo s svojim občestve-
nim mehanizmom na svoje prebivalce, prvenstveno mladi-
no, pozitivno v vzgojnem, ustvarjalnem, kulturno prosvet-
nem ter zlasti humanem smislu. In za to gre! To je več
kot razveseljiva ugotovitev in praktična potrditev naših
teoretskih predvidevanj.

Danci, ki so sicer majhen narod, so prav s temi nase-
lji dali svetu veliki zgled; ta trenutek mogoče tudi najvaž-
nejši spričo propada sodobne družbe, posebno mladine.

In mi Slovenci? Mi hočemo ustvariti boljšo, socialistič-
no družbo. Dejansko pa smo še globoko zakoreninjani v
individualistično-liberalistični miselnosti s svojimi egoi-
stično-materialističnimi primesmi na področju medčlove-
ških odnosov. Slika tega so tudi naša naselja, kot smo že
poudarili v našem razmišljanju (Zaliv 38-39).

Če hočemo zgraditi boljšo družbo, jo moramo začeti
graditi pri temelju, pri človeku v okviru komunitarne po-

vezave s humanim občestvom. V ta namen nam lahko služi predlagani model, preverjen že v praksi, ki se pa da nedvomno še izpopolniti.

Glavno je, da *vemo*, kaj moramo storiti in da to tudi *hočemo* v zavesti, da gre za naš biti ali ne-biti.

PUSTI JIH, NAJ SI DRGNEJO SVOJE GARJE

e lascia pur grattar dov'è la rognà.

Dante

Ko v Nebesih Dante sreča svojega prednika Cacciaguido, mu ta prerokuje, kako bo moral v begunstvo, kako bo moral pustiti vse, kar je človeku najdražje, in kako mu bo še posebno hudo, ko bo sprejmal podarjeni kos kruha in bo moral, da ga dobi, gor in dol po tujih stopnicah. Seveda se Danteju ob tako trpki prerokbi pojavi dvom, ali naj bo v svoji pesmi do kraja odkrit, a Cacciaguida ga hitro opogumi: »Prej ali slej bo tvoja resnica obveljala,« mu reče, »druge pa kar pusti, naj si drgnejo svoje garje!«

Ob Solženicinovem neprostovoljnem begunstvu so nam zabrnele v ušesih prav te krepke Cacciaguidove besede. Res mu bo hudo po domači zemlji, a prišel bo dan, ko bodo njegovi spisi na častnem mestu v ruski književnosti; socializem brez človeškega obraza pa bo še bolj pred vsem človeštvom osramočen, ker je milijonom obljubljal raj na zemlji, zgradil pa jim je taborišča.

Pri tem je najbolj trpko to, da zavoljo »garij« majhne ekipe samodržcev trpijo številna ljudstva, svobodni ljudje po svetu pa so izgubili vero v možnost izbire vladavine, ki naj bi nadomestila kapitalizem.

Ostaja nam samo Solženicinova pot, pot odkritosti za vsako ceno.

O NJEGOVI KNJIGI

POGOVOR S PROF. B. SLAVCEM-SALVI

Gospod profesor, uredništvo »Zaliva« Vam iskreno čestita za knjigo o »Slovenskem in hrvaškem narodnem in političnem življenju od razsvetljenstva do ustanovitve jugoslovanske države«. Ker je naša revija nastala prav zavoljo pomena narodnih gibanj tudi v sedanjem času, vidimo v Vašem delu izredno pomemben doprinos na tem področju, in to toliko bolj, ker Vaša knjiga seznanja italijansko kulturno javnost s preteklo zgodovino Slovencev, ki so bili doslej širokemu občinstvu skorajda neznani.

Priznati moramo, da smo dolga leta pričakovali, da bodo v matični državi ali Inštitut za narodnostna vprašanja ali univerza ali kdo drug poskrbeli za prikaz slovenske zgodovine v italijanskem prevodu, zdaj pa smo si z Vašim tehtnim prispevkom pomagali sami. Kako ste se, gospod profesor, odločili za tako zahtevno publikacijo, ste jo sami koncipirali ali vam je pobuda prišla tudi od zunaj?

Zahvaljujem se uredništvu Zaliva za izkazano pozornost in čestitko ter se z zadovoljstvom odzivam vabilu, da odgovorim na nekatera vprašanja.

Strinjam se z ugotovitvijo, da je posredovanje slovenske in hrvaške zgodovine našim sodržavljanom v njihovem jeziku izrednega pomena, kajti italijanski kulturni javnosti doslej ni bilo mogoče podrobneje spoznati pojava naše nacionalne ideje in njenega razvoja glede na nacionalno samobitnost. Dosedanja dela o slovenski kakor tudi o hrvaški preteklosti pisana v italijanščini, so sila posplošena, časovno in teritorialno omejena, zaradi znanih političnih

interesov so poleg tega še čestokrat v ospredju tendenčna in kriva tolmačenja.

Narodnostna problematika me je že zdavnaj zanimala, vendar je pobuda za knjigo prišla od zunaj. Glavna zasluga gre predsedniku ISDEE — univ. prof. A. Agnelliju, ki je tako delo koncipiral in tudi od omenjenega inštituta zagotovil ustrezna finančna sredstva za publiciranje. Z veseljem sem sprejel zahtevno nalogo, ker sem se čutil dolžan, da kot diplomiranec na zgodovinskem oddelku ljubljanske univerze izpolnim svoj nacionalni dolg in seznanim italijansko javnost z novejšo zgodovino Slovencev in Hrvatov.

Naravno je, da ste se odločili za obravnavo Slovencev in Hrvatov, ker sta oba naroda bila politično povezana in sta tudi prava pobudnika nove jugoslovanske države. Toda ali Vas ni zamikalo, da bi slovensko zgodovinsko usodo podali tudi samostojno? To namreč vprašujemo, ker bi bilo zelo potrebno, da bi italijanska javnost dobila jasno podobo o slovenski identiteti kot taki, zakaj marsikaj bi bilo v preteklosti pa tudi zdaj drugače, ko bi ne bili Slovenci tako anonimni, se Vam ne zdi?

Res je, da bi mi bilo veliko lažje preučiti le slovensko preteklost in tudi bralec bi si ob sistematičnejši in podrobnejši obravnavi le naše slovenske problematike ustvaril jasnejšo podobo, toda poverjeno mi je bilo, da pišem tudi o hrvaški zgodovini. V nasprotju z dosedanjo prakso v tuji historiografiji, katera pri obravnavi južnih Slovanov daje Slovincem kot »nezgodovinskemu narodu« dokaj podrejeno vlogo in jih nemalokrat ima za privesek in dodatek Hrvatom, sem v svoji knjigi slovenski zgodovini dal enakovreden poudarek. V prid skupne obravnave slovenske in hrvaške preteklosti kažejo tudi interesi sodobnega zgo-

dovinopisja, ki zelo pogosto presegajo ozke nacionalne okvire. Omenim naj s tem v zvezi znamenito Zwittrovo delo Nacionalni problemi v habsburški monarhiji (izšlo najprej v francoščini in nato tudi v slovenščini), v kateri je slovenska zgodovina postavljena v širši zgodovinski kontekst, ko se naša nacionalna problematika obravnava vzporedno in v povezavi s pojavi in dogajanjem pri ostalih narodih habsburške monarhije. Pa tudi širše zamisli stopajo v ospredje v novejših časih: govori in piše se celo o zgodovinski opredelitvi srednjeevropske povezave in ideje, kar je v duhu današnjih ciljev takoimenovane Združene Evrope (mednarodno zborovanje zgodovinarjev pod geslom »Srednja Evropa v času« je bilo konec septembra in v začetku oktobra tega leta v Gorici).

Moj cil je bil, torej, podati slovensko in hrvaško zgodovino v časovni korelaciji in medsebojni povezavi, kjerkoli seveda, je bilo to mogoče.

Pri raznih srečanjih predstavnikov ogroženih narodnih skupnosti v Italiji pa tudi drugod, na primer v Franciji pri Provansalcih, je večkrat bila izražena želja, da bi si izmenjali prikaze o naših narodih. Za Slovence se tuji kulturniki zelo zanimajo. Kaj bi rekli o načrtu priročnega, to se pravi poljudno in zanimivo napisanega prikaza Slovencev v italijanščini? Ali bi se vi, čeprav zgodovinar-specialist, čutili pripravljeni napisati tako delo, ki bi brez dvoma imelo lep uspeh?

O taki potrebi, še več, nuji, sem trdno prepričan. Menim pa, da tak primeren prikaz slovenske zgodovine od najstarejših časov do danes obstaja. Izšel je namreč pred leti v zbirki Prešernovega koledarja; napisal ga je B. Božič. Potrebujemo torej le prevajalca!

Kaj pa slovenska in hrvaška zgodovina po letu osemnajstem? Mislite, da bi se pod pokroviteljstvom »Instituta za študij in dokumentacijo o vzhodni Evropi« (ISDEE) dalo izdati tako publikacijo o tej dobi? Pri tem seveda mislimo predvsem na dele Slovenije in Hrvaške, ki so po letu 1918 pripadli Italiji.

Ko sem pred leti dobil napotke za svoje delo, mi je bila izražena želja, da bi segalo od pojava nacionalne zavesti do današnjih dni. Toda, ko sem se lotil dela, sem spoznal, da je nemogoče podati tak prikaz v eni sami knjigi. Zato sem se ob privolitvi inštituta odločil le za obdobje od prosvetljenstva do nastanka prve jugoslovanske države. Na splošno zadovoljstvo pa moram povedati, da je ISDEE naklonjen nadaljevanju dela tudi po letu 1918. Bodoča publikacija pa se ne more omejiti le na Slovence in Hrvate, nasprotno, zajela naj bi še ostale jugoslovanske narode: Srbe in Makedonce.

Iz Udetove knjige, ki je izšla letos, *Slovenci in jugoslovanska skupnost*, šele človek jasno vidi, kako so se morali Hrvati in Slovenci, ki so dali pobudo za novo državo, potem krčevito politično bojevati za svojo narodno samobitnost. Kaj se vam zdi, je sedanja ureditev dokončno rešila problem? Zavedamo se, da to vprašanje ni v neposredni zvezi z vašo knjigo, a zanimalo bi nas vaše mnenje.

Stara Jugoslavija je težila k unitarizmu in vladajoča srbska buržoazija je državni aparat uporabljala za zatiranje ostalih narodnosti v kraljevini, hoteč ustvariti en sam »jugoslovanski« narod recte — posrbiti ostale Jugoslovane! Slovenci in Hrvati (še bolj pa Makedonci) so morali voditi odločen boj proti takim velesrbskim težnjam, če so hoteli očuvati svojo nacionalno samobitnost. Sedanja jugo-

slovanska država pa je federativna in je v načelu pravično rešila nacionalno vprašanje. Ali je ta rešitev dokončna, pa ne vem. Nemo profeta!

Ko so se Italijani in Slovenci skušali reševati nemške premoči pred prvo svetovno vojsko in med njo, so Italijani imeli svojo socialdemokratsko stranko in Slovenci svojo (JSDS). Pri »Zalivu« smo prepričani, da je bilo tako modro in prav, ker je narodna zavest edina podlaga zdravemu socializmu, kakor je že vedel Cankar na predavanju v Trstu. Ali se vam ne zdi, da bi bila v sedanjem našem položaju taka dvojnost socialističnih strank na narodni podlagi najbolj primerna za uveljavitev slovenske narodnostne skupnosti v Italiji?

Upravičeno smo lahko ponosni na to, kar je bilo v Cankarjevih časih, in želeli je, da bi bilo tudi danes tako. Toda politični razvoj dogodkov po letu 1945 ali po 1948 je šel v drugo smer. Misel sama na sebi je pravilna in ni izključiti možnosti, da bi v bodoče ne mogla biti realizirana. Ako bo Italija začela izvajati svoje obveznosti, ki jih je dolžna po londonskem sporazumu, tedaj bi lahko po pravni poti zahtevali to, kar nam pripada. Tedaj bi ne bili več vezani izključno na pomoč, ki nam jo daje ta ali ona napredna italijanska stranka, da si priborimo kako »drobtinico«. Ali ni bila v času Taaffeja podobna situacija celo v osrednji slovenski deželi, na Kranjskem? Če se zgodovina ponavlja, potem bo tudi nam na Tržaškem res morda kdaj zasijalo sonce?

Ali bi kdaj hoteli biti gost v naši reviji s kakšnim svojim cenjenim prispevkom? Zelo bi ga bili veseli.

Tokrat se oglašam prvič; želim si pa, da mi bo še kdaj dana priložnost za sodelovanje v vaši reviji.

POSEG NA SREČANJU UREDNIKOV SLOVENSКИH REVIJ V MARIBORSKI KNJIŽNICI

Mariborska knjižnica je ob odprtju nove čitalnice povabila na pogovor urednike slovenskih revij. Srečanje je bilo 1. oktobra, za »Zaliv« se ga je udeležil Boris Pahor, katerega poseg objavljamo.

Spoštovani prijatelji, rad bi se dotaknil vaših za pogovor predlaganih tez, a takó, da se ne bi ustavljal ob vsaki posebej, temveč zelo na kratko vzel v poštev vse hkrati. Revija »Zaliv« izhaja že osmo leto, uredniki in sodelavci pišejo, ne da bi za svoje delo dobili kak honorar, narobe, večkrat sami poleg članka prispevajo še denarno svoto, da bi glasilo lahko izšlo. Če pa se je »Zaliv« rodil 1966. leta, zato ni rečeno, da nismo že prej skušali priti na dan s svojim gledanjem na slovensko kulturo in na slovenstvo kot tako v današnjem času. 1953. je izšlo dvakrat »Sidro«, potem so izšli »Tokovi«, od vsakem poskusu pa je revija obnemogla, ker so se uredniki zavedeli, da bi za njeno življenje morali žrtvovati svoj čas in nemalokrat tudi denar.

Ko sem uvidel, oprostite, da omenjam sebe, pa drugače ne gre, sem se odločil, da bom posvetil del svojih skrbi slovenski neodvisni reviji. Vprašanje je bilo, ali naj še naprej sprejemamo tako obravnavanje zamejske problematike, kakršnega je izvajalo matično uradno načrtovanje, ali pa povemo, v čem se s takim načrtovanjem razhajamo. Predvsem smo izhajali iz spoznanja, da je vrednost narodne biti ena izmed pglavitnih komponent sodobne človekove usode; zavedali pa smo se te resnice ne samo na podlagi svojihkušenj, ampak zato, ker smo bili v tesnih stikih s številnimi prepovedanimi narodi Evrope. Tako smo prišli do spoznanja, da je poleg zagrizenega boja razredov zelo pomemben oziroma večkrat celo še bolj pomemben boj neke narodne biti za svoj obstoj. To je potem bilo iz-

hodišče, da smo se dokopali do spoznanja, da slovenski narod, ki ima svoje ljudi tako razdeljene, da so le-ti državljani štirih držav, ne more živeti brezskrbno, kakor da je dosegel neko sprejemljivo stabilnost, razmerja do svojih odsekanih udov pa ne sme uravnnavati po načelih lahkotne trgovsko-turistične simbioze s sosedi.

Nihče seveda ni nikdar mislil, da bi se s sosedi pričkal in tako kvaril prijetno neobvezno pobratimijo, vendar smo od samega začetka trdili, da ne sprejemamo ideje mostu, če moramo biti samo nosilni stebri, nad katerimi se bodo prevažali sadovi medsebojnih kupčij. To se pravi, da se nam je razjasnilo, kako je v matični deželi čut za ponosno zaščito narodnih skupnosti onkraj meja nadvse oslabel, kar je pomenilo, da je tudi v matici sami zvestoba narodni biti postala bolj element vztrajnostne sile kakor pa sad jasne in odločne zavesti. Temu spoznanju smo se uprli in se še danes upiramo. Prepričani smo namreč, da če je slovenski narod za časa italijanske in nemške zasedbe pokazal, kako zahteva, da tujec spoštuje njegovo življenjsko sposobnost, potem ni danes v mirni in trgovski Evropi prav nobenega razloga, da slovenski ljudje prenašamo genocid na Koroškem in v Beneški Sloveniji, da omenim samo ta dva nezvdržna primera.

Jasno je namreč, da živimo kar naprej na prepihu, in prav nič ne vemo, kaj nam bo dala prihodnost. Nekaj pa je gotovo: da smo šli v drugi svetovni vojski v boj zato, da ohranimo svojo narodno bit, in da se zdaj vedemo, kakor da nas nič ne zanima, kako jo bomo jutri reševali, ko je danes vendar naše razmerje do narodnega bistva tako amorfno in večkrat celo sovražno.

Ne gre seveda za ustvarjanje paničnega razpoloženja, gre samo za trezno presojo in trezno razmišljanje. Mogoče bo kdo sodil, da je moje gledanje zmotno, vendar si upam trditi, da bi danes kazalo, da se poglobimo v vsa ta vprašanja, kakor so se vanje poglobljali uredniki in sodelavci predvojne »Sodobnosti« in »Dejanja«. Marsikaj je kajpada spremenjeno, ostaja pa neznanka jutrišnjega dne. In kdo če ne slovenski izobraženec se bo skušal dotipati do skrivnosti prihodnosti?

Prav gotovo, da mi lahko kdo poreče, da vse, kar se ustvarja v slovenski deželi, služi za gradnjo temeljev jutrišnjega časa; a če-

prav je to res, je prav tako res, da neko občestvo toliko velja, kolikor je v njem zavestnega duha takó v skupnosti kakor v posamezniku. In prav za ta duh nam gre, za narodno zavest, ki ni nacionalistična, ker je samo nacionalna, to se pravi sebi zvesta; ki je hkrati s sosedom prijateljska, kar pa ne pomeni, da je glede razmerja do svojega življa slabičevska.

To je v bistvu vse, kar pri »Zalivu« čutimo in pišemo, če pa kdaj posežemo tudi na kako drugo področje, potem je to takrat, ko se zavemo, da je samo v pluralizmu mogoča izmenjava misli in ugotovitev. To spoznanje pa je za nas, ki živimo zunaj matičnih mej, še bolj usodno, ker je po drugi svetovni vojski veljalo in v veliki meri še zdaj velja, da matična uradna politika ni upoštevala (in ne upošteva) specifičnega položaja Slovencev v zamejstvu, ampak se je vedla (in se še veliko vede) do njih, kakor da mora biti njena koncepcija tudi zanje veljavna.

O vsi ti tako pomembni problematiki ni po vojski v slovenskem matičnem prostoru še nobena revija spregovorila tako, kakor bi resnost vprašanja zahtevala. Nekaj sem, in spet okrostite, da govorim o sebi, o tem pisal v knjižici, ki je prišla na Index in so me zavoljo nje na meji pregledovali kakor prekupčevalce z mamilami, in še zdaj se kak miličnik na meji na to spomni in seže po črni knjigi, ko zagleda na potnem listu moje ime. »Zaliva« ni pri vas noben časnik ocenil, če naj izvzamem mariborski »Večer«. Edina slovenska revija tukaj pri vas, ki je skušala nekoliko poglobiti zgoraj omenjena vprašanja, to so idrijske »Kaplje«, si je morala nečastno vzeti življenje.

Iz vsega povedanega sledi, kakšna naj bi bila oblika sodelovanja slovenskih revij. Vsi nazori, tako verski, filozofski kakor umetniški naj se razživijo in naj se razdajajo, nobena nova pot pa ne bi smela voditi stran od pridobitve, za katero je slovenski človek pred Vietnamom in pred Čilom prestal muke Inferna, to se pravi narodno samobitnost. Prišel je čas, ko se slovenski pesnik in pisatelj morata zavzeti za zaščito tistega ozračja, ki je bogastvo našega notranjega sveta, zakaj obramba narodne biti spada v ekologijo človeštva prav tako in še bolj kot obramba rek in zraka nad človeškimi bivališči.

Zato se slovenska revija ne bi smela zadovoljiti z objavo priložnostnih člankov o juridičnem statusu slovenskih skupnosti v zamej-

stvu, ampak bi morala slediti življenju teh skupnosti s prizadetostjo in zaskrbljenostjo. Odpraviti je treba prakso, da je vsak govor o teh problemih zmeraj naravnano na boljšo prihodnost, da se vsako poročilo konča z upanjem na optimalen razvoj. Položaj slovenskega koruškega človeka je danes, kar se tiče narodnega življenja; tak, da nas spominja na predvojno fašistično ozračje. Zato morajo revije prispevati svoj delež pri izoblikovanju prave zavesti v današnjem potrošniškem slovenskem človeku, ki tržaškemu in celovškemu Slovincu zavida standard, ne meneč se za nacionalno komponento vprašanja, še več, celo upirajoč se vsakršni tovrstni omembi, pripombi, kaj šele diskusiji.

In revije bi morale pretresati tudi odziv zamejskega stanja v matičnem dnevnem tisku. Ta je zadnja leta nedvomno bolj na tekočem o položaju zamejskih slovenskih skupnosti; vendar je njegovo pisanje v glavnem zmeraj naravnano tako, da vpliva na slovenskega bralca pomirjujoče in blažilno; in tudi ko zasledimo protestne izjave raznih forumov, ni ob njih čutiti solidarnosti uredništev, vse se razvija na tekočem traku, dokler nekega dne protestne izjave usahnejo, tako da vse spet steče po utečenih kolesnicah.

Revije bi morale dati ton pristne skrbi za obstoj slovenskega življa zunaj matičnih mej, zavedati bi se morale, da brezbržnost v tem smislu izvira iz brezbržnosti do celotnega slovenskega življenjskega prostora, zakaj Slovenci nismo narod s petdesetimi milijoni prebivalcev, ki si lahko privoščijo izgubo nekaj stotisoč duš. Tragika pa je v tem, da ravno številčno močni narodi najbolj pazljivo zasledujejo, kako ravnajo s člani njihovih skupnosti zunaj domovine. A vprašanje ni matematično, številčno, gre za zrelost duha, za zavest skupne usode, za zvestobo, za tradicijo ponosa. In slovenski ljudje moramo te komponente narodne psihologije razvijati naprej, ne pa pustiti, da ostanejo sestavni del preživelih osvobodilnih naporov za časa druge svetovne vojske. Pri tem pa paradni govori ne bodo nič pomagali, če ne bo slovenska kultura skrbela za trajno podlago prihodnjega razvoja. Revije so v preteklosti na Slovenskem igrale pri tem vodilno vlogo; tako bi morale biti tudi danes. In naj za zaključek navedem besede Lojzeta Udeta:

»In vendar ne gre za drugo, kakor da se slovenska politika kul-

tivira, da se usmeri po dejstvih in zahtevah kulture, da se slovenskim kulturnim dejstvom ne dela sile in da se kulturno ustvarjanje ne usmerja po samovoljnih političnih zahtevah v neko enostransko, samostansko ali zgolj erotično ali neko nivelizajočo socialno duhovnost brez kvišku težečega duha.»

To je bilo napisano v predvojni »Sodobnosti« 1933. leta. Mogoče ne bi bilo napak, če bi po štiridesetih letih nekoliko o tem premišljevali v naših revijah.

BERNARDIN — DA, BOLNIŠNICA — NE!

Pred nami je publikacija, ki jo krasi Jakčeva jedkanica in ki pripoveduje o dvajsetletnem delu Splošne bolnišnice Koper. A lep, eleganten zvezek na patiniranem papirju nam ni in ne more biti v veselje, ker je v bistvu klic na pomoč ekipe zdravstvenih delavcev, ki se že leta dolgo trudijo, da bi prišlo do gradnje moderne bolnišnice za obalno področje in Južno Primorsko.

Ne samo, da se ob taki brošuri ne radujemo, ampak nam je celo mučno, da morajo znani primariji in zdravniki specialisti moledovati pristojne oblasti, naj vendar rešijo nevzdržen položaj bolnišnice, ki ima oddelke raztresene po vsej deželi kakor v vojnem času. Človek ima trpek vtis, da se kljub upravičenosti svoje vneme in svojega načrtovanja vsi ti zdravniki pravzaprav ponižujejo pred odgovornimi forumi, ki na primer najdejo sredstva za vse megalomanske hotele v Portorožu, ne najdejo pa jih za zgradbo takega objekta, kot je poštena moderna bolnišnica. Še bolj nevzdržna pa je misel, da v deželi, kjer deluje mednarodna igralnica, ekipa zdravnikov zaman skuša oblastnikom dopovedati, da če jim ni za ureditev takega stanja, naj bi vsaj kaj dali na ugled dežele.

Vsekakor — čestitke za publikacijo, če drugega ne, bo ostala veljaven dokument visoke poklicne in organizacijske ravni primorskih zdravnikov!

JOŠT ŽABKAR

O SLOVENSKI BODOČNOSTI DRUGI ODGOVOR »GOSPODARSTVU«

Na moj *Odgovor »Gospodarstvu«*, ki je bil priobčen v *Zalivu*, maja 1973, št. 40-41, str. 181-183 sem bral dva odgovora.

Članek, ki ga je priobčil gospod L.B. v *Gospodarstvu* 15. junija 1973 v odgovor meni in *Zalivu*, sem z veseljem prebral. Zdi se mi namreč napisan v bolj olikanem tonu, kot je to navada med Slovenci, kadar gre za razgovor o političnih in narodnih zadevah, pa čeprav je morda res, da nekateri razumejo samo govorico trdih besed. Poleg tega sem ga z veseljem prebral tudi zato, ker se mi še vedno zdi, da velja L.B. primarna skrb vsekakor slovenskemu narodu in ne kakemu drugemu višjemu in širšemu občestvu. To je torej znabiti točka — važna točka — ki naju druží. Vprav to je tudi glavni vzrok, da znova sežem po peresu. Svojega odgovora tudi to pot ne zaupam pošti, marveč (kot je že storil s svoje strani g. L.B.) ga predam tisku. Tako je bolj gotovo, da se pismo ne izgubi.

1. Moj cenjeni dopisnik vsekakor ni zadovoljen z mojim prvim odgovorom na njegovo prvo vprašanje, kako si zamišljam »ustvaritev neodvisne Slovenije«. Pisal sem: »Do popolne državne samostojnosti bomo Slovenci prišli tako, da smo od Trubarja sem prišli do vsega, kar je bistveno za moderen narod: do narodnosti, do skupnega jezika, do slovenske kulture in celo do tiste državno-ustavne teorije, ki je podlaga ... Socialistične Republike Slovenije.«

Naštel sem mu torej dejstva, vokvirjena v povsem politične stvarnosti, kot so »narodnost«, »samostojnost«, »skupni jezik«, »slovenska kultura«, stvarnosti, ki se stikajo z dejansko obstoječo državno-ustavno teorijo današnje Socialistične Republike Slovenije. Kaj je moglo pri tem naštetju g. L.B. zapeljati, da je moj odgovor označil za »tipičen odgovor idealistično navdahnjenega kulturnika«? Morda omenitev Primoža Trubarja? Morda kako enostransko kulturniško pojmovanje, ki ga mogoče ima ravno moj dopisnik o narodnosti in neodvisnosti naroda, o njegovem skupnem jeziku, o njegovi kulturi? Mislil sem, da je bil kontekst dovolj jasen, posebno pa moje besede o »državnoustavni teoriji« SR Slovenije ne dopuščajo nobenega dvoma o političnem pomenu mojih postavk.

Priznati moram, da se do trenutka, ko sem to bral v *Gospodarstvu*, nisem zavedal, da sem »kulturnik«. Če pa naj velja za »tipično idealistično navdahnjene kulturnike« ves legijon tistih, ki so kdaj s pisano ali govorjeno besedo osporavali vladajočo miselnost in obstoječi red svojega časa ter gradili drugačno miselnost in pripravljali drugačni in boljši red stvari, potem bi seveda bilo tudi meni v čast, biti vsaj navaden vojak v tem velikem legijonu. Pri tem pripominjam samo to, da skoro nikoli niso imeli prav tisti, ki so druge proglašali za utopiste, fantaste ali pa jih samo označevali z besedo »tipično idealistično navdahnjeni kulturnik«. Jaz bi n.pr. predlagal, da kdo od naših zgodovinarjev ali slovenistov prouči slovensko preteklost od Trubarja do SR Slovenije (vključno) in nam potem pove, kdo je komu v naši preteklosti očital, da je utopist, fantast, škodljivec slovenskega naroda itd. Nič ne dvomim, da bi bil rezultat tega raziskovanja nadvse poučen tudi za vsakega izmed nas.

Gotovo bi bili med utopisti, fantasti, škodljivci, idealisti

stično navdahnjenimi kulturniki n.pr. vsi vodilni možje — Slovenci in ne-Slovenci —, ki so odgovorni za usodo in dobrobit slovenskega naroda od osvobodilne vojne sem in prav do danes. Kar se pogledov v bodočnost tiče, je n.pr. moja »drznost« krepko prekosila drznost Edvarda Kardelja, ki predvideva, da bo prišel trenutek, ko bo država — in torej tudi Jugoslavija — sploh izginila. In vendar zavzema Edvard Kardelj že dolgo najuglednejša mesta v Jugoslaviji. Na drugi strani pa se vprašam: Ali bi že prva Jugoslavija brez »idealistično navdahnjenih kulturnikov« in drugih podobnih ljudi sploh bila nastala? Zame odgovor na to vprašanje morda sicer ni tako važen, a važen se mi zdi za vse, ki se zdijo za vsako ceno proti nadaljnjemu razvoju naše državnoustavne in državnopravne pozicije.

2. Ko pa govorim o slovenski samostojnosti in nje državi, mi skoči v besedo g. L.B. in pravi, »da je spričo geopolitične lege Slovenije in silovitih mednarodnih ... tokov čez njo ter ... položaja slovenskega naroda, stisnjenegega med dvema blokoma velikih narodov, ki sta izpričala ... in izpričujeta še danes svoj pohlep po tej deželi, fantastično misliti, da bi se takšna neodvisna državna tvorba lahko ohranila.«

O veljavi geopolitičnih postavk in njihovih »nujnih«, »usodnih«, »fatalnih« posledicah se je od zadnje vojne sem razvedelo dovolj, da bi lahko veljale kot povsem omajane. Prav zlahka se da najti tudi narode in države, ki žive na geopolitično »nevarnih« križiščih že dolgo v miru, medtem ko so drugi, postavljeni v geopolitična »zatišja«, vedno znova ogroženi. A ker se razgovarjam z g. L.B., imam za prvo dolžnost, da pozorno prisluhnem, ko mi predloži svoj zgoraj navedeni preroški obrazec. Kajti za preroški obrazec gre! Ne moj, ampak g. L.B. preroški obrazec!

A na podlagi istih predpostavk, bi jaz, če bi bil L.B., ta obrazec še bolje formuliral na sledeči način: »Spričo geopolitične lege Jugoslavije, stisnjene med obema blokoma velikih narodov in obdane od sedmih manjšin in zvečine neprijaznih ji narodov, ki so pogosto izpričali in še izpričujejo pohlep po jugoslovanskih deželah, je fantastično misliti, da bi se takšna država lahko ohranila«. Tudi vprašal bi se: »Kako bodo Hrvati v tem slučaju Slovencem pomagali? Kako nam bodo pomagali Makedonci? Kako jugoslovanski Albanci? Kako jugoslovanski Madžari? Kako Srbi?« In odgovoril bi si: »Spričo njih lastne geopolitične lege in spričo nujnih postulatov njih lastne politične in vojaške obrambe nam ne bi prav nič pomagali, kot nam niso nič pomagali l. 1941.«

Če drže predpostavke in zaključki, ki jih iz njih potegne g. L.B. ali ki logika zahteva, da jih kdo drugi potegne, potem je bodočnost Jugoslavije in slovenskega naroda v njej zelo temna. Smo na robu prepada brez dna in vsak trenutek je mogoče, da zdrčimo vanj.

Kar se mene tiče, ne spadam med tiste, ki jih zapeljuje pošast obupa ali pa, ki čakajo samo na rajsko slavje poslednje dobe sveta. Pač pa predlagam mojemu oponentu v premislek sledeči realističen obrazec, pri čemer se vsaj delno poslužujem besednjaka, ki ni moj, a ki o njem vem, da ga bo g. L.B. zlahka razumel. Torej:

Slovenski narod je prišel na poti do lastne in samostojne državnosti vsaj teoretično že precej daleč. Prvi korak je bil storjen, ko so Slovenci — verjetno šele v 19. stoletju — postali *narod* v modernem, *političnem* smislu besede. Drugi korak je bil storjen, ko se je osnovala Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Tretji korak je bil narejen z ustanovitvijo *Socialistične Republike Slovenije*. (Priporočam vsem, da berejo s tega vidika vse uradne proglose Osvob

bodilne Fronte, vse partizanske Spomine, vse zaporedne ustave druge Jugoslavije, vse diskusije, ki so bile vodene in se še vodijo v uradnem in poluradnem tisku Slovenske Komunistične Partije.)

Od tu vodi pot ali nikamor ali nazaj ali naprej. Kri-
vično bi se mi zdelo, če bi brez vidnih, tehtnih razlogov pri-
pisoval ravno Slovenski Komunistični Partiji, da noče več
nikamor ali pa, da hoče morda celo nazaj. V njenih rokah
je *vs*a odgovornost za politično usodo slovenskega naroda
vsaj od trenutka, ko si je vzela *vs*o oblast. Lahko bi si n.pr.
predstavljal, da pridobi Republiki Sloveniji v Organizaciji
Združenih Narodov enak položaj, kot ga je Sovjetska zveza
znala pridobiti Ukrajini in Beli Rusiji, ki sta članici Zdru-
ženih Narodov *poleg* Sovjetske zveze. Bil bi že važen korak
na poti naprej, ko bi Slovenija kot taka nastopala pred
uradnim mednarodnim forumom. A to je le ena od mož-
nosti, posebno če se premisli, da noben Hrvat, noben Srb,
noben Makedonec še nikoli ni trdil, da moramo Slovenci
tudi proti *lastni volji* ostati v sklopu Jugoslavije. In spra-
šujemo se še, kaj naj bi naredili, če bi iz enega ali drugega
razloga Srbi, Hrvati in Makedonci ne hoteli več živeti z
z nami v isti državi.

Prav nič pa ni fantastično misliti, da bi se slovenska
»neodvisna državna tvorba« lahko ohranila. Ravno spričo
»silovitih mednarodnih tokov preko ozemlja« Slovenije je
gotovo, da bi vsak zunanji poseg po njej sprožil skrajno
nevarne mednarodne zapletljaje. Sredi Evrope je že tako,
je že dolgo tako, da vsak vojaški zapletljaj sproži večjo ozi-
roma veliko vojno. Ta gotovost bi verjetno ustavila vsako-
gar, ki bi imel skušnjava, da seže po deželah in krajih, ki
so pod državno oblastjo Slovenske Republike. Seveda:
nam sovražno dejanje zaslepljenca ali blazneža je vedno
mogoče. Tak poseg po slovenski zemlji pa bi bil tudi že

zato nevaren za tistega, ki bi ga sprožil, ker bi lahko zbudil slovenski protiposeg. V vsakem primeru pa bi realističen odgovor, ki bi ga mogli in morali dati Slovenci na tuj poseg po njihovi zemlji, moral biti en sam: takojšen, bliskovit vojaški odpor. Kar je seveda s polno učinkovitostjo možno le, če brani slovenska vojska na slovenskih tleh slovensko zemljo. Slovenci se vsekakor ne bi imeli bati: imeli bi zaveznike.

3. S tem pa prehajam še na ostale točke odgovora. L.B. trditev, da se »države ustanavljajo s topovi in bataljoni«, je samo deloma resnična. S topovi in bataljoni države lahko tudi razpadajo. Stara Avstrija, Hitlerjeva Nemčija, Mussolinijeva Italija so same sebe razdejale, ko so iz tako imenovanih geopolitičnih nujnosti in brez vsake ogroženosti svojih pravih, vitalnih interesov prve sprožile topove in prve poslale v boj bataljone. Če se kdo iz tega primera ni ničesar naučil, bo imel še dosti priložnosti, da se nauči. Zanimivo bi bilo tudi vprašati se, ali morajo tudi v sistemu samoupravljanja nastajati države v svoji polnosti z grmenjem topov in z marširanjem bataljonov, ko pa se lahko to uredi tudi z *dogovorom*.

4. »Razglabljanje o neodvisni slovenski državi« je pa za nas Slovence izredno koristna stvar, kot sem pravkar poskušal pokazati. Gre namreč za učinkovito in splošno obrambo naših narodnih interesov v bodočnosti. O tem sva si menda z g. L.B. sedaj edina, da namreč govoriva o bodočnosti slovenskega naroda. Saj se je tudi on poskusil v svojem članku s prerokovanji o bodočnosti. Nad preteklostjo smo pač vsi brez moči; sedanjost je bežen trenutek, ki je minil, preden smo nanj mogli vplivati; vsem ostane samo bodočnost.

Tako razglabljanje pa ne more prav nič ubijati vere Slovencev v Italiji v »pomoč matične države« Jugoslavije.

Ta vera je odvisna predvsem od dejanske, učinkovite, uspešne pomoči »matične države« same. Šele potem je narodnostni obstoj našega naroda v Italiji odvisen tudi od zaupanja, ki ga ima sam vase, v slovenski narod ter njegovo smiselnost in bodočnost.

5. Nasvet g. L.B., da bi se napisala v kaki nemški reviji razprava o kulturnem delovanju Slovencev v Italiji in na Koroškem, se mi zdi nadvse primeren. Prepričan sem celo, da bi bilo treba slovensko kulturno zunanjo politiko v Nemčiji in drugod nanovo premisliti. Nisem ne slavist ne slovenist, a dokaj dobro poznam položaj, ki ga poznanje slovenskih stvari zavzema v nemškem jezikovnem prostoru. Predlagal bi torej sledeče:

a) prevedejo naj se v nemščino in izdajo v priročni obliki pri kaki ugledni nemški založbi glavna sintetična dela slovenske historiografije, n.pr. dela M. Kosa, B. Grafenauerja, J. Pleterskega, A. Slodnjaka. Delo, ki ga je napisal B. Salvi, *Il movimento nazionale e politico degli Sloveni e dei Croati*, Trst (ISDEE) 1971, bi lahko tudi nemškemu človeku in znanstveniku služilo kot uvod, a morala bi prav za Nemce iziti simbioza politične, kulturne in leposlovne zgodovine Slovencev v zadnjih 200 letih; b) pregledajo naj se vse tujejezične izdaje antologij jugoslovanskega pesništva in podobnega. Najbrž se bo izkazalo, da smo Slovenci v primeri s Srbi in Hrvati v njih zelo brezpomembno predstavljeni. Izda naj se torej pri kakšni ugledni nemški založbi priročna, dvojezična »Antologija slovenskega pesništva«; c) na isti način naj se izdajo prevodi vsaj nekaterih najpomembnejših del slovenskih pisateljev. Od starejših mislim predvsem na Tavčarja in morda tudi na Kersnika, do novejših predvsem na Prežihovega Voranca. Od primorskih predvsem na dva glavna pisatelja iz Trsta; d) kdo naj

poskrbi za izbor, uvod, izdajo teh del? Možje, ki jim je vsak dan na razpolago vse bogastvo slovenističnih knjižnic in arhivov in ki so res strokovnjaki v teh rečeh; se pravi profesorji univerze v Ljubljani in člani Slovenske akademije; e) kdo naj poskrbi za založnika v Nemčiji in za finansiranje projekta? Univerza v Ljubljani, Akademija, vlada SR Slovenije in vse tiste oblasti, ki so jim na razpolago vsa poslaništva in veleposlaništva, konzulati in generalni konzulati tudi od Slovencev vzdrževanih zveznih oblasti.

—o—

Na članek, ki ga gospod *Dr. M. V.* priobčuje v *Gospodarstvu* 20. julija 1973 mi je pa tudi prijetno zapisati nekaj pripomb, čeprav je del odgovora vsebovan že v zgornjih vrsticah.

1. Moj cenjeni oponent, ki vedno znova predstavi slovenski publiki zanimive prispevke, mi bo gotovo oprostil, če mu povem, da sem nekatere njegove misli težko razumel in prav nič odobral. Tako n.pr. govori enkrat o »slovenski mikro-državici« in s tem implicitno označuje slovensko državo za nepomembno stvar; drugič pa trdi, da »Sovjetska zveza posveča veliko pozornost« Balkanu, »kateremu pripadamo tudi mi«, kar pomeni, da nismo tako nična stvar, kot bi bilo videti iz označbe »slovenska mikro-državica«, saj se po mnenju dr. M. V. briga za nas celo Sovjetska zveza! Ko berem o naklonjenosti »svetovne židovske velesile, katera se imenuje 'tvornica javnega mnenja', ne vem, kako bi si te vrstice razlagal. Bi pa lahko komu zadišale po antisemitizmu. Kaj pa bi antisemitizem ali antiarabizem koristila nam Slovincem, tega ne vem. Tudi mi ni jasno, zakaj bi tuj kapital vdrl v slovensko samostojno državo. Da slovenska produkcijska sredstva ostanejo vedno in za večno v rokah slovenskega ljudstva kot celote, da ne pridejo ne v roke morebitnih domačih kapitalistov, ne v

roke tujemu kapitalu, za to morata pač skrbeti država in družba. In za to tudi lahko skrbita. Stavek »Šele leta 1918, ko je nastala Jugoslavija, je ustavilo nadaljnje prodiranje tujca v naše kraje«, se mi zdi čisto zanimiv. Ne bi pa hotel, da bi dr. M. V. padel v roke kakšnemu zgodovinarju našega naroda, ki bi mu dokazal, da njegov stavek ni čisto točen. Pripomnil bi samo, da se pisec ni vprašal, zakaj je to prodiranje sploh bilo mogoče. Če bi to storil, bi moral odgovoriti: »Zato ker v srednjem veku in tudi v modernem veku nismo imeli svoje slovenske države«. — Dr. M. V. pravi tudi: »Govoriti o slovenski državi pred združitvi vseh Slovencev v skupni domovini, se mi zdi anahronizem«. Sprašujem se pri sebi, ali je cenjeni oponent nazadnje le pripravljen govoriti o slovenski državi po združitvi »vseh Slovencev v skupni domovini«. Drugače bi moral pač suponirati, da v nobenem primeru moj cenjeni sobesednik noče govoriti o slovenski državi, pa naj se zgodi karkoli že.

2. Čeprav nisem za avtolezionistično govorjenje o »slovenski mikro-državici«, pa rad suponiram, da dr. M. V. sam ve za odgovor, ko sprašuje, ali bi samostojna in suverena Slovenija »lahko združila vse Slovence v okrilju skupne Slovenije«. Dr. M. V. namreč gotovo mednarodni položaj tako dobro pozna, da bi mu ga gotovo jaz ne hotel razlagati: kadar svet stoji na glavi, takrat stoje na glavi lahko tudi vse meje. Čisto rad pa bi sam pri sebi vedel, kako bi se po M. V. ravno Jugoslaviji lahko posrečilo združenje vseh Slovencev v skupni domovini. Saj se je tako zmagoviti Srbiji leta 1918 kot zmagoviti Jugoslaviji leta 1945 ravno to združenje vsaj delno ponesrečilo.

3. Rad pa verjamem dr. M. V., da »imajo Slovenci danes najvišji standard v Jugoslaviji«, čeprav nimajo najvišjega standarda v Evropi. In gotovo je tudi, da Slovenci ni-

smo še nikoli v zgodovini imeli tako visokega standarda. Vendar višanje življenjskega standarda ni tipičen fenomen za slovenski narod v Jugoslaviji, ampak splošen evropski pojav. V tej perspektivi se sprašujem, ali je odvisno to višanje v Sloveniji samo in izključno od dejstva, da smo v Jugoslaviji, ali pa še od česa drugega. Višanje življenjskega standarda opažamo na vzhodu, na zapadu in v nevrščenih državah, zato res ne vem, zakaj bi pri nas moralo biti odvisno vse naše višanje standarda samo od tega, da smo v Jugoslaviji.

Če si pa dr. M. V. želi izključno velikih ekonomskih prostorov, potem pa popolnoma razumem, da je proti slovenski samostojni državi. V tem slučaju bi moral biti jasno tudi proti jugoslovanski državi, ki je tudi majhen ekonomski prostor. Slovenci pa lahko trgujemo, tudi če smo samostojni, z drugimi narodi današnje Jugoslavije.

4. Jasno pa je da ne more biti nobenega mednarodnega prispevka s slovenske strani k nobenemu mednarodnemu vprašanju, dokler ni slovenske prisotnosti v mednarodnem svetu. Dokler te ni, se o njej tudi nič ne more brati. V tej točki se morda z dr. M.V. precej strinjava.

5. Pri vsem tem pa ne igra nobene vloge kakšna slovensko-hrvatska alijsa. Taka alijsa nima Slovincem kaj prineesti. Če pa dr. M.V. vsa ustaštva, nacizme, fašizme in vse druge sorte desničarskih diktatur, ne na zadnjem mestu tisto kralja Aleksandra in kneza Pavla, tako odločno odklanja, kot jaz, če je M.V. socialist, potem mu moram vsaj v tem iz vsega srca čestitati.

Preostane mi še to: zahvaliti se *Zalivu* za njegovo prijaznost in izraziti mu neomejeno priznanje, ko pogumno in vztrajno drži kvišku žal pogosto omahujočo zastavo svobodne slovenske publicistike.

MANZONIJEVI INNI SACRI

PRVIČ V SLOVENŠČINI

V kulturi socialistične Slovenije jubilej katoliškega Manzoni je ni mogel imeti odmeva. Zamejska kultura pa se je temu jubileju oddolžila celo preko mere svoje sosedske dolžnosti: prvič je slovenski prevodni knjižnici poklonila slavljenceve Svete himne (Inni sacri). Pri tem ni toliko mišljen založniški napor kolikor umetniška storitev. Upoštevati namreč moramo, da so Svete himne napisane v jeziku, ki ga je celo italijanska moderna poetika zavrgla, saj to je še v bistvu avlični jezik italijanske klasicistične poezije, daleč od ljudskosti proze v Zaročencih.

Vinku Beličiču boš lahko priznal izbrušenost jezika, še preden boš odprl prevod, tako rekoč z zavezanimi očmi, če si le količkaj domač z njegovim izvirnim pesniškim delom. Redko komu med slovenskimi literati je beseda še tako sveta kakor Vinku Beličiču. Zato lahko vnaprej prisežemo za absolutno resnobo tega prevoda: pri njem je Beličiču šlo ne samo za besedo, ampak za vejico. Rezultat? Na splošno dober, mestoma odločen. Primer iz Božiča:

*Dalle magioni eteree
sgorga una fonte e scende,
e nel borron de' triboli
vivida si distende:
stillano mele i tronchi;
dove copriano i bronchi,
ivi germogli il fior.*

*Studenec iz hiše Očetove
na zemljo se pretaka,
usehle struge trnove
poživljajoč namaka:
se iz debel med poceja;
kjer je pustela meja,
brstijo rože zdaj.*

Bila bi razprava zase, če bi se hoteli razgovoriti o tem, kako si je Beličič pomagal s tistim avličnim pesniškim slo-

varjem, ki je posebno tuj naši dosti bolj naravni pesniški besedi. Ta slovenski Manzoni je seveda manj salonski, ponížnejši je, naturnejši:

*La repulsa al suo prego sommesso,
l'abbandono del padre sostenne:*

*Moli ponižno, a nič ne pomaga
Oče je gluha; zapuščen vse prestane:*

V tem navedenem primeru postane poezija celo proza. Sicer pa je znano, da so nedeljeno priznanje kritikov dosegle samo Binkošti, drugim himnam pa so očitali medlost, nedoživetost, če ne celo prisiljenost. In tako ima človek vtis, da se tudi prevajalec viša in niža z izvirnikom vred, da sta na primer Binkošti in Božič, ki sta umetniško boljši, doživeli tudi boljšo slovensko prepesnitev. Pesnik se seveda trudi, da bi bil kar se da zvest podobam izvirnika in njegovemu ritmu: kolikor to ni, ga k temu navadno prisili rima. Primer:

*E ne' tuoi labbri il fonte
delle parole apri.*

*In dal besedi oporo,
živ tok ti je iz ust privrel.*

Nejasnih mest ni dosti. Takšno je vsekakor verz »ne rojen za jokanje« (Božič, 23). Spodrsrljaj zase je tisti »a čin« (Trpljenje, 27), ki bi tako lahko postal »zločin« (»delitto«). V prevodu so nekatere besede, ki bi jih kakšen drug prevajalec ne uporabil, bodisi zaradi starinskosti bodisi zaradi nerabljenosti: »Zablestika«, »čarno«, »koliš«, »svetke«.

Morda je kje tudi kakšen pasus, ki bi mu kakšen strokovnjak za Manzonijsko oporekal točnost, interpretacije, n. pr.

*Oh degl'intenti umani
antiveder bugiardo;*

*Na prerokbe lažne stavi,
globin pa ne zasluži.*

Te pripombe seveda ne jemljejo cene delu kot celoti, ki se je dostojno poklonilo Manzoni, ob stoletnici smrti.

Prevajalčev uvod bi bil lahko bolj problemsko zajet, medtem ko so navdihi k posameznim himnam kar izčrpní.

N. S.

PROF. A. SLODNJAK »ZALIVU«

Dovoli, da te opozorim glede na tri brzjavke z onega sveta:

1. Vraz je zapisal v pismu Prešernu dne 19.XI.1837 med drugim: »Mit Slowenien hab'ich es abgetan«, a ne tako, kakor piše v Treh brzjavkah. Vrazov originalni izraz pomeni v slovenščini nič več in nič manj kakor: »Slovensko pisanje sem odložil« ali »Slovenskih pesmi ne pišem več.«
2. Vraz je izdal 1839 knjigo slovenskih narodnih pesmi v izvirnem jeziku, četudi s predgovoroma v ilirščini in slovenščini.
3. Vraz je zapustil slovenskih izvirnih in prevedenih pesmi za dve knjigi, ki sta izšli žal v Zagrebu, a ne v Ljubljani 1952. Po duhovni kvaliteti so te pesmi dragocena dopolnitev naše romantike. (Bil je prvi slovenski prevajalec Danteja itd. Oglej si, prosim, ti knjigi.)

Če misliš, da bi bilo prav, pa dopolni v tem smislu v prihodnjem Zalivu Tri brzjavke.

A. Slodnjak

Ljubljana, 2.XI.1973.

JOŠT ŽABKAR

ASPEKTI OB SLAVČEVEM ITALIJANSKEM DELU O SLOVENCIH

Če tuj bralec sploh govori o slovenski moderni zgodovini, se kaj rad fiksira na vsejugoslovansko perspektivo zgodovinopisja in na jugoslovanski rezultat slovenskega zgodovinskega poteka iz leta 1918. S tega vidika bi lahko bilo branje dela, ki ga je spisal B. Salvi, *Il movimento nazionale e politico degli Sloveni e dei Croati (Dall'illuminismo alla creazione dello Stato jugoslavo 1918)*, Trst (ISDEE) 1971, res koristno opravilo, pa čeprav gre za znanstveno knjigo. Kot piscu teh vrstic, znanstvenemu laiku v slovenskem zgodovinopisju, tako bi tudi tujcu, ki zna vsaj nekoliko kritično brati, lahko Slavčevo delo posredovalo širšo, manj enostransko in torej istočasno tudi bolj komplicirano perspektivo slovenske poti skozi zgodovinsko dogajanje zadnjih 150-170 let. Predvsem bi mu lahko posredovalo misel, da slovenstvo v tej periodi še daleč ni bilo samo premišljanje o jugoslovanstvu.

Tujec bi poleg tega iz dela B. Slavca lahko tudi uvidel, da je bila glavna pot slovenske narodne politike vsaj od leta 1848-49 sem tista modra pot, ki jo je nakazala v začetku le peščica ljudi s programom Zedinjene Slovenije. To je bila realna zahteva po slovenski državi, v kateri bi bili združeni vsi Slovenci: »Di fatto gli Sloveni a Vienna... congegnarono e

resero pubblico il famoso programma della *Slovenia unita* (Zedinjena Slovenija) contenente la richiesta che gli Sloveni della Carniola, Stiria, Carinzia e del Litorale si unissero in un'unità amministrativa a sé stante — il Regno della Slovenia — con il proprio parlamento a Lubiana«. (str. 71).

Od takrat je bil storjen že marsikak korak na tej poti, tja do SR Slovenije. Gotovo je bilo delnih pozab tega programa in oddaljitev od te magistrale, bilo je tudi občasnih interpretacij, prilagajanja so pogosta, a vsaj to drži, da kdor je zares odskočil od slovenstva, ni bil v zgodovini koristen ne Slovencem ne kakemu drugemu narodu. Ilirizem S. Vraza ne da Slovencem nič, hrvatska literatura in javno življenje bi pa tudi brez njega lahko odlično shajali. K. Dežman s svojim prestopom iz slovenstva v nemštvo da Slovencem kaj malo, namreč samo en eksemplar poturice, za Nemce je pa celo škodljiv, ker pač večja v Slovencih nasprotovanje do vsega nemškega. Novoilirske teze o vtapljanju Slovencev v Hrvate so deleterični aspekt neke vrste alianse med Slovenci in Hrvati v tistem času (alianse, ki danes ni aktualna ne potrebna), a Slovenci niti od daleč nismo postali alpski Hrvati, niti Hrvati niso postali ravninski Slovenci. Nazore novoilirizma pa je zgodovina zdrobila na majhne koščke in jih spravila v ropotarnico tiste muzealne šare, ki je popolnoma brez vsake vrednosti. Nasveti, da bi Slovenci postali kaj drugega kot so, se ponavljajo skoro v vsaki generaciji, a ostajajo brez trajajočega učinka na ljudstvo, na slovensko politiko in na slovensko kulturo.

Vse to Slavec z akribijo registrira in se pri tem poslužuje predvsem slovenske sekundarne literatu-

re, katere referiranje bo tujcu pokazalo, kako slovensko zgodovinopisje gleda na te probleme. Pri tem ne manjka nekaj vpogledov tudi v vire, upamo pa, da bo avtor še kaj pokazal na tem polju in to v kakšnem gotovo zaželenem nadaljnem novem delu, ki bi se lahko tikalo slovenske primorske politike. Čeprav bi si tu pa tam želeli kakšne bolj eksaktne korekture odtisov, mora iti vsem, ki so knjigo izdali, pohvala in to v upanju, da bodo na tej poti nadaljevali, saj imajo na razpolago pomoč slovenskih študentk in študentov na tržaški univerzi. Omembe sta vredna tudi oba predgovora knjigi Lea Valianija in Arduina Agnellija.

Kot Slavčevo delo ponovno dokazuje, so pa slovenski politiki in njih mentorji v tej dobi radi zamešavali vsaj relativno stranske probleme z važnimi. Tako so porabili veliko energij v implicitno ali eksplicitno in istočasno brezplodno diskusijo o tem, ali je narod pomembnejši kot vera in obratno, ali je katoličanstvo pri nas Slovencih identično z narodnostjo ali ne. Precej interesantne in istočasno nepotrebne bi se tujcu lahko zdele te debate že zato, ker bi lahko mislil, da so bile samo oddaljen in provincialen odsev italijanskih disputacij o papeški državi in nemškega razpravljanja okoli kulturnobojnosti Bismarckovega tipa. Manj vrednostnih lestvic in več priznanja pluralizma bi strupeno stran te diskusije kmalu spravilo s sveta.

Kljub temu se mi zdi, da tudi po Slavčevemu delu le še ostaja možnost, da se podrobno, točno, s smislom za teorijo raziščejo recimo viri, iz katerih črpa poznejši škof A. Mahnič (je o njem kaj važnega v arhivih goriške nadškofije?), kot tudi ideološko raz-

merje med slovenskim in nemškim (morda še kakim drugim?) liberalnim svetovnim nazorom.

Ob razmišljanju o stvari sami bi prišli do zaključka, da delitev na liberalce in »klerikalce« vsaj v tistem času ni imela samo negativne strani, na katere Slavec pogosto opozarja, ampak tudi svojo pozitivno plat. Kler, ki je bil pri »klerikalcih« takrat in še zelo dolgo potem ter morda celo do danes odločilen faktor, je namreč utrdil v slovenstvu tisti del naroda, ki se je naslanjal na Cerkev in na tradicionalen način veroval v njen nauk (kar bi lahko izhajalo iz Finžgarjevih spominskih zapiskov); liberalci pa oni del, ki ni hotel o Cerkvi nič slišati, ki se za Cerkev ni posebno zanimal, ki mu je bilo na vsak način zoprno stati pod vodstvom klera. Žal v tej kombinaciji ni bilo, od nekega določenega trenutka naprej, res močne socialistične in slovenske stranke, ki bi v sebi združevala na probojen način in s širokim zamahom ves kompleks političnih, socialnih, ekonomskih, državnih in kulturnih interesov slovenskega naroda, kajti tega se slovenski socialdemokrati niso lotili.

Neslovenskemu bralcu Slavčevega dela bi se tudi lahko zdelo, da bi bilo vredno enkrat posvetiti več pozornosti razlikam, ki morda obstajajo, med A. Mahničem in A. Korošcem. Oba sta duhovnika, oba narodno zavedna, oba pod krovom katolicizma, ki je prej ideološki svet kot pa evangeljsko verski: in vendar je eden zelo kulturno in politično bojevit, drugi pa v svoji narodni obrambni politiki brez posebnih težav sodeluje s slovensko liberalno stranko.

Tuj bralec bo pri branju Slavčeve knjige jasno opazil, da sta se pri nas Slovencih v zadnjih 170

letih pogosto medsebojno oplajali politična in kulturna stran. Ali je to nujno ali ne, to je vprašanje zase: precej gotovo pa je, da ta interpretacija omogoča lažje razumevanje pri italijanskem in nemškem bralcu, ker le-ta lahko dobi analogne fenomene v lastni narodni zgodovini. Pri več narodih je pač kulturna odločitev imela politično incidenco in narobe.

Skoro paradigmatično bo pa tujec iz dela B. Slavca razbral, kako majhen narod s političnimi potezami nihanja med zadovoljitvijo z malim in bolj revolucionarnimi pogledi ter dejanji raste v svojo modernost. Zmerni slovenski velmožje vodijo namreč politiko malih pridobitev in tudi res malo dobijo od oblasti; v dihonomski kontrapoziciji z njimi pa se radikalnejši ne zadovoljujejo meni nič tebi nič z malenkostmi, zasledujejo »višje« cilje, imajo manj smisla kot zmerni za nepotrebno trpljenje in potrpljenje, so odločnejši, potiskajo zmerne naprej, da ne zaspé na lovorikah. Vendar tudi če so zmerni marsikaj doprinesli za buditev naroda, je kljub temu res, da iz Slavčevega dela zavestno ali podzavestno izhaja, da so imeli bolj prav tisti, ki niso bili skromni. In to kljub neki določeni drobni Slavčevi simpatiji za teze liberalne šole slovenskega zgodovinarstva, ki se pogosto zrcali tudi v tujem zgodovinarstvu.

Heidelberg, 7. oktobra 1973.

DEMONSTRACIJA KOROŠKIH SLOVENCEV

25. oktobra so koroški Slovenci prvič v drugi republiki šli na celovške ulice demonstrirati svoje zahteve, svojo voljo, da jim gre za res, kar zadeva neizpolnjeni sedmi člen Državne pogodbe iz leta 1955.

In prvič v zgodovini koroških Slovencev so se solidarizirali z njimi tudi nekateri najbolj pogumni demokratični Korošci. Kako je prišlo do te obetavne spremembe v boju koroških Slovencev?

Tako, da so študentje-kladivarji, sodelavci »Mladja« in Klub slovenskih študentov na Dunaju predlagali ustanovitev solidarnostnega komiteja za pravice koroških Slovencev in vanj povabili številne napredne nemške organizacije (od združenja avstrijskih protifašističnih borcev do katoliške delavske mladine, komunistične, socialistične in katoliške skupine), slovenske mladinske organizacije in kajpada obe osrednji slovenski organizaciji NSKS in ZSO.

Tako so naši študentje z velikimi osebnimi žrtvami marljivo družili, družili, dokler niso spravili na noge na predvečer avstrijskega državnega praznika vsaj 2000 do 2500 demonstrantov. To je za koroške razmere velik uspeh, zgodovinska prelomnica. Saj je Heimatdienst že davno računal s tem, da si Slovenci po skrunitvi naših partizanskih grobov, po razstrelitvi partizanskega spomenika na Robežah in po hajki na dvojezične table lansko jesen nikakor ne bodo več upali iz — mišjih lukenj.

Ti tovariši iz Kluba slovenskih študentov pa so ob vseh pripravah za demonstracijo priredili tudi še znanstveno razstavo Problemi koroških Slovencev danes in naštudiralni za politični kabaret 'igro' Ekstremist Matija Gubec, ki sta

jo napisala Florjan Lipuš in Janko Messner. Z njo so nastopili v Globasnici 9. septembra 1973 (premiera), potem pa še v tednu pred demonstracijo v Ločah, Železni Kapli, Senprimozu, Bilčovsu, Selah in Pliberku.

Značilno za indiferentnost novinarjev v Sloveniji dc trdega in kritičnega boja zamejskih Slovencev je dejstvo, da te politične satire niso prišli ne pogledat ne pofilmat. Kljub pravočasnemu sporočilu.

Tako se bomo morali pač tudi za naprej zavedati, da je v našem narodnem boju še najboljše računati z lastnimi silami, čeprav so skromne. V duhu po poti akcijske enotnosti vseh narodno zavednih in pogumnih koroških Slovencev — brez prestižnega igrčkanja na podlagi 'ideološkega razlikovanja'! Samo takšni, v akciji za uresničitev svojih narodnih pravic povezani, koroški Slovenci bomo pritegnili tudi še tega in in drugega nemškega sodeželana, da se bo s tem našim bojem solidariziral.

Razbiti, skregani in umetno kategorizirani v 'leve' in 'desne' (pri čemer so oboji sedemnajst let politično dremali!) tega do 25. oktobra 1973 nismo mogli.

Zdaj, po demonstraciji 25. oktobra, hodimo spet bolj zravnani, bolj samozavestni:

Heimatdienst vpije: OTROKE so imeli v sprevodu! Mi jim odgovarjamo: hvala Bogu, ti so naše upanje... Njihova je prihodnost... Vi jih nimate za svoje zastarele šovinistične naklepe! Vi imate starčke in starke!

Časopisi so — razen komunističnega — našo demonstracijo kajpada degradirali, omalovaževali, osramotili, reducirali število navzočih na polovico.

Tudi avstrijska televizija nas je diskriminirala.

Vse to pa samo dokazuje, kako imenitno smo uspeli.

Demonstrirali smo predvsem proti temu, da nas bi kdo prešteval!

Rekli smo in zavpili v celovški večer, da je Himmler vedel, kje živimo, kako da Kreisky tega ne ve!

Marširali so v sprevedu tudi akademski slikar Werner Berg, Hans Piccottini, čigar dve »krajevni tabli« nista smeli iz Celovca na INTART v Ljubljano, pa G. Jonke, mladi znani pisatelj... Rep med noge so stisnili vsi tisti uradni plačani in stokrat proslavljeni 'dobrobosedarji', ki že kmalu dve desetletji mečkajo s tistimi svojimi sumljivimi kulturnimi izmenjavami med Celovcem in Ljubljano, Mariborom — literatje, umetniki, lovci, zbiralci znamk, politiki, sindikalisti in drugi isti. In slovenski učitelji, Cankarjevi hlapci. Z redkimi izjemami. In branjevci, ta mali in ta veliki. S čisto redkimi izjemami. Kako je kaj pri vas na Tržaškem, kadar greste Slovenci na ulice? Tudi tako?

P. L.

Celovec, 29.10.1973

PROTESTNO PISMO

Slovenskemu PEN-klubu

v LJUBLJANI

Društvo slovenskih pisateljev v Avstriji, s sedežem v Celovcu, in Mladje, slovenska koroška revija za literaturo in kritiko protestirata proti temu, da je slovenski PEN-klub v Ljubljani spričo obupne narodno- in kulturnopolitične situacije koroških Slovencev v Avstrijski republiki imenoval avstrijskega generalnega konzula v Ljubljani dr. H. Riesenfelda za svojega člana.

Kakor beremo na Koroškem, utemeljuje slovenski PEN ta svoj korak z »zaslugami dr. H. Riesenfelda za obstoj slovenske kulture tostran in onstran meje« (Kärntner Tageszeitung, 8.2.1974) medtem ko piše Slovenski vestnik (8.2.1974) o »velikih

zaslugah« tega diplomata za poglobljanje prijateljskih odnosov med obema deželama.

Naš protest nikakor ni usmerjen ne proti osebi ne proti osebnosti g. dr. H. Riesenfelda, pač pa proti sprenevedanju slovenskega PEN-a, ki v direktnem nasprotstvu z jugoslovansko ustavno zakoreninjeno in v zadnjem času mnogokrat proklamirano tezo o skupnem slovenskem narodno-kulturnem prostoru v najtežavnejši politični situaciji koroških Slovencev, avstrijskih državljanov, časti konzularnega predstavnika Avstrijske republike v prestolnici slovenskega naroda, predstavnika tiste države, ki pred celim svetom tepta lastne zakone v prid slovenski narodni skupnosti na Koroškem; predstavnika tiste države, ki je p'lačala milijon avstrijskih š'lingov, davčnih šil'ingov koroških Slovencev, samo kot honorar žandarjem, da so asistirali podivjanim nacionalističnim tolpom pri podpiranju naših ubogih 36 dvojezičnih krajevnih napisov; predstavnika takšne države, ki ti pomilosti hudcodelske kršitelje Zakona o dvojezičnih napisih; predstavnika takšne države, ki vpričo razstreljenih partizanskih spomenikov ne samo tolerira, ampak tudi varuje žalitev partizanov, kakor so to povedali — tudi 8.3.1974 — Jeseničani v Protestnem pismu istemu generalnemu konzulu Republike Avstrije v Ljubljani.

Ne moramo verjeti, da je slovenski PEN oz. da so tovariš'ce in tovariši, ki so o članstvu za avstrijskega generalnega konzula sklepali, tako politično naivni ali površni, da ne bi znali razlikovati med g. dr. H. Riesenfeldom — privatnikom in akreditiranim političnim predstavnikom sosednje Avstrijske republike, saj je gospod Riesenfeld vendar še v službi.

ODLIKOVANJE (Slov. vestnik navdušeno vzklika o »izredni počastitvi«) **DR. H. RIESENFELDA POMENI V TRENUTNI SITUACIJI KOROŠKIH SLOVENCEV LJUBLJANSKI ŽEGEN, SE PRAVI ČE ŽE NE/»LICET«, PA VSAJ »PLACET« AVSTRIJSKI OBLASTI ZA NADALJNJE ZATIRANJE IN ZASRAMOVANJE NAŠIH ČLOVEŠKIH PRAVIC.**

Društvo slovenskih pisateljev v Avstriji
Mladje, revija za literaturo in kritiko

Celovec/Klagenfurt, 12.2.1974.

TRGOVINA S TEKSTILOM
IN OBLAČILI

Udovič
Stojan

T R S T

Piazza Ponterosso, 5

Tel. 29.686

NAJVEČJA ZALOGA
TAPETNEGA PAPIRJA

PANJEK TATJANA

T R S T

Ul. Mazzini 7, tel. 37.636

URARNA - ZLATARNA

A. M A L A L A N

34016 OPČINE

Proseška ulica 18 - Tel. 211.465

GOSTILNA

Ostrouška

T R S T

Ulica S. Nicolò 1

Telefon 37.918

VINCE SLADKO

TEČE PRAV GLADKO

pri »Jožkotu«

Ulica Ghega 3

T R S T

Tel. 24.780

DROGERIJA

TOSO VIKTOR in nasledn.

Trg S. Giovanni 6 - Tel. 793.603

Velika izbira lakov, barv,
čopičev - PARFUMERIJA

In za prigrizek?

Zato se ni treba bat

tam visijo klobase in gnjat

MALA ENCIKLOPEDIJA

Sveta - Jugoslavije - Slovenije

Tri knjige velikega formata je napisalo 200 jugoslovanskih strokovnjakov, posebno skrbno so obdelana gesla s slovenskega področja; skupno preko 40.000 gesel, preko 2.000 strani, 5.000 slik, 63 zemljevidov. Izdaja D Z S

Ponatis izide maja 1974.

Naročila sprejema TRŽAŠKA KNJIGARNA
Ulica sv. Frančiška 20, telefon 61.792 — T R S T